

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI
ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2018

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2018

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó
KÜHRNER ÉVA

Szerkesztő
KÜHRNER ÉVA

Fotók:
ERDÉLYI TAMÁS
és sajtófotók

Műszaki szerkesztő
ERDÉLYI TAMÁS

Korrektor
PÁSZTOR JÓZSEFNÉ

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 200 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető NAGY IMRÉNÉ
2019

BESSENYEI GYÖRGY

**BÖLCSÉSZ, KÖLTŐ, FILOZÓFUS, ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA**

A Bessenyei Almanach 2018 szerzői

ÁCS LÁSZLÓNÉ tanár

BODNÁR ISTVÁN újságíró

CZIMBULA IBOLYA költő

DR. CSERMELY TIBOR tanár, közíró

DEÁK RICHÁRD gimnáziumi tanuló

DR. DÁMNÉ DR. RÁCZ MAGDOLNA irodalomtörténész
etnográfus

ERDÉLYI TAMÁS gépészmérnök, szerkesztő

DR. EXTERDÉNÉ ZSURKAI ILONA ny. főiskolai adjunktus

FÖLDVÁRI KATALIN tudományos kutató

KOMISZÁR DÉNES történész

DR. KÜHRNER ÉVA főkönyvtáros, tanár

NAGY ZSUKA költő, tanár

PAGONYI SZABÓ JÁNOS költő

RAKOVSZKY ZSUZSA Kossuth-díjas író, költő, műfordító

DR. SZABÓ GÉZA tanár, a Honismereti Egyesület
tiszteltbeli örökös elnöke

DR. SZILASSY GÉZA orvos

VASKÓNÉ DR. SÜLE ILONA a Jóságosi Irodalmi Kör vezetője

VENGRINYÁK JÁNOS költő

ZSÍROS ANTALNÉ ny. tanár

Beköszöntő

Sok év óta mindig ünnepi eseménynek élem meg a Bessenyei Almanach évről-évre történő megjelenését, az első tíz évben úgy is, mint a felelősséget hordozó, a Társaság szellemi értékeit felmutató szerkesztő, majd az utóbbi három évben úgy is, mint az elhangzott és megjelent összegyűjtött írások iránt érdeklődő „rendes tagja” a Társaságnak.

Visszalapozok a kötetekbe, és lépten-nyomon szembesülök azzal, hogy hányan nincsenek már közöttünk, akiknek eszmét hordozó szavait, múltat idéző és a jövőért felelősséget érző gondolatait, az alkalmi fotókon feltűnő arcvonásait ezek az évkönyvek őrzik számunkra.

Beleolvasok *Ferencz Miklósné Gizikének* és *Szitha Máriának* a Bessenyei-szobornál elmondott emlékbeszédeibe; megtalálom *Labossa Gusztáv* városvédő egyesületi tevékenységéről szóló híradását; újraolvasom *Szállási Árpád* szeretet-nosztalgiáját és az elmúlás-balladáját. Visszaidézem személyes élményeimet Esze Tamás és Bajcsy-Zsilinszky Endre falujáról, miközben *Kecskés István* tarpai beszámolóját megtalálom. Valóságos kordokumentumként értékelem *Kökéndi Mária* édesanyjának lánykorában egy pallagi báli alkalommal Wass Alberttel való találkozását és az író hozzá írott levelét; *Szabó Lajos* írását olvasva hallom a már betegségében fájdalmasan rekedt versmondását. *L. Gál Mária* „a csend költője” emlékeztet arra, hogy az egyre-másra megjelenő köteteiben az olvasókhhoz szóló bevezetőket mindig tőlem várta.

De megőrzött más neveket is az Almanach, akik szellemi inspirációkat hordoztak. *Berki Antal* a színházat, *Joób Árpád* a zenét és az énekszót, *Kovács Tibor* a könyvtártörténetet képviselték, de Tibor sok éven keresztül a Társaság titkáráként a sokoldalú kul-

turális kapcsolattartás és a nélkülözhetetlen társasági aprómunka fáradhatatlan munkása is volt.

Mindezekén túl, szerencsére sokan vannak az Almanach egykori szerzői között, akik ma is itt vannak közöttünk, akik méltó utódokként eszmét terjesztőként szólalnak meg a műveltségért, magyarságért a társasági tagok és a rendezvényekre meghívott előadók. Így találjuk meg kötetünkben a közelmúlt két jubileumi alkalmához kötődő előadás szerkesztett szövegváltozatát: az Arany Jánost személyes hangvétellel megidéző írást, és a hitújítási mozgalomból kinőtt reformáció magyarországi irodalmi-kulturális hatását felmutató történelmi összefoglalót. Történelmi múltunk nagyjai és irodalmi hagyományaink kiválóságai közül most a jövőről álmódó Vietórisz Józsefet, az ellenséges politika miatt sokáig elhallgatott Wass Albertet, és a történelmi felelősséget hőiesen viselő Kállay Miklóst idézték meg a témák előadói.

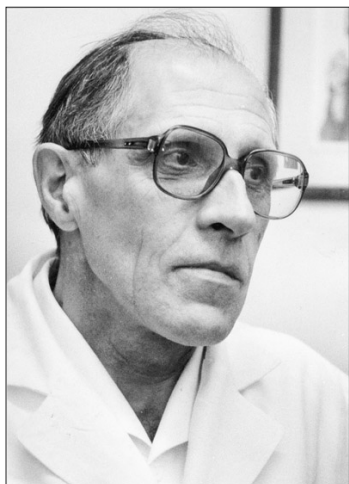
Találkozunk a ma köztünk élő költőnővel, tanári munkájában a kortárs irodalmat népszerűsítő alkotóval. Múltunk jobb megismerését – a téma igazságtartalmát feltáró – két tanulmány dolgozza fel, a diktatúra idején a görögkatolikus bazilita szerzetesek helytállását, és az eszmeisége miatt a múltban sokat kárhoztatott leventemozgalom keresztény erkölcsi és igaz hazafiságra nevelés hősiességét. Örvendetes, hogy immár rendszeresen visszatérő fejezet a Társaság íróinak, költőinek újabb alkotásaiból nyújtott válogatás.

Most, amikor gratulálok a szerzőknek, a szerkesztőknek a kötetet létrehozó munkájához, jóleső érzéssel tölthet el bennünket, hogy néhány kulturális porszemmel ismét „magasabb lett a Himalája”!

Csérmely Tibor

Ki volt **dr. Dohanics Sándor** főorvos?

Közismert, elismert, köztiszteletnek örvendő... ha egy ember birtokolja ezt a három jelzőt, ösztönösen is felébred kíváncsiságunk. Ki ő? ... hol él? ... mivel foglalkozik? Ő dr. Dohanics Sándor, a nyíregyházi Jósa András Kórház érsebész főorvosa – már csak volt, 2018. június 17-én elment a mindenki végső útján.

A széles műveltségű, szépirodalmat is jól ismerő főorvos a Bessenyei Társaság tagja volt. Hosszú éveken át találkozhattunk vele, gyakran kedves feleségével jött Társaságunk előadásaira, programjainkra.

Kárpátalján, Huszton született 1930-ban, gyermekéveit már Nyíregyházán élte. Édesapja a nyíregyházi Tanítóképző Intézet igazgatója volt, aki 1947-ben a Bessenyei Kör egyik választott tiszteletbeli elnöke lett, ez meghívás útján történt.

Dohanics Sándor 1948-ban érettségizett a nyíregyházi Királyi Katolikus Gimnáziumban. Már kamaszkorában eldöntötte, orvos akar lenni – nem csak szeretne! Még középiskolás volt, amikor bement Nyíregyházán a sebészeti műtőbe – látni akarta az operációkat. Ez úgy történt, hogy pár évvel idősebb iskolatársa, aki már medikus volt, magával vitte őt. Így ismerte meg dr. Eisert Árpád sebész főorvost, aki később pályafutását, szakmai fejlődését meghatározta.

Tanulmányait a Debreceni Tudományegyetem Orvostudományi Karán 1948-ban, teljes odaadással folytatta. Nem titkolt vallá-

sos neveltetése és istenhite ezen időszakban nem volt vonzó a felsőfokú oktatási intézményekben sem. Ez időben kezdődött a Mindszenty elleni per, amikor is egy fiatal orvos az egyetemen arra kérte őt és egy évfolyamtársát, hogy kezdjék el évfolyamukon a hercegprimás elleni kampányt, mert ha mi aláírjuk – mondta – akkor már az évfolyam is aláírja. Nem írták alá! Nem lett végzetes következménye, maradhattak egyetemi hallgatók, de közel három évig függött az írás az egyetem bejárata mellett: „... Dohanics papbérenc” – emlékezett erre a főorvos egy vele készített interjúban 2000-ben.

Az egyetemi évek idején, ha tehetette bejárt a nyíregyházi kórház sebészeti osztályára, hogy dr. Eisert Árpád sebész főorvos műteteiben asszisztáljon. Lenyűgözte a fiatal egyetemi hallgatót a sebész zseniális tudása, emberisége, főként szerénysége. Még erősebben vonzódott e szakterület iránt. Részt vehetett a Magyarországon végzett első szívműtétben medikus asszisztensként, amit 1951. január 26-án Eisert főorvos végzett, ezt országhatárainkon túl is nagy elismerés övezte. A műtét sikerült! Később, 2011-ben Dohanics főorvos így emlékezett erre a csodálatos eseményre: „Jósorom különös ajándékának köszönhetem... – és a Gondviselés is velünk volt.”

Folytatva az életutat, 1954-ben summa cum laude fejezte be egyetemi tanulmányait. Mindezek ellenére sem kapott sebészorvosi állást. Két évig kis településeken körzeti orvosként tevékenykedett. Kismotorjával, ha tehetette sietett Nyíregyházára a sebészeti műtőbe.

1956-ban végre hivatalosan is felvételt nyert Eisert főorvos osztályára. Nagy energiával, elkötelezetten operált, a legkritikusabb helyzetben is megtartotta kulturált modorát, őrizte a beteg méltóságát. Szakvizsgáját követően hamarosan adjunktusi rangot kapott.

Az érsebészet iránti érdeklődése és elsajátítása, olykor néhez tárgyi feltételek mellett is, hamar elismert szakorvossá tette. 1974-ben olyan műtétet végzett, melyek a vidéki kórházakban, ritkaságszámban mentek.

Dr. Eisert Árpád főorvos, szeretett főnöke 1974-ben eltávozott az élők sorából. Rendkívül megviselte hiánya. Eredményes érműtetei ellenére sem lehetett főorvos – de soha nem adta fel! Sokat

és lelkiismeretesen operált. 1976-ban a Sóstói úti kórházban a semmiből érsebészeti részleget hozott létre. Így lett az ő vezetésével önállóan működő a II. számú sebészeti osztály.

1978-ban honoris causa érsebészeti szakképesítést kapott – hazánkban ekkor még nem volt ilyen szakmai testület. Elkötelezetten tanította a leendő sebészeket. A szakdolgozókat becsülte, munkájukat tisztelte és kollégáit is erre intette.

Tevékenységét a rendszerváltás után a hatalom is elismerte, több kitüntetés birtokosa lett, dr. Séra Gyula, kórházunk akkori főigazgatója idején és azt követően is: Batthyány-Strattmann László-díj, Eisert Árpád-díj, Orvosi Kamara – Életműdíj, Nyíregyháza Díszpolgára.

1987-ban Nyíregyházán, amikor 40 év kényszerű szünet után dr. Bánszki István igazgató úr vezetésével újra megalakult a Bessenyei Társaság – követve édesapját –, egyik alapító tagja lett dr. Dohanics Sándor főorvos is.

1995-től, nyugdíjazását követően közel tíz évig a kórház nőgyógyászati osztályán sebész konzultánsként segítette kollégái munkáját.

A nehézségek ellenére is boldog ember volt. Kollégái, tanítványai és betegei tisztelték erőfeletti tevékenységét, viszonyulását az emberekhez. Felesége, népes, szép családja, öt gyermeke, unokái, dédunokái hálásak életéért! Egyik tanítványa, aki méltatta munkásságát, emberiségét, így fogalmazott: „*A műtő számára szentély volt. Isten vezesse további útján is!*”

Dr. Exterdéné Zsurkai Ilona

ny. kórházi humánpolitikai igazgató

**ELŐADÁSOK
RENDEZVÉNYEK**

Ács Lászlóné

Találkozásaink Arany Jánossal¹

Tisztelt Hallgatóság!

Szeretettel köszöntök mindenkit, aki idejét áldozta ma délután arra, hogy a nevezetes évforduló alkalmából együtt emlékezzen velünk, és Arany János költői és emberi nagysága előtt tisztelegjen! Az előadás előhangjaként Arany János *Toldijából* az *Előhangot* választottam, mert ha Arany Jánost szeretnénk megidézni, a költő nevére Toldi Miklós alakja biztosan az eszünkbe jut, kettejük neve és alakja szorosan összefonódott.

Amikor felkérést kaptam az előadás megtartására, azon gondolkodtam, vajon mi újat tudnék én mondani Arany Jánosról? De hamarosan világossá vált előttem – saját hivatásomból adódóan – azt szeretném bemutatni, hogy a magyar oktatás keretein belül mikor és hogyan találkozhattunk és találkoznak a mai gyerekek Arany Jánossal.

Amíg Petőfi Sándor verseit már óvodás korunk óta ismerjük, meg is tanulunk néhányat ezek közül, addig Arany János költészetével csak jóval később, tíz-tizenegy éves korunkban találkozunk először, versei közül nem igazán találhatunk óvodásoknak vagy kisiskolásoknak valót.

¹ Közreműködtek a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium diákjai.

Eredetileg így kezdődött volna az előadásom, azonban valami mégis arra indított, hogy alaposabban nézzek körül, igaz lehet-e ez az állítás a jelenben. Kiderült, hogy nem. Sikerült több különböző életkorú és foglalkozású, érdeklődési körű emberrel beszélgetnem, akiknek vannak tapasztalataik, emlékeik ebben az ügyben, és a következőket tudtam meg.

Nagyon változó, ugyanakkor teljesen egybehangzó az általam megkérdezettek emlékképe Aranyról. A *Toldit* mindenki említette és a balladákat is. De hogy valójában mikor és kitől hallotta először Arany János nevét vagy tőle egy verset, azt sok minden befolyásolta. Függett attól, hogy milyen családba született, fontos volt-e a költészet a család számára, később milyen iskolákban tanult, illetve az a tény sem elhanyagolható, hogy a mai diákok különböző tankönyvekből más-más tantervek alapján tanulnak, így az egyes tankönyvek íróinak, szerkesztőinek koncepciója dönti el, hogy az egyes évfolyamokon találkoznak-e Arany Jánossal, és ha igen, melyik művét ismerik meg.

A találkozás lehetőségét vizsgáljuk meg a legkisebbeknél! Kezdjük az óvodásokkal!

Petőfi Sándortól már óvodás korukban tanulnak verset a gyerekek, Arany Jánosnak legfeljebb a nevét hallhatják, például az *Arany Lacinak* című vers kapcsán, de Arany költészetével csak később találkoznak.

Ebben az évben rajzpályázatot hirdettek az óvodások számára, melynek témája *A fülemile* című vers volt. Az óvónők felolvasták a verset, és a kicsik lerajzolták gondolataikat. A megkérdezett óvónő szerint a verset nem értették meg teljesen a gyerekek, de a rajzok ábrázolták a fát és a madarat.

Mivel megőriztem gyermekeim alsós olvasókönyveit, ezeket is végignéztem. Keresgéléseim során a másodikos olvasókönyvben találtam rá egy részletre:

Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele,
Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja,
És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja.
Megpihen legszélén az égi határnak
S int az öregeknek „benneteket várlak!”

Megrezdül a feje sok öregnek erre:
Egymásután mégis mennek a nyughelyre.

A részlet a *Toldi estéjéből* való, ezekkel a sorokkal kezdődik a mű. Az elhangzott részlethez fűződik az egyik legemlékezetesebb beszélgetésem a gyűjtőmunka idejéből, ugyanis ezek a sorok segítették az emlékezésben az egyik beszélgetőtársamat. Egy 80 éves nyugdíjas tanítónőtől érdeklődtem, aki Bükkszentkereszten tanított egész pályafutása során. Tőle kérdeztem, mikor és mit tanulhattak régen a gyerekek Aranytól, és vajon emlékszik-e arra, hogy ő maga mit tanult. Csak a *Családi kör* és az ismertebb balladák jutottak az eszébe a *Toldin* kívül, s máris háritotta az unszolásom, nem emlékszik másra. Ekkor elkezdtem neki mondani az eddig megtalált anyagból egy részt, idéztem neki a *Toldi estéjének* első sorait. Legnagyobb csodálkozásomra ugyanazokat a szavakat mondta, amit a gyermekeim könyvében találtam. Idézem: „Most már emlékszem! Mert én mindig az első-második osztályt tanítottam, és ott, mikor az évszakokat tanuljuk, benne volt a könyvben. Látod, hogy így mondd...” Ebből a válaszból az is kitűnik, hogy a közoktatásban legalább hatvan éve a másodikosok ismeretei az évszakokról összekapcsolódnak Arany csodálatos lírájával.

Aztán kiderült, hogy a *Mátyás anyját* is tanulták és tanulják a mai diákok is a harmadik osztályban.

Néhány alsós könyvben, illetve az ötödik osztályos könyvben szerepelt a *Rege a csodaszarvasról* című monda is. Most ebből következik egy részlet:

Hunor ága hún fajt nemzett,
Magyaré a magyar nemzet;
Szaporaság lón temérdek;
A szigetben nem is fértek.
Szittyia földet előzönlék,
Dül királynak dús örökjét; –
És azóta, hősök párja!
Híretek száll szájrul szájra.

Az Apácai Kiadó második osztályos könyvében a *Nemzetórdal* is megtalálható. Petőfiről tudjuk, hogy számos verse szól a szabadságharcról, Arany költészetében azonban nem sok ilyen témájú művet találunk, természetéből adódóan. Ez a vers nagyon

ismert lett. A legújabb hetedikes irodalomkönyvben is megtaláljuk. Ennek énekelt változatát a hetedik osztályban tanulhatják azok a diákok, akik a Király Katalin-féle énekkönyvet használják, más énekkönyvből ez kimaradt.

Az általános iskola felső tagozatában olyan versekkel ismerkedhetnek meg a diákok, amelyek alapján Arany János legfontosabb hitvallása, célkitűzései, üzenetei juthatnak el hozzájuk. Ezt az ismeretet bővítik majd a középiskolában, amikor Shakespeare művei Arany műfordítói tevékenységére is rávilágítanak, természetesen újabb versek, balladák következnek, a *Toldi trilógia* minden része, az öregkori művek, az *Ószikék*, a lélektani balladák egész sora. Ezek az alkotások vezetik be a diákokat egy olyan világba, mely az emberi életút szinte minden kérdésével foglalkozik. Döntéshelyzetekbe kerülünk morális kérdésekben, belepillantunk az emberi lélek bonyolult működésébe. Arany verseinek hősei saját magunkkal is szembesítenek, állásfoglalásra készítetnek, nem lehet a feltett kérdésekre „elkenni” a válaszokat. Ahogy telnek fölöttünk az évek, egyre kritikusabban ítéljük meg ezeket az alakokat, vagy éppen fordítva, egyre együttérzőbbek leszünk. Ez talán attól is függ, ki milyen életutat jár, járt be élete során. Egy biztos, Arany költészetére nem lehet közömbösen reagálni se kicsinek, se nagyoknak.

A felső tagozatban, az ötödik osztályban Arany János nevével akkor találkozunk először, amikor Petőfi Sándornak, a *János vitéz* költőjének életrajzával ismerkednek. Hallhatnak Petőfi és Arany barátságáról, a két költő levelezéséről, költői hitvallásuk azonos jegyeiről.

Egy nagyon fontos verset is tanulnak ebben az évben, ez nem más, mint a *Családi kör*.

Ezzel az alkotással már az én generációm is ötödik osztályában találkozhatott, s később, a nyolcvanas években is és most is ebben az évfolyamban tanulják, bár a szülőktől hallhatták otthon korábban is, például esti lefekvéskor, altatáskor.

Este van, este van: kiki nyúgalomba!
Feketén bólingat az eperfa lombja,
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek,

Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.

Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek:
A gazdasszony épen az imént fejé meg;
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat döf rajta.
Ballag egy cica is – bogarászni restel –
Óvakodva lépked hosszan elnyult testtel,
Meg-megáll, körülnéz: most kapja, hirtelen
Egy iramodással a pitvarba terem.

Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye
Oly hívogatólag süt ki a sövényre.
Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre a lábát, erre állat nyujtja.
Benn a háziasszony elszűri a tejet,
Kérő kis fiának enged inni egyet;
Aztán elvegyül a gyermektársaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.

A vers hallgatása közben az idősebbeknek számtalan gyerekkori emléke merülhet fel: szerintem mindenki látja maga előtt az udvart, a házat, a házi asszony mozgását, a gyerekeket, a háziállatokat, érzi az frissen fejt tej illatát, hallja a tűz pattogását, a gyerekek kacagását, motoszkálását játék közben. Ebben a világban, melyben olyan nagy szerepet játszik a belső és külső képalkotás, vajon el tudják-e képzelni még a gyerekek, amit olvasnak? El tudják-e képzelni, milyen lehetett az az este, az udvar a házzal, milyen lehetett ez a család?

A mai gyerekek közül kevesen látnak élő háziállatokat, a kutya és a macska sem az udvarban szaladgál, égő tűzzel pedig legföljebb egy nyári szalonnasütés során találkozhatnak.

A verssel való megismerkedés során az egyik legnagyobb lehetőség az, hogy megismertessük a gyerekekkel mindazt, ami a mai világból már hiányzik, legalább meséljünk róla. Ez az idilli állapot persze Arany korában sem lehetett mindennapos, de azt hiszem, szívesen töltenénk el mindnyájan egy estét ilyen idilli körülmények között ebben a családban. Az apa megérkezése és a családtagokhoz való viszonya, a szülők és gyerekeik szeretetteljes kapcsolata példa értékű a mai világban.

A vers mellett egy olyat képet láthatunk, mely a 2002-es 23. kiadású tankönyvben a mű számomra leglényegesebb üzenetét, a családi összetartozást támasztja alá. Kovács Margit keramikus ragyogó alkotása a *Nagy család* címet kapta, mely a mai tankönyvekből már hiányzik. Helyette egy rajzos illusztráció a régi paraszti udvart ábrázolja. Elgondolkodtam rajta: vajon Arany János mit szólna hozzá, melyiket választaná?

A legjelentősebb alkotás a hatodik osztályban a *Toldi*. Ez olyan alpmű, mely egész életünkön át elkísér, feledhetetlen, életre szóló tanításokat közvetít. Nem csak Arany életében volt meghatározó, a költő egész további életútját kijelölő mű, de mindnyájunkban ott élnek azok a megtanult részletek, a memoriterek, melyek felidéződnek bennünk.

Tájelemek a *Toldi*ban: Ha tájversekről van szó, mindenkinek Petőfi jut az eszébe. Ha Arany költészetében nem is találunk kimondottan tájkölteményt, a táj szinte minden művében, így a *Toldi*ban is fontos szerepet játszik:

Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon

vagy:

Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,
De az éj erőt vett, csakhamar beronta,
Az eget, a földet bakacsinba vont,
És kiverte szépen koporsószegével:
Fényes csillagoknak milljom-ezerével;
Végre a szép holdat előkerítette
S ezüst koszorúnak fejtül odatette.

Ennek a leírásnak a párját a 11. ének első versszakában találjuk: itt a hajnal színei jelennek meg:

Fölvevé a hajnal piros köpenyegét,
S eltakarta vele az égboltnak felét,

Ha megfigyeljük a megszemélyesített napszakokat, a mozgásokban, a színekben a hozzájuk kapcsolódó eszközökben is találunk hasonlóságot. Kiemelném, hogy a megszemélyesítésben szereplő igék mennyire illenek a napszakhoz kapcsolódó emberi cselekvésekhez:

A naplementében elfeküdt már, a napfelkeltében felvevé, a naplementében a palástot veti le a nap, a napfelkeltében a köpönyegét veszi fel. A bakacsin és a koporsószegek azt érzékeltetik, hogy akár gyászosra is fordulhat a főhős sorsa.

A *Negyedik ének*ben a menekülő főhős útjának bemutatásakor a körülötte lévő tájat ismerteteti meg velünk: a nádast és a mellette elterülő rétet jellegzetes állataival:

Úgy bolyong a Miklós. Nyakán ült a bújá,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szíve a mellében akkép hánykolódék.
Bujdosik az ,éren', bujdosik a ,nádon',
Nincs, hová lehajtsa fejét a világon.
Hasztalan kereste a magánosságot,
Mert beteg lelkének nem lelt orvosságot.

És mint a toportyán, ha juhász kergette,
Magát egy kiszáradt nagy nádasba vette:
Ott is azt susogta a nád minden szála:
Széles e világon nincsen árvább nála.
Nádtors lőn az ágya, zsombok a párnája,
Isten kék egével földve a tanyája,
Mígnem a sötét éj szárnya alá vette
S fekete ponyvából sátort vont felette.

A *Hetedik ének*ben a természet siet Miklós segítségére, mint egy isteni beavatkozás tör ki a vihar, hangos égzengéssel, villámlással, minek következtében még egy katona is meghalt, emiatt fordult vissza György, s hagyta abba a keresést.

A későbbiek során is találkozunk olyan hasonlatokkal, melyekben a táj, a természeti jelenségek jellemzőit kapcsolja össze a bemutatni kívánt eseménnyel, például a *Tizenegyedik ének*ben:

Összeszedte Toldi roppant nagy erejét,
S megszorítá szörnyen a bajnok tenyerét;
Engedett a kesztyű és összelapúla,
Kihasadozott a csehnek minden újja.
S mint mikor tavasszal, ha lány idő fordul,
A házak ereszén a jégcsap megcsordul:
Úgy csordúlt ki a vér minden újja végén.
Elszörnyedt a bajnok Toldi erősségén.

A *Toldi* kapcsán Arany hitéről is szólnunk kell. Ebben a műben több helyen találunk olyan mondatokat a narrációban, amelyek erről tanúskodnak. Természetesen más alkotásaiban is szól erről a költő. A *Negyedik ének* olyan költői hasonlatokkal kezdődik, amelyek bibliai zsoltárra emlékeztetnek. A reformáció korában élt Szenczi Molnár Albert fordításában így hangzik a *42. zsoltár*:

Mint a szép híves patakra
A szarvas kívánkozik
Lelkem úgy óhajt uramra
És hozzá fohászkodik
Tehozzád én Istenem
Szomjúhozik én lelkem
Vajon színed eleiben
Mikor jutok élő Isten?

Arany művében így fogalmazza meg a bujdosásra kényszerülő Miklós helyzetét a *Negyedik ének* első versszakában:

Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal,
Fut sötét erdőbe sajtó fájdalommal,
Fut hideg forrásnak enyhítő vizére,
És ezerjófűvet tépni a sebére;
Jaj! de a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófűvet írul sem találja,
Minden ág megtépte, túske megszaggatta,
Úgyhogy még aléltabb most az isten-adta

A reménytelenség, a kiszolgáltatottság érzését ezekkel a szavakkal enyhíti, és ad vigasztalást: a *Hetedik ének* első versszakában: Kinek az ég alatt már senkije sincsen, / Ne féljen: felfogja ügyét a jó Isten.

A következő nagy találkozás a balladákhöz kötődik. Arany János ebben a műfajban alkotta a legtökéletesebbet, nem véletlen, hogy a költőt a balladairás Shakespeare-jének is nevezik.

Amíg a nyolcvanas években a műballadákkal csak hetedik osztályban ismerkedhettek meg a diákok, a legújabb tankönyvekben már a hatodik osztályban tanulják A walesi bárdokat. A hetedik osztályban a *Szondi két apródja* is tananyag, pedig ez korábban csak a középiskolai tankönyvben szerepelt.

És ha már a balladáknál tartunk, nézzük végig, mely balladával találkozhatnak egészen az érettségiig a diákok! A középiskola

második osztályában, tehát a tizedikben újra szerepel a *Szondi két apródja*. Új anyag az *Ágnes asszony*, a *Hídavatás*, a *Tengeri hántás* és néhány könyvben a *Tetemre hívás* is megtalálható.

Elérkeztünk egy másik művészeti ághoz, a képzőművészethez. Szeretnék néhány képet mutatni önöknek, melyek a különböző tankönyvekben láthatók az adott versek mellett.

Az illusztrációk bizonyítják, hogy Arany Jánossal nemcsak akkor találkozhatunk, amikor műveit olvassuk, hallgatjuk, hanem számos képzőművészeti alkotás témája is lett Arany egy-egy műve. Egy másik előadás témája lehetne, hány festőművészt, grafikusot, szobrászművészt ihlettek meg Arany János művei, sőt maga a költő is témája volt az egyes alkotásoknak. Gondoljunk csak arra, Barabás Miklós hány portét készített a költőről!

De nemcsak a balladák kerülhettek a művek középpontjába, hanem Toldi Miklós alakja is, pl. *Toldi a farkasokkal*.

Szeretném figyelmüket felhívni arra, hogy számos könyv jelent meg, melyek mind Arany műveit, mind a hozzájuk kapcsoló képzőművészeti alkotásokat tartalmazzák.

Arany szépírói tevékenysége mellett feltétlenül szólnunk kell a zenéhez fűződő kapcsolatáról is. *Az emberi lélek virágai* 1952-ben jelent meg Kodály Zoltán és Gyulai Ágost gondozásában, addig csak kevesen tudtak erről. Kodály nagyra becsülte Arany költészetét, tanulmányt is írt róla.

Két fontos dátumra szeretném figyelmüket irányítani: Arany 1882. október 22-én halt meg, Kodály 1882. december 16-án született. Kodály úgy gondolta, ő Arany életének folytatója, ahogy Kodály fogalmazott: „Arany az én árnyékom vagy én az ő árnyéka.”

Többen úgy vélekednek erről, hogy Arany János 1882. március 2-án lejegyzett *Sejtelem* című búcsúversében Kodály Zoltánról is írt, bár ezt maga a költő sem tudhatta:

Életem hatvanhatodik évébe’
Köt engem a jó Isten kévébe,
Betakarít régi rakott csűrébe,
Vet helyemre más gabonát cserébe.

Arany valóban a hatvanhatodik évében halt meg, úgy történt, ahogy jósolta. A vers azonban a költő életművének folytatására is utal az utolsó sorban: „Vet helyembe más gabonát cserébe.”

Valószínűleg nemcsak életének lezárulását sejthette, hanem azt is, hogy a magyar népköltészet és népzene, valamint az anyanyelv ápolása terén is lesz utódja. Ez az utód Kodály Zoltán személyében született meg, nem sokkal a költő halála után. Arany és Kodály neve összefonódik tehát.

De essen szó Arany népdalgyűjtő munkájáról! Hazánkban a népdalgyűjtést Erdélyi János indította el 1846-ban, ő hirdette meg. Arany soha nem küldött be egyetlen népdalt sem, azonban ennek a kincsnek az értékével tisztában volt, hiszen *A magyar népdal az irodalomban* című tanulmányában rámutatott a népdalok ízlést formáló esztétikai hatására. Ebből a sorokból kiolvashatjuk, hogy Arany számára az eredeti népdalaink szebbjei a lélek virágai voltak.

Arany egyik levelében arról számol be, hogy a legsikerültebeknek azokat az alkotásokat tartja, amelyek megírása előtt már egy nép dallamot hordozott magában. Úgy, hogy a dallamból fejlődött ki a gondolat. Így vall erről maga a költő: „Balladáim fogalmazásakor is az első, még homályos eszme felködlésénél már ott van a ritmus, a dallam, rendszerint nem eredeti, hanem valamely régi népdalhang, mely nem tudom micsoda szimpátiánál fogva éppen a szülemlő eszméhez társul.”

Arany a zenetörténész, népdalgyűjtő Bartalus Istvánnal Nagykőrösön találkozott, majd kettejük barátsága Pesten folytatódott. A népdalgyűjtés az 1860-as években divatba jött, és ekkor már ki is adták a gyűjtött anyagot. Ekkor kérte meg Aranyt Bartalus István, hogy jegyezze le a gyűjtött népdalokat. Arany 149 dalt kottázott le, melyből Bartalus 42-t jelentetett meg. Erről az eseményről emlékezik meg a *Tamburás öregúrban*.

Később Kodályt a Kisfaludy Társaság bízta meg, hogy Nagyszalontán nézzen utána az Arany által gyűjtött népdaloknak. Kodály is hallhatta azt a népdalt, ami eredetileg *János napi köszöntő* volt, és Arany is lejegyezte. Ezt Kodály fel is dolgozta egyik kórusművében. A Kreatív Zenei Műhely kiadványában *Az emberi lélek virágai* című könyvben olyan kottákat is találhatunk, melyek mellett Arany saját kezű kottái is láthatóak.

Ezek közül egy az alábbi:

Serkenj fel, kegyes nép,
mosolyog az hajnal,
aranyszál tollakkal
repdes, mint egy angyal.

De hol és mikor tanult meg Arany kottázni, hogyan került ilyen közel a zenéhez?

A kis Arany János egészen korán, már a szülői házban is szeretett énekelni, és a templomban jól kiénekelni magát. Később Debrecenben megtanult kottázni, és a hangszerek is vonzották, megtanult gitározni és zongorázni is, énekelt a Kántusban. Mikor Nagyszalontára került, a helyi énekkart a debrecenihez hasonló színvonalra emelte. A kollégiumi évek alatt szerzett tudása tette lehetővé, hogy pontosan lejegyezze a dalokat. Kodály kutatásai során megállapítható, hogy „Arany lejegyzései zenei szempontból olyan pontosak, hogy szinte minden zenész kortársáét felülmúlják.”

Arany nemcsak gyűjtötte a népdalokat, hanem maga is szerzett zenét. Ez akkor derült ki, amikor Bartalus István váratlanul toppant be a költőhöz, és később a család engedélyével közölte szerzeményeit. Ilyen például a Petőfi Sándor *Csokonai* című ismert versére íródott is.

Eddig leginkább arról gondolkodtam, hogy a diákok számára mit nyújthat Arany János költészete. Most azonban az idősebb korosztályra gondolva szeretném egy öregkori versét felidézni az *Őszikék* gyűjteményből. Ez a költemény a *Mindvégig*. És most megosztanám Önökkel személyes élményemet...

Az elmúlt év júliusában elzarándokoltam a Petőfi Irodalmi Múzeumba, hogy megnézzem az Arany-év tiszteletére megrendezett kiállítást. Már májusban egy osztálykirándulás keretében megismerkedtem a kiállított anyaggal, de szerettem volna a magam csendességében újra végigjárni. Most is lenyűgözött a kiállítás gazdagsága, a tanév végi fáradtságot, fásultságot kezdtem magam mögött hagyni, mikor szembe találok Arany egyik időskori versével, a *Mindvégig*gel. A művet számtalanszor tanítottam, ismertem, de soha még így nem hatott rám. Mintha maga Arany János állt volna velem szemben, fogta volna meg a vállam és rázott volna meg alaposan rám kiáltva, hogy „Édes lányom, szedd már össze magad végre!” Mélyen megrendülten állva meredtem a verssorokra, és sok időbe telt, mire tovább tudtam lépni.

A lantot, a lantot
Szorítsd kebeledhez
Ha jó a halál;

Ujjod valamíg azt
Pengetheti: vígaszt
Bús elme talál.

Bár a szerelem s bor
Ereidben nem forr:
Ne tedd le azért;
Hát nincs örömed, hát
Nincs bánat, amit rád
Balsors keze mért?...

S ne hidd, hogy a lantnak
Ereje meglankadt:
Csak hangköre más;
Ezzel ha elégszel,
Még várhat elégszer
Dalban vidulás.

Hisz szép ez az élet
Fogytig, ha kiméled
Azt ami maradt;
Csak az ősz fordultán,
Leveleid hulltán
Ne kívánj nyarat.

Tárgy künn, s temagadban –
És érzem, az van,
Míg dobban a szív;
S új eszme ha pezsdül;
Ne vonakodj restül
Mikor a lant hív.

Bár füstbe reményid, –
S egeden felényit
Sincs már fel a nap:
Ami derüs, élvezd,
Boruját meg széleszd:
Légy te vidorabb.

Van hallgatód? nincsen?
Ne mondd, ahogy isten
Adta mondanod,
Bár puszta kopáron
– Mint tücsöké nyáron –
Vész is ki dalod.

Előadásom végére érve visszakanyarodom a *Családi kör* című vershez. Arra kérem önöket, idézzük fel az utolsó versszakot:

Este van, este van... a tűz sem világít,
Kezdi hunyorgatni hamvas szempilláit;
A gyermek is álmos, – egy már alszik épen,
Félrebillent fejjel, az anyja ölében.
Gyéren szól a vendég s rá nagyokat gondol;
Közbe-közbe csupán a macska dorombol.
Majd a földre hintik a zizegő szalmát...
S átveszi egy tücsök csendes birodalmát.

Ezzel a békességet, biztonságot, egymás iránti tiszteletet, családias légkört árasztó kedves, meleg hangú költeménnyel búcsúzom el önöktől. Megköszönöm megtisztelő figyelmüket, és kívánom, hogy Arany János aranyozza be életük minden percét!

Földvári Katalin

Baziliták a diktatúrában

Túlélési stratégiák 1950–1989 között¹

1. Bevezető

A szerzetesrendek voltak a katolikus egyház segédcsapatai, hiszen általuk lehetett jelen az oktatásban és a betegápolásban. A második világháború utáni kommunista hatalomátvétel során az egyház elleni küzdelem egyik fő eleme a szerzetesrendek feloszlása volt, melynek megvalósításától a kommunista rendszer az egyház társadalmi befolyásának csökkentését várta. Mivel a katolikus egyház iskolahálózatát a rendek tagjai látták el, ezért a szerzetesek elleni akció az iskolák államosításával kezdődött. Utána kerültek sorra a kórházak, a betegellátás, és a szegénygondozás, ezek mind állami feladatok lettek. A folyamat mottója ez volt: A kommunista államban nincs szükség szerzetesekre.²

A keleti egyházban nincsenek különféle szerzetesrendek úgy, mint a nyugatiban. A keleti szerzetesség lényegét tekintve a Nagy Szent Bazil által megszervezett szerzetesség folytatása. A keleti szerzetesek számára éppen ezért nem szükségesek a megkülönböztető jelzők, hiszen nem váltak különálló csoportokká. A „bazilita” megjelölés nyugati eredetű és arra szolgál, hogy a nyugati szerzetesség rendjei között helyet biztosítson Nagy Szent Bazil követőinek. A mai értelemben vett „bazilita” jelző csak a görög szertartású katolikus szerzetesekre vonatkozik, akiknek közösségét az 1596-os unió után Rómában Ordo Sancti Basilii Magni névvel illetik.³

- 1 A kutatás az MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Kutatócsoport keretében készült.
- 2 Révay Edit: Újrinduló szerzetesrendek egy megújuló társadalomban. Budapest–Csíkszereda, 2003. 9.
- 3 Dudás Bertalan–Legeza László–Szacsavay Péter: Baziliták, Mikes Kiadó, Budapest 1993. 3.

A kommunista hatalom támadásának a Nagy Szent Bazil Rend máriapócsi rendháza is áldozatul esett. A rend történetét bemutató munkák sajnos nem szólnak az 1950-1989 közötti időszakról, így ezt a hiányt pótolva kezdtem el interjúk és visszaemlékezések segítségével adatokat gyűjteni. A kutatás első szakaszában az Amerikából hazatért bazilitákat kérdeztem arról, hogyan tudtak külföldre menekülni és ott új életet kezdeni. Tanulmányomban ezen interjúszövegek és más források segítségével szeretnék átfogó képet adni a vizsgált időszakról.

2. Bazilita atyák és bazilissza nővérek a máriapócsi kegyhelyen

A történelmi Magyarország területén a magyar tartomány kilenc monostort (Ungvár, Munkács Csernekehegy, Kisberezna, Misztice, Husztbaranya, Bikszád, Majszin, Füzesmikola, Máriapócs) foglalt magába, melyek közül a Trianon után csak Máriapócs maradt Magyarország területén. A többi rendház Csehszlovákiához, kisebb részben Romániához került. Máriapócs Magyarország leghíresebb és leglátogatottabb kegyhelye, a Kárpát-medence görögkatolikusságának legjelentősebb vallási központja, Magyarország Nemzeti Szentélye (2003) és az Európai Máriás Háló (2005) tagja. Az Európai Máriás Hálóba minden ország egy kegyhelyet delegálhat. A 19 országot összefogó hálózat előzményei 1996-ra nyúlnak vissza, de a 2000-res évek elején alakult meg hivatalosan Loretto, Czestochowa, Altötting, Lourdes és Fatima kegyhelyek részvételével.⁴ A kegyhely hírnevét a templomában lévő kegykép többszöri (1696, 1715, 1905) könnyezése hozta meg.⁵

A Nagy Szent Bazil Rend tagjait a második könnyezés után, a kőtemplomot építtető Olsavszky Mihály Mánuel püspök hívta Pócsra azért, hogy segítsenek a könnyezések miatt érkező zarándoktömeg ellátásában. Őt szerzetes érkezett ekkor a

4 Európai Máriás Háló: Görögkatolikus Szemle Kalendárium, 2006. 49–51.

5 A kegyképről lásd: Puskás Bernadett: A máriapócsi kegykép művészettörténeti vonatkozásai. Athanasiana 3. 1996. 19–25.; Janka György: Az első pócsi kegykép története és irodalma. Athanasiana 3. 1996. 25–42. A könnyezésekről bővebben: Belme László: Az Istenszülő pócsi kegyképének csodatevő könnyezése 1696. november 4–december 8. A 300 éves máriapócsi kegykép története a levéltári források tükrében. Történelmi és teológiai áttekintés. Budapest, 1997.; Ivancsó István (szerk): Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára, 1996. november 4–6. Nyíregyháza, 1996.; Ivancsó István (szerk): A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett konferencia anyaga, Nyíregyháza, 2005.

Munkács Csernekhegyi monostorból. Magyarországon már a 11–12. században működtek görög szertartású monostorok, melyek hanyatlása a 13. században, a latin szertartás térhódítása miatt következett be. Az utolsó bazilita monostorokat a tatárjárás pusztította el. A Munkács melletti Csernekhegy monostorában 1360-ban telepítette le a bazilitákat Koriatovics Tódor, Podolia fejedelme. (A noviciátus csak 1921-ben nyílt meg itt.) A csernekhegyi monostor főnökei 1733-ig egyben püspökei is voltak az itt élő, keleti szertartású híveknek.⁶ A kolostor építése 1749-ben kezdődött, az atyák pedig 1753-ban vehették birtokba az épületet.⁷

A rend elsődleges feladata az imaélet általi önmegszentelődés volt, szabályzatuk többszöri reformok során, jezsuita hatásra formálódott ki. A rend szabályzatának megalkotása Nagy Szent Bazil nevéhez köthető, aki a szerzetesekhez szóló intelmeit a Szentírás alapján írta meg, majd eszerint állította össze 55 bővebb, terjedelmesebb szabályát, e regula szerint élnek a keleti szerzetesek azóta is. A monostor lakói három fő feladatot kaptak: dicsőítsék Istent imával, közös zsolozsmázással, böjtöljenek és munkálkodjanak saját illetve embertársaik üdvösségén.

1882-ben a jezsuiták áttanulmányozták a bazilita szabályokat és a keleti szertartást, és beültették a munka szellemét, illetve a fegyelmet Nagy Szent Bazil szabályaiba, amely korábban nem írt elő napról napra végzendő feladatokat. Az 1890-es években a fegyelem és a szellemi színvonal felemelése terén új reformra volt szükség, melyet csak később, az 1920-as években sikerült megvalósítani.⁸ A szerzetesek rendkívül fontos szerepet tölthettek be a kegyhely gondozásában, ellátták a Pócsra érkezőket, gyóntattak, prédikáltak. A rend mindig azokat helyezte ide, akik értettek a zarándokok nyelvén. A máriapócsi monostor tagjai az egyházmegye állandó helyettesei voltak, ha egy parókus valamilyen okból nem tudta elvégezni a munkáját, egy szerzetest küldtek a helyére. A baziliták emellett nevelő tevékenységet is folytattak, a parochiális iskolák mel-

6 Dudás–Legeza–Szacs vay i. m. 17–18.

7 Vö. Puskás Bernadett: A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor. Művészettörténeti Értesítő XLIV/3–4. 1995. 169–190.

8 vö. Dudás–Legeza–Szacs vay: Baziliták, 1993. 19–20.

lé 1777-ben grammatikális és nacionális iskolákat⁹ nyitottak. 1841-ben nyílt meg a tanítóképző, ahonnan később számos kántortanító került ki.¹⁰

A Nagy Szent Bazil Rend tagjai a zarándokok lelki gondozását különböző kiadványok megjelentetésével is igyekeztek elősegíteni. A Nagy Szent Bazil Rendnek Ungváron volt nyomdája, majd Máriapócson is jelentettek meg kiadványokat. A rend nyomdájából került ki többek között a későbbiekben a *Máriapócsi Zarándok-naptár* (1941–1944), a *Máriapócsi Virágoskert* (1925–1932), a *Máriapócs* című kegyhelyismertető füzet (1921, 1928), a *Velünk az Isten!* című imakönyv (1938), a *Kivonat a Nagy Szentbazil rend szabályzatából* (1939), a *Máriapócsi Zarándokájtatosság*, napjainkban pedig a *Baziliták* című sorozat kötetei (2005–2008). A rend a kegytárgyak és kiadványok terjesztésével két helybeli embert bízott meg, akik kevés haszon ellenében bejárták az országot.¹¹

A szerzetesek száma az idők során folyamatosan változott, 1756-ban volt a legkevesebb, 6 szerzetespap. Az 1770-es évektől 1800-ig évente 10–14 pap és 10–13 papnövendék, a 19. században 7–11 között változott a szerzetespapok száma és kb. ugyanennyi növendék volt.¹²

1910-es években a rendnek változtatásokra volt szüksége, reformmozgalom kezdődött meg, melyet Máriapócs 1923-ban fogadott el, s a „reformált atyák” (Maxim Atanáz, P. Zsatkovics Dénes, Bojcsik Sebestyén) ennek szellemében kezdték meg munkájukat. A reform során visszaállították a fegyelmet és a szerzetesek saját megszentelődésükön kívül mások megszentelésébe, apostoli tevékenységbe kezdtek. Ennek eredményeként a bazilita atyák 1924–48. között 302 lelkigyakorlatot,¹³ 1925–1950 között pedig 362 népmissziót vezettek nemcsak hazánkban, hanem a

9 Alapfokú és nemzetiségi iskolák (a szerző megjegyzése).

10 vö. Udvari István: Adatok a máriapócsi iskolákról. Különlenyomat. Vasvári Pál Társaság Füzetei 9. Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza, 1992. 134–143.; uő.: Máriapócs, a ruszinok hajdani vallási, kulturális központja. Különlenyomat. Vasvári Pál Társaság Füzetei 9. Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza, 1992. 124–133.

11 Egy bizonyos Kelincsár és Ványu nevű férfit. Murvai Adrienn gyűjtése.

12 Dudás Bertalan: Baziliták, hová tovább az új ezredévben Magyarországon? Bazilita harmadrendi értesítő, 1996. augusztus, II. évf. 4. sz. 2.

13 A pócsi rendházban, vidéki központokban, iskolákban a nép széles rétegei mellett lelkigyakorlatokat tartottak görögkatolikus kántortanítóknak (1924), gimnáziumi tanulóknak (1925, Munkács, 500 diák), szerzeteseknek, papoknak. (vö. Dudás Bertalan: Baziliták, hová tovább az új ezredévben Magyarországon? Bazilita harmadrendi értesítő, 1996. augusztus, II. évf. 4. sz. 3.)

Felvidéken és Amerikában is. A népmissziókra általában két atya ment el. A megnyitó után napi három alkalommal tartottak szentbeszédet, a lányokat, legényeket, asszonyokat, férfiakat és gyermekeket külön oktatták. A missziót mindig egy gyertyás körmenet zárta szombat este. A szerzetesek vasárnap a szentmisében búcsúztak el a hívektől. Egy ilyen misszió sikerének köszönheti létrejöttét a hajdúdorogi bazilita rendház.¹⁴

A baziliták 1933-ban Hajdúdorogon, 1946-ban

Makón is letelepedtek. Az Apostoli Szentszék 1947. március 7-én felállította a magyarországi baziliták számára a Szent István Provinciát. 1948-ban a szerzetesek Makóról Kispestre költöztek. A provinciának 1950-ben 14 pap, 19 papnövendék és 6 testvér tagja volt.¹⁵ Hajdúdorogon a rendtagok lelkipásztori, tanítói, hitoktatói feladatokat láttak el, Kispesten pedig lelkipásztori teendőkben segítettek.¹⁶

A bazilita rend két évszázados működése során nagy hatással volt az egész görögkatolikus magyarság vallásos életére. A szerzetesek jelenlétének is köszönhető, hogy Máriapócs rövid idő alatt több száz kilométeres vonzáskörzetű nemzetközi kegyhellyé vált.¹⁷

14 Vö. Török István Izsák: Máriapócs és a baziliták a 20. században. In: Ivancsó István (szerk.): A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett konferencia anyaga, Nyíregyháza, 2005. 197–198.) A missziókról részletesen lásd: Dudás Bertalan: A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében. In: Timkó Imre (szerk.): A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Juileumi Emlékkönyve 1912–1987. Nyíregyháza, 1987. 108. Dudás-Legeza–Szacsavay i. m. 20.

15 Pirigy István: A magyarországi bazilita kolostorok egyházjogi helyzetének alakulása a XX. században. Posztbizánci Közlemények 1995. 1–9.

16 P. Dudás Bertalan OSBM: A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében. Timkó Imre (szerk.): A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Évkönyve 1912–1987. Nyíregyháza, 1987. 110.

17 Bartha Elek: Görög katolikus ünnepeink szokásvilága, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi tanszéke, 1999. 155.

A Nagy Szent Bazil Rend férfi ágához kapcsolódik egy női ág is, a bazilissza nővérek. Őket Dudás Miklós püspök telepítette Máriapócsra, mivel felismerte, hogy a leányok neveléséhez szükség van rájuk. Török István Izsák OSBM említi, hogy a bazilita atyák már 1916-ban elhatározták egy apácázarda megalapítását, ahol az árvákról gondoskodnának. A nehéz körülmények miatt tudott ez csak később megvalósulni.¹⁸ 1935-ben négy nővér

érkezett Ungvárról Pócsra, noviciátusukat 1937-ben nyitották meg öt növendékkal. A nővérek templomi ruhákat varrtak, részt vettek a templom gondozásában, közülük három pedig a helyi általános iskolában tanított. Az 1940-re felépült rendházukban zarándokok számára is biztosítottak szállást. A második világháború alatt a bazilissza apácák Máriapócsra árvaházat működtettek, 1946-ban pedig lánynevelő otthont nyitottak. 1945-től Hajdúdorogon internátust vezettek tanítóképzős lányok részére, Sátoraljaújhelyen árvákat gondoztak.¹⁹

A Nagy Szent Bazil Rend női és férfi ága egy világi, ún. harmadrenddel egészül ki, melynek csoportjai több településen (Debrecen, Hajdúdorog, Nyíregyháza, Máriapócs, Szeged stb.) működnek. Az első csoport 1993-ben jött létre Debrecenben, a máriapócsi közösség 2008-ban alakult meg Szocska Ábel atya kezdeményezésére. A Magyarországon lévő harmadrendi csoportok a szeptemberi harmadrendi búcsún találkoznak minden évben Máriapócsra. A tagok a belépéskor ígéretet tesznek arra, hogy törekednek a bazilita rend szellemisége szerint élni, minden

18 Vö. Török István Izsák OSBM: Máriapócs és a baziliták a 20. században In: Ivancsó István (szerk): A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmból rendezett konferencia anyaga, Nyíregyháza, 2005. 197.

19 Karczub Magdolna: Szent Bazil rendi nővérek, Görögkatolikus Tudósító, 1990. 1. évf. 4. sz. 4.

Istentől kapott tehetségüket a közösség javára fordítani. A bazilita harmadrend szabályzatát az Amerikából hazatért Rakaczky Bazil szerzetes atya fordította magyarra. A bazilita harmadrendi közösségek működési köre négy csoportra osztható: 1. Az imáiban való elmélyülés, 2. Az egyház tanításának, görögkatolikus hagyományoknak, valamint Nagy Szent Bazil szellemi örökségének megismerése önképzés, közösségi képzések (lelkigyakorlatok, harmadrendi összejövetelek) által. 3. Az evangélium szelleméből fakadó szociális és egészségügyi tevékenység végzése, 4. Apostolkodás és a pasztorációs munkában való segítség.²⁰

3. Út a kolostorok feloszlásáig

Az 1945–1948 közötti kormányok célja Magyarországon az volt, hogy az egyházat és az államot szétválasszák, majd ez cél a „klerikális reakció” elleni harccá változott. A magyar kommunista mozgalom számára a hatalom teljes megszerzésének folyamatában az egyik legnagyobb ellenfél a katolikus egyház volt.

Az egyház fokozatos és durva háttérbe szorítása különböző szakaszokban ment végbe. Ebből nem hiányoztak a sajtókampányok, az egyházi személyek lejáratása, a hívők megfélemlítése, a rendőri intézkedések bevezetése. Eközben megtörtént az egyház háttérbe szorítása az oktatásban, betegápolásban, szegénygondozásban.²¹ 1945-ben felosztották az egyházi birtokokat, majd 1946-ban feloszlatták az egyházi szervezeteket, két évvel később pedig az egyházi iskolákat államosították. Az egyház ekkor már a kommunista hatalom „ideológiai ellenségeként” volt megjelölve, a fontos egyházi vezetőket megfélemlítéssel és erőszakkal távolították el és a helyükre a hatalomhoz hű embereket ültettek. 1948-ig négy egyház – a református, az evangélikus, az unitárius és az izraelita – vezetői aláírták az állammal a megállapodást.

Mindszenty József hercegprímást, aki a katolikus egyház élén állt, azonban 1949-ben börtönbüntetésre ítélték, mivel nem volt hajlandó kompromisszumot kötni. 1950. június 7-én és 9-én éjszaka 320 férfi szerzetest és 600–700 szerzetesnőt telepítettek ki

20 Vö. Lukács Miklós: A Bazilita Harmadrend Hivatása. Görögkatolikus Szemle, 2009. augusztus 17–18.

21 Borsodi Csaba: A szerzetesek kitelepítései 1950 nyarán. Jel 12. 6. 2000. 12–16. R. P.: Az 1950-es „megállapodás” háttéréről. Új Ember 1990. március 4. XLVI. 12.

rendőri segítséggel, majd június 18-án éjjel további 2000 szerzetest és apácát internáltak.²² Mindezt azért, hogy az Állambiztonsági Hatóság a Püspöki Kart tárgyalóasztalhoz kényszerítse.

A tárgyalások során nyomásgyakorlásként újabb kitelepítésekre került sor: július 11–12-re virradó éjszaka a nyugati határ mentév lévő rendházakból telepítettek ki 299 szerzetest. Az utolsóra a tárgyalások utolsó szakaszának megkezdésekor került sor: július 31–augusztus 1-re virradóra az északi és keleti határsávokból való kitelepítés ment végbe. Borsodi Csaba szerint ez és számos más lépés (pl. férfi és női szerzetesek összeköltöztetése, zsúfoltság, rossz körülmények, ide-oda költöztetés, kilépésre buzdító agitátorok megjelenése) azt támasztja alá, hogy a kormány a szerzetesek pszichikai kifárasztása, ezáltal pedig a kilépésük elérésére törekedett.²³

A Püspöki Kar végül 1950. augusztus 30-án aláírta az egyezményt, amely biztosította az állami ellenőrzést és szűk korlátok közé szorította a katolikus egyház mozgásterét. Az aláíró Grösz Józsefet ezt követően szintén börtönbüntetésre ítélték, a Püspöki Kar pedig felesküdt az alkotmányra.

Az egyház elleni akció következő lépéseként, 1950. szeptember 7-én jelent meg az a törvényerejű rendelet, amely megvonta a szerzetesrendek működési jogát.²⁴ Csak a négy tanító rend – a bencések, a piaristák, a ferencesek és a szegény iskolanővérek – működhetett tovább szigorú korlátozások és ellenőrzés mellett. 1950-ben Magyarországon 23 férfi szerzetesrend működött 2582 taggal, míg a nő rendekből 40 volt 8956 nővérrel. Ezek a rendtagok 636 rendházat birtokoltak.

A kommunista hatalomnak ez a lépése azzal magyarázható, hogy felismerte a szerzetesi közösségek felépítésében rejlő lehetőségeket: amíg az egyházmegyés papságot csak egyenként „ritkíthatják”, addig a szerzetesrendek, mint önálló közösségek, egy rendelettel teljes egészében megsemmisíthetők, és ezzel több, mint tízezer klerikális aktivistát tudnak elvonni a társadalomból. Mindezt egyszerű indokkal magyarázták meg: az állam átveszi a szerzetesrendek tevékenységeit, így a társadalomnak nincs többé szüksége rájuk. Ennek következtében több mint 600 rendházat

22 Borsodi Csaba i. m. 9.

23 Vö. Borsodi i. m. 15–16.

24 A rendelet dokumentumai nyomtatásban is megjelentek: Gergely Jenő: Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek felszámolása Magyarországon, Vigilia Kiadó, Budapest, 1990.

koboztak el, melyeknek mintegy 12 ezer lakóját lakoltatták ki új otthon nélkül. A kolostoraikból elhurcolt szerzetesek számára megtiltották, hogy viseljék a szerzetesi öltözküket és azt is, hogy akárcsak kettesével is ugyanabban a lakásban lakjanak. Nem volt szabad egymással levelezniük, s nem volt ajánlatos találkoznuk sem. Nekik címzett küldemények címzésében nem jelölheték meg szerzetesi hivatásukat.

A feloszlatott rendházak tagjai ezt követően a kolostori élet és közösség által nyújtott keretek nélkül próbálták meg boldogulni. Azok a rendtagok, akiket az egyházmegyék nem vehettek át lelkipásztori szolgálatra, világi pályákon igyekeztek elhelyezkedni, de legtöbbjük csak fizikai munkát tudott vállalni. Ha sikerült állást kapniuk, akkor is szinte minden lépésüket figyelték. A szerzetesek azonban a munka mellett sem feledkeztek meg hivatásukról, többen is bekapcsolódtak közülük abba az illegális mozgalomba, amely hitoktatás és egyesületi élet hiányában a keresztény lelkiség ébrentartását tűzte ki célul. Mindez a csoportok vezető papjainak, szerzeteseinek le tartóztatását vonta maga után, hiszen a kommunista állami szervek minden kis csoportosulásban összeesküvést láttak.²⁵

4. A Nagy Szent Bazil Rend kolostorának felszámolása Máriapócson

A Nagy Szent Bazil Rend működését, ahogy az utódállamokban, Magyarországon is betiltották. A négy évtizedes pártdiktatúra idején két bazilita szerzetes ellen indult büntető eljárás. Nagy Sándor Sebestyén teológus hallgatót, aki szökni próbált az országból, Kistarcsára internálták, Regős Dénes Miklós bazilita atyát a Nagylétán tartott népmisszió után szovjet katonák hurcolták el.²⁶

Amikor 1950-ben betiltották a bazilita rendet, három házukban – Máriapócson, Hajdúdorogon és Kispesten – ötvenheten éltek. Az illegalitás évtizedeiben Dudás Bertalan László állt a rend élén. A kommunista hatóságok ellene is megpróbálták hamis vádakot koholni.

25 Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I. Üldözött baziliták, bencések, ciszterciek, domonkosok, ferencesek és irgalmas rendiek szenvedéstörténete. Márton Áron Kiadó, Budapest, 2000. 10–11.

26 A bazilita szerzeteseket ért megpróbáltatásokról lásd: Hetényi Varga i. m. 17–51. Bendász István–Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Kairosz Kiadó, Budapest, 2014.

Miután nem tudták rávenni, hogy nyugatra szökjön, s így kémkedéssel sem vádolhatták, megvonták a működési engedélyét.²⁷

1948-ban a szerzetesek már olyan kevesen voltak a pócsi kegyhelyen, hogy csak a hitoktatást tudták elvállalni a helyi iskolában. Ebben az évben bezárták a rend máriapócsi iskoláját is, amelyben a bazilissza nővérek tanítottak. Az 1950. szeptember 4-én kiadott törvényerejű rendelet végrehajtása során a pócsi kolostor egy olyan hely volt, ahová más szerzetesrendek tagjait gyűjtötték össze. Dudás Bertalan atya visszaemlékezéseiből részletesen ismerjük annak a két hónapnak a történetét és körülményeit, ami alatt a különböző kolostorokból származó atyák és nővérek Máriapócsra töltöttek.

Bertalan atya elmondása szerint szinte meglepetésként érte őket 1950. június 10-én a civil hatóságoknak az a bejelentése, hogy a bazilita atyák és nővérek rendházába be kell fogadni a délután érkező deportált szerzeteseket és el kell látni őket. Részletesebb tájékoztatót nem adtak. Ezek a szerzetes atyák és nővérek beszéltek el történetüket, melyet Bertalan atya visszaemlékezésében olvashatunk a Görögkatolikus Szemle 2007. évi kalendáriumában.²⁸

A deportáltak beszámolóikban az utazás szörnyűségét, az ávosok embertelenségét és a megaláztatásokat emelték ki. A rendtagokat az éjfél utáni órákban felverték, a folyosóra állították, arccal a fal felé fordították őket és a hátuk mögé ávosok álltak géppisztollyal. A szobákat és az egész rendházat felforgatták, csak egy kicsi, fehérneműkből álló csomagot vihetek magukkal. Ezután betuszkolták őket a kint várakozó teherautókba, amelyek ponyvával voltak letakarva és a hajnali órákban elindultak. A férfiakat és nőket vegyesen szállították, mellettük katonák ültek. Voltak olyanok, akiket 500 kilométeres távolságból folyamatosan utaztattak Máriapócsra, csak egy-két helyen álltak meg, hogy az atyák és nővérek természeti szükségletüket elvégezhessék. Későn délután érkeztek meg Máriapócsra.²⁹

Érkeztek Máriapócsra jezsuiták és Szegény Iskolanővérek Kalocsáról, szaléziak Szombathelyről és Nyíregyesújfaluból. A kalocsai jezsuita kollégiumból 22 szerzeteset, 12 papot és 10 testvért deportáltak, P. Pózárkó Ferdinánd rektort, Krajnyik György

27 Hetényi Varga i. m. 20.

28 Dudás Bertalan. Emlékeim a kommunista diktatúra 1950. június 10-én Máriapócsra deportált szerzeteseiről. Görögkatolikus Szemle Kalendárium, 2007. 104–106.

29 P. Dudás Bertalan (OSBM): „Közös örökségünk” Németh Péter interjúja. Szabolcs-Szatmári Szemle, 90/4. XXV. évf. 4. sz. Nyíregyháza, 1990. 426.

gondnokot, illetve az érseki kieszeminárium tanári karát és másokat. A szaléziak közül 15 szerzetespap érkezett.

Máriapócsra a monostor rendőri felügyelet alatt volt, többször – olyankor még éjszaka is – jöttek ki a szerzetesek ellenőrzésére Nyírbátorból. A kegyhely monostora nem volt felkészülve ennyi személy befogadására és ellátására, tömegesen kellett lakniuk és az ellátás hiányosságait is el kellett viselniük. Az internált szerzetesek ezért sokat tartózkodtak a templomban, nagybúcsúú szezomban pedig papi szolgálataikkal segítettek a lelki szolgálatokban.

A bazilissza nővérekhez is érkeztek apácák: ide kerültek Dombóváról az ottani Szent Orsolyáról elnevezett nővérek és Kalocsáról a Szegény Iskolanővérek. A nővérek körülbelül hetvenen, a férfi szerzetesek negyvenen voltak.³⁰ Az ő helyzetük sokkal rosszabb volt, mivel a pócsi nővérek lakása nagyon szűkös volt. A két hónapban, amit Máriapócsra kellett tölteniük, sokan csak szalmán vagy szalmazsákon alhattak, a nagyobb ebédlőben és az alagsor helyiségeiben, lepedővel, pléddel takarózva.

A deportálás híre gyorsan elterjedt nemcsak Máriapócsra, hanem a szomszédos falvakban is. A súlyos helyzetben lévő rendtagokat az emberek igyekeztek segíteni, Nyírcsaholyból és Nyírzákóról lovas fogatokkal hozták az élelmiszer adományokat.

A más rendekből érkezett atyák és nővérek a kolostor feloszlatásáig maradtak Pócsra. Bertalan atya kiemeli, hogy az internálás feloldásakor ezek a rendtagok szinte meghatódva búcsúztak a Könnyező Pócsi Szűzanyától. Sokan barátságot kötöttek a bazilita szerzetesekkel és bazilissza nővérekkel, így távozásuk után is tartották a kapcsolatot. P. Holovics Flórián atya például csaknem a haláláig levelezésben állt a bazilita renddel és küldte a pócsi monostor levéltárába a bazilitákra vonatkozó 17–19. századi adatokat, amelyeket kutatása során talált.³¹

A kolostor feloszlatása szintén embertelen körülmények között zajlott, a bazilita atyák megpróbálták mindent menteni, amit csak tudtak. A rend értékeit Hegedüs atya, a házfőnök elszállította Bodrogkeresztúrba. Az élelmiszert szétosztották a nép között. A könyvtár ajtaját még az államosítás előtt lepecsételték, felügyeletét pedig Adorján Tibor iskolaigazgatóra bízták, most azonban feltör-

30 P. Dudás i. m. 426.

31 Dudás Bertalan: Emlékeim a kommunista diktatúra 1950. június 10-én Máriapócsra deportált szerzeteseiről, Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma, 2007. 104–106.

ték a pecsétet, s az itt lévő nagy értékű, 16–17. századból származó könyveket egy deszkából készített csúszdán a templomudvarra csúsztatták.³² A templom nyolc méter magas párkányzatára rakták fel ezeket úgy, hogy alulról semmi nem látszott. Ezek a munkák sajnos később elkallódtak, mivel 1951-ben Bodnár Sándor atya nagytakarítást végeztetett a templomban, s ekkor megtalálták ezeket a könyveket is. Leszedték őket és egy nagy helyiségbe hordták, amit azonban nyitva hagytak, így bárki vihetett el belőlük. Dudás Bertalan kérésére a püspök felhatalmazta Rojkovics kanonokot, hogy a könyveket teherautóval Nyíregyházára szállítsa. Ezek jelentették a mostani szemináriumi könyvtár alapját. A kolostori könyvtár többi részét, ami az eredeti helyén maradt, a zsidók által odamenekített könyvekkel, a kommunista párt brosúráival és szépirodalmi művekkel töltötték ki. Egy év múlva két teherautó érkezett a Debreceni Egyetemi Könyvtár megbízásából, és a munkások „mint a répát” felhányták rájuk a könyveket és elszállították.³³

A levéltár anyagát először Dudás Bertalan atya helyezte biztonságba, bóröndökbe rakta és elrejtette egy nagyobb lakás „stukatúrájában”. Mivel ezt később veszélynek érezte az egerek miatt, a levéltári dokumentumokat Nyíregyházára szállította. Bertalan atya bátyjának, Dudás Miklós püspök atyának az előszobájában állt elődjének, Miklósy Istvánnak egy hatalmas ládája, amelybe útjai alkalmával az egyházi felszerelését rakták, az iratok nagy része ebbe került, a többi pedig a püspöki levéltárba. Egyszer azonban emberek érkeztek a megyétől, akik lepecsételték a ládát, ekkor Dudás püspök atya kérésére kivették onnan az iratokat és Bacsóka Pállal együtt egy éjszaka elégették azokat az anyagokat, amelyeket az ÁVO egyházellenes propagandára használhatott volna fel.³⁴ A bútorok és ikonok sorsáról annyit lehet tudni, hogy Hegedüs atya az anyagiakat mentette. A raktárban lévő tárgyakat a templom padlására vitték, ahova még létrával is nehéz volt feljutni. Ezek nagy része eltűnt, mivel Bodnár atya idejében, amikor a templomtetőt festették, megtalálták a régi tárgyakat, és lehordták őket, azt azonban nem tudni, hova.

A rendház felszámolása és a szerzetesek szétszórátása pótolhatatlan károkat okozott. A közel tízezer kötetes könyvtárat is

32 Koczak Antal máriapócsi házfőnök nagyon sok értékes könyvet vásárolt meg az 1770-es években Bécsben feloszlott jezsuita könyvtárakból, s ez az anyag volt a bazilita kolostor könyvtárának legnagyobb értéke. lásd: P. Dudás i. m. 427.

33 P. Dudás i. m. 427.

34 P. Dudás i. m. 427.

leltározás nélkül teherautókra rakták, és elvitték Budapestre és Debrecenbe. A könyvek egy részét később nagyon rossz állapotban megtalálták Budapesten. A kegyhely régi ikonjai, kegytárgyai is elpusztultak.³⁵

5. Helykeresés a civil életben

A feloszlítás idején a Nagy Szent Bazil Rend 14 felszentelt papból, 19 szeminaristából és 6 atyából állt.³⁶ Ebből két atya nyugdíjba mehetett, 10 fő maradt az egyházmegye keretein belül, kettő pedig azon kívül. Az idős atyákat Bodrogkeresztúrba és Tihanyba vitték, ők ott is haltak meg.³⁷ A szerzetesek egy része lelkipásztori munkát kapott, másik része pedig létszámfeletti státuszba került, civil pályán próbált elhelyezkedni.

Hegedűs József Joákim atya Bodrogkeresztúron volt parókus 1990-ig, az idős és súlyosan beteg rendtársai az ő védőszárnyai alatt készültek a halálra. A rend újraindulása után pedig házfőnöki feladatokat látott el (1990–98).³⁸ Itt, Bodrogkeresztúron halt meg Sándor Jozafát atya (1953-ban),³⁹ Szabó Izidor atya (1957-ben),⁴⁰ Liki János atya (1961-ben), Zsatkovics Dénes atya (1972-ben).⁴¹

Liki Imre atya az újonnan alapított Papnevelő Intézet és Főiskola rektora lett filozófia és dogmatika tanárként (1950–1959).⁴² *Orosz Sándor Ágoston* a szétszórás után a szemináriumban lett spirituális atya (1950–51) és aszketikát, szertartást és történelmet tanított 1952-ig. Máriapócsra és Fábianházán volt segédlelkész, majd Zemplénagárdra került parókusként és magához vette *Legeza Tivadar atyát*.⁴³ Kiss Leontin miskolci káplán lett,⁴⁴

35 P. Dudás i. m. 427–428.

36 Végheő Dániel: Szubjektív emlékezés. Ivancsó István (szerk.): „Egy szájjal és egy szívvel” A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Jubileumi Emlékkönyve (1950–2000), Nyíregyháza, 2000. 71.

37 Bádi Márk szíves közlése. Vö. Végheő Tamás: Görögkatolikus papok történeti névtára. 1. kötet A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai, Nyíregyháza, 2015. 156.

38 Az 1850 és 1950 között felszentelt bazilita atyák, Bazilita Harmadrendi Értesítő, 2017. XXII. évf. 3. szám. 5–12.

39 Vö. Végheő Tamás i. m. 143.

40 Vö. Végheő Tamás i. m. 80.

41 Végheő i. m. 75. vö. Végheő Tamás i. m. 107.

42 Török István (szerk.): „Bátraké a föld és az ég”: Dr. Liki Imre János bazilita szerzetes emlékére, Nagy Szent Bazil Rend, Máriapócs, 2008. Végheő Tamás i. m. 147.

43 Ivancsó István (szerk.): Az Orosz-emlékdélután előadásainak anyaga, Nyíregyháza, 2017.

44 Vö. Végheő Tamás i. m. 160.

Mező Teofil pedig Máriapócsra került kisegítőként.⁴⁵ Jöcsák Máté Regmecen helyezkedett el lelkészként.⁴⁶ *Regős Miklós Dénes* atya papi működése is megszakadt 1950-ben, gyári munkásként helyezkedett el Budapesten, de egészségi állapota miatt idejekorán leszázalékolták. 1953-tól egyházi szolgálaton kívül Budapesten hunyt el 1985-ben.⁴⁷

A máriapócsi születésű *Dudás Bertalan atya*, aki 1943–1950 között a rend tartományfőnöke volt, a szétszórátást követő években Anarcszon működött szervezőlelkészként, majd parókusként (1950–1989). *Dudás Miklós* püspök úgy próbálta megvédeni a testvérét, hogy egy kis filiában helyezte el. Anarcszon Bertalan atya odakerülésekor nem volt sem templom, sem parókia, ezeket ő építtette meg. Emellett szervezte az egyházközséget, művelte a kertjét, misebort készített. Bertalan atya Anarcszon is olyan életet élt, mint a bazilita közösségben és a rendtársaival is tartotta a kapcsolatot, Hegedűs József atyával rendszeresen látogatta az idős bazilita atyákat Bodrogheresztúron.⁴⁸ Az újjászerveződéskor a rend magyarországi tartományfőnöke lett (1989–1992). Bertalan atya sokat tett a rend értékeinek megőrzéséért, számos adatot a rend történetéről az ő visszaemlékezéseiből ismerünk. Emellett rendszeresen publikált a Nagy Szent Bazil Rend történetéről.⁴⁹

A novíciusokat a püspök, *Dudás Miklós*⁵⁰ a nyíregyházi szemináriumban helyezte el, az állam azonban megtiltotta, hogy ott tanuljanak tovább.⁵¹ A 19 szemináriumi növendékből csak 3 tudott végül Budapestre utazni, majd 1956 után külföldre szökni.⁵²

45 Vö. Véghseő Tamás i. m. 150.

46 Véghseő i. m. 74. vö. Véghseő Tamás i. m. 139.

47 Török István Izsák (szerk.): „Maradjunk meg mindnyájan a szeretetben” P. Regős Dénes bazilita atya emlékére, Baziliták sorozat II. kötet, Máriapócs, 2005. 7. Vö. Véghseő Tamás i. m. 186.

48 Ihnát János atya szíves közlése. Vö. Véghseő Tamás i. m. 159–160.

49 *Dudás Bertalan: A Szent Bazil rend máriapócsi monostorának levéltára. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1992. 263–267. Dudás Bertalan–Legeza László–Szacsavay Péter: Baziliták. Mikes Kiadó, Budapest, 1993. Dudás Bertalan: A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében. Timkó Imre (szerk.): A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987. Nyíregyháza, 1987. 103–115. Dudás Bertalan: I. Lipót császár 1701. január 9-én kelt megbízó levele: Egy eredeti okmány a Nagy Szent Bazil Rend levéltárában. Ivancsó István (szerk.): Máriapócs 1696–Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a Máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára, Nyíregyháza, 1996. 79–85. Dudás Bertalan: A Szt. Bazil Rend máriapócsi gyűjteménye, Görög Katolikus Szemle Kalendárium 1. 1995. 40.*

50 Vö. Véghseő Tamás i. m. 138–139.

51 Erdei József és Rakaczky Bazil bazilita atyák szíves közlése.

52 P. *Dudás Bertalan* (OSBM): „Közös örökségünk”. Németh Péter interjúja. Szabolcs-Szatmári Szemle 1990. 4. sz. 426.

A bazilissza nővérek számára még nehezebb volt a civil életben való elhelyezkedés. A rendjétől megfosztott szerzetesnőnek a szocialista nőtársadalomba kellett beolvadnia, ami nem volt könnyű feladat. A nővérek ugyanis kiszorultak azokból az állásokból, munkalehetőségekből, amelyekben korábban jelentős, hagyományos szerepük volt (gyermeknevelés, tanítás, betegápolás, szociális gondozás stb.). csak kevesen találtak a képzettségüknek megfelelő munkát.⁵³

A fogadalmas nővérek száma a máriapócsi rendházban 1950-re huszonnégyre nőtt, a novíciákkal együtt huszonnyolcan voltak ekkor. A nemrég elhunyt Márta nővér 1950-ben tette le örökfogadalmát, a rend feloszlását követően háztartási alkalmazottként dolgozott. 1957-től templomi szolgálatot látott el.⁵⁴ Imre Margit Ágota nővér, a rendház jelenlegi házfőnöknője, volt az utolsó a közösségben, aki 1950-ben beöltözött. Ágota ifjú novíciaként a debreceni Svetits Gimnáziumba került. Mivel ez a Szegény iskolanővérek intézménye volt, az ottani apácák a saját jelöltjeik mellett őt is tanították. A gimnázium elvégzése után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem matematika–fizika szakán folytatatta tanulmányait.⁵⁵ Visszaemlékezésében kiemelte, hogyan nagyon nehéz volt ebben az időben helytállnia, de az Úr akaratából sikerült.

6. „The basilian fathers of Máriapócs in Matawan”

1956 után három bazilita novícius érkezett az Egyesült Államokban lévő Matawanba: Skinta István, Rakaczky Bazil és Erdei József, akik a máriapócsi kegyhelyen szolgáltak korábban. Szerzetesi fogadalmukat már az Egyesült Államokban tették le.

Skinta atya 1963-ban vette meg Flakker család tulajdonát képező 125 éves farmot, melynek épületében először két nagyobb szobát, majd 1965-re az egykori csürt is átalakították. Míg a közösségi és monostori atmoszféra megteremtése Bazil atyára hárult, Skinta és Erdei atyák feladata a parokiális, liturgikus és adminisztratív feladatok ellátása volt. Ők hozták létre a „matawani Máriapócsot”.

53 Bögre Zsuzsanna–Szabó Csaba: Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban. Budapest, 2010. 23–24.

54 Márta nővér nyugalomba vonulása, Bazilita harmadrendi értesítő, 2008. XIII. évf. 1. sz. 1.

55 Vatamány Márta és dr. Szemerszki Terézia riportja Ágota nővérrel, Bazilita Harmadrendi Értesítő, 1995. II. évf. 1. sz. 2–3.

A Máriapócsról érkező baziliták, mivel saját parókiájuk nem volt, olyan közösségekbe jártak ki, ahol a hívek igényelték a magyar nyelvű liturgiát. A szerzetesek eleinte nagyon szegény körülmények között éltek és a beilleszkedés sem ment könnyen: *„Még eleinte féltek is tőlünk: kijött a kommunista Magyarországról három ember, aki magát papnak mondja, de aztán kibékültünk a püspökökkel. Mikor átjött István atya, szegény akart minél hamarabb valamit létesíteni. 'Menjünk, beszéljünk a néppel, a nép segít.' Az ottani papok mindent az angolra vittek át, féltették a papok, hogy a baziliták megbontják az egyházközséget, mert ők tartottak magyarul misét, máshol angol volt.”*⁵⁶

A nép idővel azonban megszerette őket: *„A nép szerette a szerzeteseket, nagyon szerettek minket, Matawan egy farm, kint van, rómaiak jártak reggeli misére, megtanulták a bizánci dallamokat, énekeltek is.”*⁵⁷

A kolostor alapkövét Bazil atya házfőnöksége (1964–1966) idején tették le, a közösség virágzása Skinta atya (1966–1971) vezetése alatt kezdődött el. 1966 nyarán vette kezdetét a Bazilita Fiútábor és még ez év őszén felállításra került a tábori oltár. Ezen a helyen indulhatott meg a minden év júliusában megtartott zarándoklat, melyen egyre többen vettek részt. Ez újabb épületek vásárlását, vendégházak építését követelte meg. 1968-ban szentelte fel Dudick püspök a kültéri feszületet, és ebben az évben csatlakozott a közösséghez Lawrence Wolf testvér.⁵⁸

Az addigi kitartó munka 1969 augusztusában hozta meg gyümölcsét: a közösséget teljes jogú kolostorként ismerték el. 1971-től Erdei József atya vette át „Mariapoch” vezetését, tervei között szerepelt egy új közösségi ház építése is. A költségeket a hívek és más görögkatolikus egyházközségek hozzájárulásából, adományokból fedezték.

A bazilita közösség az adományok gyűjtése mellett a püspök tanácsára bingo estek rendezésébe kezdett: *„Hogy fölépült a bingo hall, a püspök mondta: 'Kezdj bingózni!' mondom, püspök úr, az egy szerencsejáték. 'Joe, nem az.' Nem akarunk csak lelki dolgokkal foglalkozni. De püspök úr, ez egy szerencsejáték. 'Joe, nem,*

56 Erdei József atya szíves közlése.

57 Erdei József atya szíves közlése.

58 Ő később különböző problémák miatt kórházi kezelést kapott, így végül nem tért haza Erdei József atyával Magyarországra.

*az öregeket el kell vonni az utcáról, nincs hova menniük, nincs társadalmi életük.’ És rájöttem, hogy mint a család úgy vannak.*⁵⁹
A nyereséget mindig négy részre osztották, amiből egy negyedet a baziliták kaptak.

1973 márciusában a kolostorhoz vezető bekötőutat hivatalosan is „Monastery Lane”-re keresztelték át. Az új közösségi épület 1973 júliusára készült el, majd 1981-ben az engedélyek beszerzése után megkezdődhetett egy nagyobb munka, egy komplex kolostor és templomegyüttes kiépítése. A kolostor a következő helyiségekből állt: *„van egy bingó terem, száz ember fér bele, kápolna, kétszáz ember, nyolc hálószoba, nagy ebédlő, ahol harminc ember elfér. A püspök kijön a papjaival és van szép ebéd és beszéd, voltak gyűlések, a magyar papi egységből odajöttek, mert nem volt jobb hely. Jó személyzetünk volt, egy házaspár és egy asszony, akik együtt dolgoztak.*⁶⁰

A „matawani Mariapoch” kolostorát 2016-ban teljesen fel kellett számolni, hiszen Skinta atya és Bazil atya⁶¹ már korábban hazajöttek, Lőrinc testvér kórházba kerül, így már csak József atya maradt ott egyedül. „Father Joe” nehéz szívvel jött haza, hiszen megígérte a híveknek, hogy élete végéig Matawanon marad.

A sok-sok év alatt gyötrelmes munkával felépített kolostor és kápolna sorsáról a 2016-ban hazatért szerzetes atya így nyilatkozott: *„Nehéz volt, fölépítettük a kis kápolnát, lehet hogy leverik, nem tudtuk eladni egyházi célra, kértük, hogy szétdaraboljuk lakásoknak, nem engedték, jött egy magyar csoport, hogy megveszik és gyűléseket rendeznek, és hogy lesz egy olyan, akik betegek, ott tartják, de az állam nem engedte.*⁶²

7. Záró gondolatok

A kommunista hatalom az 1950. szeptember 4-i rendelet végrehajtása után úgy vélte, hogy a szerzetesség eszménye örökre eltűnt. Ahogy a számtalan példa mutatja, nem így történt: a szerzetesek nagy része fogadalmához hűen viselte a negyven év meg-

59 Erdei József atya szíves közlése.

60 Erdei József atya szíves közlése.

61 Bazil atya 2010-ben végleg hazajött, mert Ábel tartományfőnök atya a hivatásgondozást, a magiszteri feladatot bízta rá.

62 Erdei József atya szíves közlése.

próbáltatást. Rendházaiktól távol is neveltek, ápoltak, segítettek ott, ahova a gondviselés vezette őket.

Hazánkban 30 férfi és 57 női szerzetesrend indult újra a rendelet felbontását követően. Az idős nővérek és atyák visszatértek közösségeikbe és új hivatások is születtek.

A Nagy Szent Bazil Rend 2000. szeptember 10-én kapta vissza a rendházát.⁶³ A korábban elmegyógyintézetként, majd öregotthonként működő épületet apránként vehették birtokba. A kolostor mára teljesen megújult, földszintjén működik a kegyhely és a rend történetét bemutató múzeum,⁶⁴ illetve zarándokok számára vendégszobákat is kialakítottak a földszint másik részén.

A rend férfi ágának ma öt fogadalmas tagja van. Az Amerikában élő atyák is végleg hazatértek: Bazil atya 2010-ben, József atya pedig 2017-ben. A bazilissza nővérek ketten vannak, nincsenek jelöltjeik.

A Máriapócson élő bazilita közösség elsődleges célja és feladata napjainkban a máriapócsi kegyhely és a kegytemplom ellátása, lelkipásztori szolgálata.

63 Makkai László: A Bazilita rendház visszaadása, Görögkatolikus Szemle, 2000. október 3.

64 Földvári Katalin: A Nagy Szent Bazil Rend Máriapócsi Gyűjteménye, Nyiregyháza, 2009.

Komiszár Dénes

Egy miniszterelnök kálváriája – 25 éve temették újra Kállay Miklóst –

A 2018-as évet a Kállay-család, Kállósemjén önkormányzata, a Kállósemjéni Kállay-kúria Kft. és a Bessenyei Társaság *Kállay Miklós* (1887–1967) emlékének szentelte, hiszen 1993-ban hozták haza földi maradványait Rómából, végakarátának megfelelően a kállósemjéni családi kriptába.

2018. április 14-én rekviem volt Kállósemjénben Kállay Miklós lelki üdvéért, az egykor általa építtetett Nagyboldogasszony templomban, ezt követte a koszorúzás a családi nyughelynél, majd az új kamarakiállítás megnyitása a temetéstől az újratemetésig terjedő időszak (1967–1993) bemutatásával, a Bessenyei Társaság együttműködési megállapodást kötött a Megyei Levéltárral és Kállósemjén Nagyközség Önkormányzatával a közös múlt és a Kállay-család tagjai emlékének méltó ápolására; *Kállay András* (1839–1919) az ezeréves szabolcsi megyetörténelem egyik leghíresebb és legműveltebb főispánja – többek között – a Bessenyei Kör egyik alapítója, valamint Bessenyei György nyíregyházi szobra megvalósításának ötletgazdája volt.

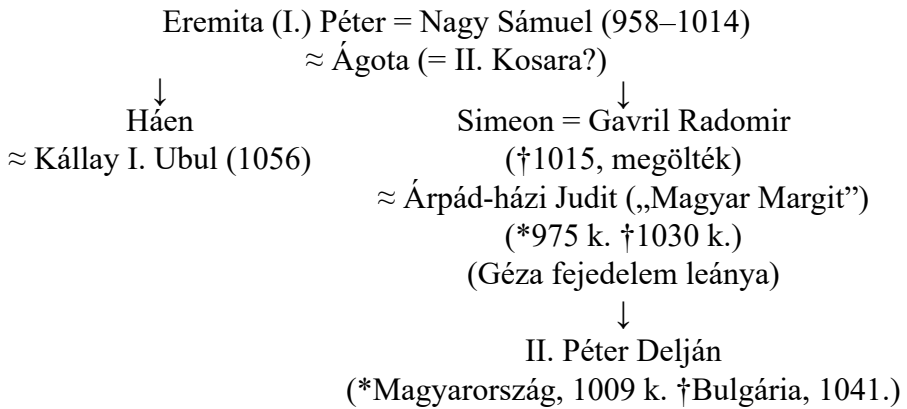
De mielőtt rátérnénk bemutatni Kállay Miklós pályafutását, röviden tekintsük át a Kállay-család történetét, milyen alapokat kapott meg a szülői házban, a generációkon át öröklődő tradíció révén.

A Kállay-család a honfoglaló Balogsemjén-törzsből származik, amelyik egyike volt a 108, hazát (vissza)foglaló nemzetségnek. Ez az az ezeréves örökség, amelyet napjaink Kállay-leszármazottjai is magukra nézve kötelező érvényűnek tartanak.

Első okleveles említésük az Árpádkorból származik:

„A Család első oklevéllileg ismert őse I. Ubul 1056-ban. Elvette HÁEN bolgár királykisasszonyt, Eremita /remete/ Péter leányát. Mikor miniszterelnök voltam, felkeresett Fehér nevű szófiai egyetemi tanár, aki évtizedek óta élt Szófiában és Háen családfáját hozta el. Apja Eremita Péter Simeon, a nagy bolgár cár fia, aki apja megölése után Magyarországra menekült, elvette Szent István egyik nővérét /a nevére nem emlékszem most/ és így megvan a direkt Árpád-házi leszármazásunk. Később Péter hazament, elfoglalta a trónt, de őt is megölték.”¹

A Kállay Miklós által leírt személyek leszármazási táblája:

Nézzük tovább a neves ősokeket a családfán:

„Egy másik, egy szép anyai vonal, - Perényi, Bebek, Thurzó, Breberi, Drugeth, Zrínyi, Frangepán családokon keresztül Aragóniai Alojziáig és ezeken keresztül a bizánci császárok, a spanyol és francia királyi családok, maga Nagy Károly is bele vannak keveredve és végződik Melcam angol királynál, akinek a felesége szintén Árpád-házi volt, aki megtérítette a skótokat.

Az is érdekes, hogy az 1056-ig terjedő, megszakítás nélküli családfa, 1779. szeptember 27-iki curiai decisioval hitelesítve lett, mondván, hogy a De Genere Balog Semjén Családból származó Kállayak ekkor már „iam militente”. Persze, ez az ítélet is azért kellett, mert egy birtokperből kifolyólag a semjéni birtok honfoglalás-kori eredetét kellett igazolni. A Család a pert meg is nyerte, de nem

¹ Kállay Miklós 1947. július 6-i levele Horthy Miklóshoz Capriból. A Kállay Gyűjtemény tulajdona

Dr. Kállay Miklós (1887–1967)

voltak megelégedve, mert ők a családfát a 7-ik századig nyújtották be, de azt megsokallták a septemvirek mégis, és elutasították. De ezen véletlen folytán, azt hiszem, az egyedüli hitelesített családfa birtokosai lettünk. De nem folytatom régi dicsőségünk, hozza a mezítlábas olasz a spagettit, jobb felébredni!... Különben is olyan reakcióknak, mint Árpád és társai, régen lejárt az idejük.”²

A fentebb felsoroltak nemzedékrendi táblája:

Nagyon érdekes a Kállay-címer történeti leírása, amelynek eredete szintén a múlt ködébe vész. Érdekes összekapcsolása a családnak a Szabolcs megyéhez fűződő kapcsolatával:

„A Kállay családból eddig huszonheten képviselték az egykori nyírbogdányi, ma kemecsei kerületet.

(A »Nyírvidék« tudósítójától.)

Endre kora. A nagy kulturális alapvetés, az építés ideje Szent István után: 1050-ben a honfoglaló Kállay-család címet kap a tihanyi apátságot alapító királytól. A címerben két szív van. Ma, amikor a huszonhetedik Kállay veszi át ugyanannak az ősi földnek és népnek, az egykori nyírbogdányi, ma kemecsei kerületnek mandátumát, elgondolkodunk a két szív szimbólumán. »In asperis et prosperis« – ez a címer, a család jelmondata. Magyarul: »Bajban és szerencsében«. – Magyarán: együtt, hűségben, jóban is, rosszban is. Együtt hűségben mindhalálig. A két szív közül az egyik a Kállay szív, a másik a szabolcsi föld, a szabolcsi nép szíve: a két szív egy dobbanásban forr össze: »In asperis et prosperis«.

*

Huszonhét Kállay képviselte ezt a földet. Valamikor követként jelentek meg a diétában, szívükben a szabolcsiak lángoló hazafiságával és hűségével. A követek világa a rendi Magyarság világa volt. Azután az 1848-49-iki események, az abszolutizmus kora, majd az alkotmányos élet, a gazdasági és társadalmi fellendülése következett s a bizalom, a szeretet újra az ősi család felé fordult. A követeket most már az országgyűlési képviselők váltják fel és a Kállay család tagjai közül tizenketten lesznek a nyírbogdányi, majd a kemecsei kerület képviselői. Ez a kapcsolat a föld, a nép és a vezéri magasságra emelkedő család reprezentánsai között tündöklő megnyilatkozása két szív összeforrásának. Két szív: a Kállay család és Szabolcs szíve: In asperis et prosperis.

*

Mi a titka ennek a változatlan kapcsolatnak, a hűség sziklaszilárdságának, a hűségnek, amely az élet friss erejével él, változó idők hullámverésein át? A nép őszinte, igaz szeretete. Minden doktrínát, minden új elméleti demokráciát megelőzően a magyar úrnak a munkás nép szíve fölé hajolása. Mikor a nyíregyházi jegyzői tanfolyamot megnyitották, Kállay Miklós főispán »a nép imádatos sze-

retetére» hívta fel a magyar jegyzőjelölteket. Ezekben a szavakban nincs nyoma a szóvirágnak, ezekben a szavakban annak a titka rejlik, miként képviselte huszonzét Kállay ugyanazt a kerületet.

*

Hétfőn adják át a kemecsei mandátumot Kállay Miklós dr. kereskedelemügyi államtitkárnak. Az ajánlási íveket tüntető szeretettel írták alá a választók, szeretettel és büszkeséggel. Az aláírók között könnyes meghatódottsággal emlékeztek az öregebbek arra, hogy így álltak, ezzel a hűséggel és ragaszkodással idősebb Kállay Andrásnak, aztán a Kállay-fiúknak ifj. Kállay Andrásnak, Kállay Tamásnak zászlaja alá. A nagy Kállay fiai közül immár a harmadik veszi át a kemecseiek mandátumát. Ez is kivételesen szép dokumentum: a három fiú képviselősege egy kerületben.

Az agrárszocializmus idején történt, hogy a kenyérgond súlyos éveiben érdekes levélváltás történt a »Nyírvidék« nyílt levél rovatában Kállay András és az ínséges nép között. És a válasz, amelyet Kállay András írt: a hideg kunyhókat a szeretetre lobbantó szívek tüzével melegítette be. Szabolcsban a szeretet és hűség ereje csendesítette le a lelkek háborgó tengerének hullámain. Most ezzel a hatalmas erőt reprezentáló szeretettel veszi át holnap a kemecseiek mandátumát a legfiatalabb fia a nagy Kállay Andrásnak.

*

A Kállayak címerén, sisakján a hal képe látható. Egykoron III. Henrik császár, akit Fekete Henrik néven ismer a történelem, aki négy pápát mozdított el és Magyarország belügyeibe is beavatkozott, a Dunán nagy vereséget szenvedett, mert egy Kund nevű vitéz halált megvető bátorsággal megfúrta hajóit. Ez a Búvár Kund – a hagyományok szerint – egy Kállay volt. Vitézségének jutalma és emléke a Kállayak címerének és sisakjának hal-képe.

A magyar életet ma is Fekete Henrikek, idegen beavatkozások hajóhada támadja. A »Búvár Kundok« vezérségére van szükség. A szellem hatalmára, amely léket üt Trianon fekete hajóján. A vizek felett parancsolt és kényszerű béke van, de tervek, szándékok, akarások titkos mélyén »Búvár Kundok« készülnek az ellenség gögös hajói felé. A Tiszamente népe mandátumot ad át a szellem harcos és győzelmes fiának és amikor meghatóttan gondol a két egymásra hajló szívre, arra a képre is gondol, amely a Kállay sisakon és címeren van, amely »Búvár Kundra« emlékeztet és tud-

ja, hogy a kemecsei kerület »nagy erő kirepítő fészke« lett, mikor Kállay Miklóst küldte a parlamentbe.”³

Ugyancsak meg kell emlékeznünk azokról a híres történelmi személyekről, akikről kevésbé köztudott, hogy Kállay-leszármazottak:

– *Kállay Ferenc* (1549) és neje, somlyói *Báthory Anna*, Kállay Miklós miniszterelnök ősei. Kállay Ferenc bátyja, *Pál*, *Horthy Miklós* (1868–1957) kormányzó felmenője. *Báthory Anna* nagybátyja, *István* (1533–1586) erdélyi fejedelem, lengyel király, a lengyel történelem egyik legnagyobb alakja, az orosz terjeszkedés megakadályozója.

– Horthy Miklós egyik levelében a közös rokonságot elemezte Kállay Miklóssal:

„Kedves Mica!

(...) Mellékelve kivonatosan küldöm Pedigreem egy részét, mely vérbeli rokonságunkat mutatja, mi eddig kikerülte figyelmemet.

Sajnálom, hogy térbelileg oly messze vagyunk egymástól, de talán már nem sokára másképen lesz.

Legszívélyesebb baráti üdvözzel:

HM”⁴

A levél mellékletében Horthy Árpád fejedelemig visszavezette a közös leszármazásukat.

Kállay Miklós válasza:

„Főméltóságos Uram!

(...) Érdekes a családi leszármazási tábla. Ismertem ezt, de nem tudtam, hogy továbbmegy a Horthyakhoz. Így legalább közös sorsunk felett közös ősök virrasztanak. Nyír-bátor, Nagy-kálló egymás mellett lévén a két Család között sok összeházasodás történt és egy nagy ládám volt tele ennek folytán az ebből keletkezett birtokpercek irataival.

(...) Nicky elutazott. Legyen szerencséje, igen derék fiú, hátha sikerül valami, bár igen nehéz a mai világban, meg ne tudják, hogy (benne) Árpád-vére is van.”⁵

3 Hétfőn adják át a kemecsei kerület mandátumát Kállay Miklós kereskedelemügyi államtitkárnak. *Nyírvidék*, 1929. november 24. 269. sz.

4 Horthy Miklós levele Kállay Miklóshoz, Németország, 1947. május 5. A Kállay Gyűjtemény tulajdona.

5 Kállay Miklós levele Horthy Miklóshoz, Capri, 1947. július 6. A Kállay Gyűjtemény tulajdona

– *Kemény János* (1607–1662) erdélyi fejedelem felesége *Kállay Zsuzsanna* volt,

– *Bessenyei György* (1747–1811) testőrtiszt, költő apai és anyai ágon is *Kállay*-leszármazott,

– *báró Jósika Miklós* (1794–1865) író felesége *Kállay Erzsébet* (1801–1852),

– *Kállay Gusztáv* (1821–1876) dédunokája *gróf Wass Albert* (1908–1998) író, – *báró Bánffy Dezső* (1843–1911) miniszterelnök, *gróf Apponyi Albert* (1846–1933) államférfi, *gróf Bethlen István* (1874–1946) miniszterelnök, *Fábry Kornél* (1972–) római katolikus pap, a 2020-as, budapesti, 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus főtitkára és *Kállay-Saunders András* (1985–) énekes, A Dal 2014 1. helyezette és a 2014-es Eurovíziós Dalfesztivál 5. helyezette szintén *Kállay*-leszármazottak.

A család Nyíregyházával való kapcsolata viszonylag újkeletű volt; az első családtag, aki itt élt huzamosabb ideig, *Kállay György* (1811–883) volt:

„Részvétellel közöljük a következő beküldött gyászlapot: „*Kállay András* és neje *Csuha Vilma*, özv. *Kállay Ottóné* szül. *Kállay Vilma*, úgy saját, valamint gyermekeik nevében, nemkülönben özv. *Patay Istvánné* szül. *Kállay Terézia*, *Fazekas Lászlóné* szül. *Kállay Ludovika* és *Kállay Amália*, és számos rokon fájdalomtelt szívvel jelentik a forrón szeretett atyának, ipának, nagyapának, testvérnek és rokonnak nagykállói *Kállay Györgynek* élete 73. évében, a halotti szentségek ájtatos felvétele után, végelgyengülésben történt gyászos elhunytát. A boldogultnak hült tetemei f. hó 10-én d. e. 10 órakor fognak a Nyíregyházán tartandó gyászszertartás után, a napkori családi sírboltban örök nyugalomra tétettetni. Az engesztelő szentmise áldozat pedig folyó hó 11-én fog Napkoron az egek Urának bemutatgatni. Nyíregyháza, 1883. októberhó 8-án. „Béke lengjen porai felett!”⁶

A Nyíregyházi Római Katolikus Főplébánia halotti anyakönyve szerint a család a Bocskai utca 21. szám alatt lakott. Az épület jelenleg is megvan, az Ügyészség közelében áll, felújításra szorul.

Kállay György neje, alsólelőczy és jezerniczi *Tarnóczy Mária* (1815–1857) volt, akit 1835 körül vett feleségül.

⁶ *Nyírvidek*, 1883. október 14., 41. sz.

Ebben a családi házban éltek idős korukban Kállay András és neje, a nagyhalászi származású eördöghfalvi *Csuha Vilma* (1848–1921), valamint legidősebb fiuk, *György* (Kállósemjén, 1867–Nyíregyháza, 1922), akik itt is haltak meg⁷, a kis Miklós (Mica) – mivel az Erzsébet Kórházban született – gyermek- és diákéveit itt töltötte, ahonnan a közeli „lutyiba” járva végezte gimnáziumi tanulmányait.

További testvérei: *Mária* (Kállósemjén, 1868–Miskolc, 1940), *Sarolta* (Kállósemjén, 1869–1954), *Emil* (Kállósemjén, 1871–1934), *András* (Nagyhalász, 1875–Nyíregyháza, 1941) országgyűlési képviselő, *Tamás* (Nagyhalász, 1876–Gödöllő, 1963) dr. juris, országgyűlési képviselő.

Kállay Miklós Nyíregyházán született 1887. január 23-án, *Verzár István* esperes, plébános itt keresztelte február 8-án, keresztszülei: dr. *Hrabovszky Rudolf* kisvárdai ügyvéd, és felesége, az orosi főágbeli *Kállay Augusztá* (1831–1912).⁸

Gyermekkorát Nagyhalászban töltötte az anyai Csuha-kúriában. Az elemi magántanulónként végezte *Orsovszky Gyula* házitánító irányításával, középiskoláit a nyíregyházi Lutheránus Gimnáziumban kezdte, és Budapesten a Ferencz József Nevelőintézetben (a Theresianum magyarországi megfelelője) fejezte be. Egyetemi tanulmányokat Genfben, Drezdában, Párizsban és Budapesten folytatott, itt szerzett államtudományi doktori diplomát.

Előbb fizetés nélküli közigazgatási gyakornok 1912-től, majd kisvárdai szolgabíró. 1914-től nagykállói szolgabíró.

1914. szeptember 7-én, Nyíregyházán vette feleségül távoli rokonát, *Kállay Ilona Helén Mária Zsófia Gabriellát* (1894–1945), dr. *Kállay Rudolf* (1853–1920) királyi tanácsos, megyei kórházigazgató főorvos és duboveczi *Dobóczky Malvin* (1860–1939) leányát. Az eskető pap *Énekes János* esperes, plébános, az esküvői tanúk Kállay Emil országgyűlési képviselő és csicseri *Orosz György* cs.

7 †Id. Kállay András. *Nyírvidek*, 1919. október 19., 234. sz.; Id. Kállay András. *Nyírvidek*, 1919. október 21., 235. sz.; Temetik Kállay Andrást. *Nyírvidek*, 1919. október 22., 236. sz.; †Özv. Kállay Andrásné. *Nyírvidek*, 1921. december 1., 273. sz.; Eltemették özv. Kállay Andrásnét. *Nyírvidek*, 1921. december 4., 276. sz.; †Kállay György. *Nyírvidek*, 1922. január 26., 21. sz.; Temetés. *Nyírvidek*, 1922. január 29., 24. sz.

8 A Nyíregyházi Római Katolikus Főplébánia kereszteltjeinek anyakönyve. V. kötet, 1881–1891. 153. lap, 35. sz.

és kir. kamarás, ny. huszár alezredes voltak.⁹ Alacsony fizetését Kállay András és Rudolf 400-400 koronával egészítette ki minden hónapban.

Frigyüket három fiúval áldotta meg a Teremtő: az elsőszülött *Kristóf* (1916–2006) dr. juris, akit pályakezdő külügyi gyakornokként ért hadbalépésünk, s aki a miniszterelnöki édesapa magántitkára lett. 1946-tól 50 évig római emigrációban élt, ahol a FAO-ban dolgozott, és a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagyköveteként szolgált 1997-ig. A Kállay Gyűjtemény alapítójaként is tiszteljük. Felesége kézdivásárhelyi *Vásárhelyi Vera* (1920–2000), Sík Sándor-irodalmi díjas író.

A másodszülött fiú, *Miklós* (1918–1996) dr. juris a fronton szovjet hadifogságba került, koholt vádak alapján előbb halálra ítélték, majd munkatáborokba hurcolták; 1954. október végén engedték haza. Az ő *Kristóf* (1960–) fia, 1990–1994 között a nagykállói körzet országgyűlési képviselője volt, 2006-tól a Kállay-nemzetség napkori ágának nemzetségfője.

A legkisebb fiú, *András* (1919–1995), Ludovika Akadémiát végzett, harcolt a fronton, majd testőr főhadnagyként szolgált a Várban, a lovas testőrségben. Az 1944. október 16-i várbeli összecsapáskor a németek foglyul ejtették, és Mauthausenbe hurcolták. Az amerikaiak szabadították ki 1945 májusában. A földosztás után a megmaradt kállósemjéni birtokon gazdálkodott, ahonnan családjával együtt 1949-ben kitelepítették Mezőberénybe. 1956-ban emigrált, a németországi Einbeckben élt.

Miklós és András testvérek feleségei is testvérek voltak, szentmiklósi és óvári gróf Pongrácz leányok: *Eugénia* (1929–2011), illetve *Erzsébet* (1926–2000).

Kállay Helén bátyjai: *Tibor* (1881–1964) dr. juris, a Bethlen-kormány pénzügyminisztere 1921–1924 között, nagykanizsai országgyűlési képviselő; *Rudolf* (1889–1958) dr. juris, a Budapesti Általános Hitelbank ügyvezető igazgatója, és a szeretett *Iván* (1887–1915) főhadnagy, aki Bukovinában, Oknánál 1915. április 4-én halt hősi halált.

9 Háromszor voltak hirdetve, Helén a nagykállói plébános 176/1914. számú ún. elbocsátójával mehetett férjhez Nyíregyházán Miklóshoz. A Nyíregyházi Római Katolikus Főplébánia házassultjainak anyakönyve. IV. kötet, 1869–1895. szeptember 30. 1895. november 2. 1920. 235. lap, 43. sz.

Mivel az apóstól megkapta nászajándékba az ifjú pár a Kállay Rudolf által építtetett Dessewffy (ma: Bessenyei) tér 13. szám alatti emeletes házat, az első két gyermek is itt látta meg a napvilágot. A Kállay Gyűjtemény itt fog majd végleges elhelyezést nyerni remélhetőleg a közel három évtizedes Nyírvíz-palotabeli szűkségmegoldás után...

Nagykállóból rendelték át az 1914. július 31-i általános mozgósítást követően Nyíregyházára, az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legnagyobb hadikórháza, a barakk-kórház (50 nagyobb fa-épület) építésének irányítására. A kórház 3 hó alatt épült fel, és az I. világháború végéig működött.

Az I. világháború kitörése Kállay Miklós életét is megváltoztatta: „Nem is vártam meg a kiképzést, hanem Tamás testvéremmel, aki autós beosztott volt József főherceg mellett, kimentem az orosz frontra, ahol pár hétig önkéntes előőrsként szolgálatot teljesítettem, míg fagyott lábbal vissza nem küldtek. Egy lábujjamat le is kellett vágni. Így hadiszolgálatomban semmi dicsőséget nem arattam.”¹⁰

Visszatérve a szabolcsi közigazgatásba, ismét nagykállói főszolgabíró. 1918-ban áthelyezték a kisvárdai járásba. 1919. április 1-jén a vármegyei direktórium „*igazolt munkaképtelenség folytán*” nyugdíjazta, ezután a kállósemjéni családi birtokon gazdálkodott.

A román megszálláskor nagy veszteség érte a gazdaságot, ami mozdítható volt, elvitték a románok, kevés értéket sikerült megmenteni.

1922. március 4-én nevezte ki a kormányzó Kállay Miklóst Szabolcs (majd Szabolcs és Ung közigazgatásilag ideiglenesen egyesített) vármegyék főispánjává. 1922. április 20-án, vármegyei díszközgyűlésen ünnepélyesen iktatták be az „*abszolút magyarság és abszolút tisztesség*” célkitűzésekkel fellépő ősi Kállay-tölgy fiatal hajtását. Hivatalát 1929. október 15-ig töltötte be, amikor a Bethlen-kormány kereskedelemügyi államtitkárává nevezték ki. E tisztségében a kormány lemondásáig maradt, 1931. augusztus 24-én saját kérésére mentette fel a kormányzó. Hazament a kállósemjéni birtokára gazdálkodni. Egészen 1944-ig a semjéni gazdaságát közvetlenül irányította, elismert mintagazdaságot hozott létre.

10 Emlékek. Kállay Miklós kiadatlan, kéziratban maradt visszaemlékezései. III/7. A Kállay Gyűjtemény tulajdona.

Legnagyobb érdeme a vármegyei közút- és iskolahálózat fejlesztése, a megye mezőgazdaságának új alapokra helyezése (futóhomok megkötése, akáctelepítés, burgonya-, szőlő- és almafajták nemesítése, szeszfőzés, erdőtörvény stb.).

Emellett a Bessenyei Kör elnöke 1925–31 között. A vezetőség: Mikecz Ödön ügyvezető-titkár, Borbély Sándor a lyceális osztály elnöke. Ebben az időszakban az alábbi események, rendezvények valósultak meg:

Bessenyei György bátyja, Sándor testőrtiszt, műfordító paszab-kelinci nyughelyének ügye; vagy helyben szeretnék volna felújítani a sírt, vagy pedig – és ennek elmaradása miatt pusztult el a sírhely – Bessenyei György későbbi, 1940-es exhumálása és nyíregyházi újratemetése után öccse mellé szeretnék volna temetni,

- Kodály-hangverseny Basilidesz Máriával a Korona Szállóban, 1926;
- a Bessenyei-szobor áthelyezése a Megyeháza elől a névadóról elhelyezett tér parkjába, 1928;
- Bessenyei-relikviák további gyűjtése;
- Vietórisz József társelnök, 1929-től;
- Móricz Zsigmond Nyíregyházán;
- a Bessenyei Almanach beindítása;
Taglétszám: 523 fő (!).

Kállay Miklós elfoglaltsága és hivatalos teendői miatti egyre gyakoribb távolléte miatt leköszönt elnöki tisztségéről. Utóda: dr. Bencs Kálmán nyíregyházi polgármester, m. kir. kormányfőtanácsos lett. Új társelnök: Mikecz Ödön szabolcsi főispán, díszelnökök: Geduly Henrik evangélikus püspök, Vietórisz József és Kállay Miklós.

„Kállay Miklós távozására

Írta: Ekker Mihály községi főjegyző

Vágyak szárnyán szállhatsz, mint a kőszáli sas,
Szabolcsnak fájni fog, hogyha minket itt hagysz,
Amott hír, dicsőség övezi homlokod —
Itt szívében a nép szeretve hordozott.

Amott kőpaloták, festve minden szépre —,
Gondolj majd onnan is a szabolcsi népre,
Emitt földszint-házak, muskátli virággal,
Kísérni fog messze édes illatával.

Ősi Szabolcs földnek büszke nemes sarja
Legyen utad fölött az Ur áldó karja,
Világíts az éjben szíved szent tüzével:
Égő csipkebokrot e nemzet érné el.

Szíved szent óhaja, lelked titkos vágya:
A rab magyar népnek régi szabadsága;
Váltsa a jó Isten valóra az álmot.
Adj vissza nekünk Nagymagyarországot.”¹¹

Kevésbé köztudott tény Kállay Miklós politikai pályájában, hogy gróf Károlyi Gyula miniszterelnök lemondása után a kormányalakítás során Kállay neve is felmerült. Az egyre fokozódó, és hazánkban mélyebben begyűrűző gazdasági világválság magával rántotta a Bethlen-féle irányvonalat is. Horthy Miklós egyelőre ezt a szárnyat próbálta tartani, ezért akarta először Kállayt „helyzetbe hozni”. A kabinet létrehozásában Kállaynak is szerepet szánt: „Budapestről jelentik: Az egységspárti kombinációk már megkezdődtek a kormányalakítással kapcsolatban. Miniszterelnökként Keresztes-Fischer Ferencet, Gömbös Gyulát, Puky Endrét emlegetik. A kormány tagjai pedig Walkó Lajos, Marschall Ferenc, Bíró Pál, Kállay Miklós, Fabinyi Tihamér lennének.” „Legújabban miniszterelnökként Kállay Miklós dr. volt kereskedelemügyi államtitkárt emlegetik. Kállay Miklós személye az egységes párt nagy csoportja előtt rendkívül szimpatikus, öbenne látják az új idők új emberét.”¹²

A történetek ismeretében közismert, hogy a közvélekedés adminisztratív módszereket óhajtott, így az erős kéz politikája kerekedett felül; Gömbös Gyula lett a miniszterelnök, de Kállay így is tárcát kapott. Károlyi Gyula nyilatkozata szerint: „A helyzet kulcsa Bethlen István gróf kezében van. »Az új kormányban Kállay

11 *Nyírvidek*, 1929. október 27., 246. sz.

12 Kállay Miklós dr. miniszterelnökségét óhajta az egységspárt nagy többsége. Károlyi Gyula gróf visszavonul a politikai élettől. *Nyírvidek*, 1932. szeptember 23., 215. sz.

Miklós dr. föltétlenül helyet kap, akár mint elnök, akár mint kereskedelemügyi miniszter.»¹³ Kállay végül a földművelésügyi tár-cát kapta meg.

Személyével gyakran foglalkozott a helyi sajtó (is):

„Mit írt a »Nyírvidék« ezelőtt három évvel Kállay Miklós dr-ról?

Abból a nekünk szabolcsiaknak különösképen örvendetes alkalomból, hogy Kállay Miklós dr. ny. kereskedelemügyi államtitkár lett az új földművelésügyi miniszter, fellapoztuk a »Nyírvidék« régi köteteit és az 1929-es évfolyam II. kötetében egy érdekes jellemrajzot találtunk, amelyet (vka) írt abból az alkalomból, hogy a kormányzó Kállay Miklós dr. akkori szabolcsi főispánt m. kir. kereskedelemügyi államtitkárrá nevezte ki. A vezetőhelyen közölt cikk egy részét, amely látnoki módon jósolja meg egy nagyrahivatott férfiú eljövendő karrierjét, az alábbiakban közöljük:

»Azt kérdezhetné valaki, hogy mi a titka az ő gyors haladásának? A felelet nagyon könnyű.

Amíg valaki a tömegben él, észrevétlenül, addig keresztül siklanak rajta még akkor is, ha talán többet ér az átlagnál. Amikor azonban valaki vezető pozícióba kerül, ahogyan negyvennyolc óra alatt bebizonyosodhatik róla, hogy nem ér egy fabatkát sem, éppen úgy észreveszik kiváló tulajdonságait.

Talán mondanunk sem kell, hogy Kállay Miklósnál ez az utóbbi következett be. Nagyszerű nevelése, németországi és svájci diákéveinek felejthetetlen tapasztalatai és veleszületett zsenialitása egy európeér egyén karakterét summázzák, aki nemcsak túlnő az átlagon, hanem feltűnően kimagaslik a magyar közéletből.

Messze előtte és fölötte jár a magyar közéletnek. Jobban lát és többet tud mindnyájunknál mindabból, amit egy politikusnak, közgazdásznak tudnia kell. A részletek kicsinyessége nem érdekli, horizontális problémák zenitjén jár a gondolata, s elgondolásaiban koncepciózus és mindent átfogó, mintha egy repülőgép magasságának perspektívájából szemlélné szociálpolitikai életünk szövevényes csontrendszerét.

Kolerikus temperamentum. Annak a típusnak a jellegzetes kifejezője, amelyikre azt mondhatjuk, hogy mindig fején találja a szöget. Senki nem tud valamit talpraesettebben jellemezni, mint ő. Beszédeit is ez a tulajdonság jellemzi. Minden beszédében van

13 *Nyírvidék*, 1932. szeptember 24., 216. sz.

valami, ami megkapja és lenyűgözi az embert. Vagy egy frappáns hasonlat, vagy egy lendületes felhívás, vagy egy szellemes gúny. Azután jön a szellemes poén és az idejében való befejezés. Azok közül a kevesek közül való, akik mindig tudják, hogy mikor kell befejezni a beszédet.

Hasábokat lehetne arról írni, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik. Hogy nagyszerű közigazgatási szakember, kitűnő mezőgazda, aki előtt a közgazdasági tudomány is ismert terep, művészet és irodalombarát, éleslátású politikus, slágfertig szónok, biztoskezü autóvezető s emellett erélyes, erőskezű férfiú, aki tekintélyt tud tartani s akinek egyéni hivatottságát és kvalitásait ellenzéki oldalon is ismerik.

A kormányelnök jól választott, amikor Kállay Miklóst maga mellé rendelte a parancsnoki hidra. Mert Kállay Miklóst képességei a parancsnoki hidra teremtették.

Üdvözljük őt a mai napon, amikor az egész vármegye búcsúzik tőle, s fájó szívvel, de büszkén tekintünk utána, mint a spártaiai anya harcba induló fia után.

Mert tudjuk, hogy Kállay Miklós csak dicsőséget szerezhet Szabolcs vezér ősi földjének.»

Az események a fenti sorokban közöltek az utolsó betűig igazolták. Ez pedig eggyel több ok arra, hogy vármegyénk nagynevű szülöttét a miniszteri bársonyszékben szívünk teljes melegével üdvözljük.¹⁴ Ha tudta volna, hogy mi vár rá, hogy neki kell majd megmentenie Magyarország becsületét a második világháborúban, vajon miként olvasta volna akkortájt ezeket a sorokat...?

Első hazai látogatásakor, már mint minisztert köszöntötték Nyíregyházán és Kállósemjénben:

„A nyíregyházi állomáson ünneplő fogadtatás, a semjéni kastély parkjában lámpionos szerenád köszöntötte Kállay Miklós földművelésügyi minisztert.

Egész Szabolcsvármegyében lelkes örömet keltett az a hír, hogy a vármegye volt főispánját, később kereskedelemügyi államtitkárt, dr. Kállay Miklóst emelte a kiváló képességeivel, izzó magyarságával, alkotó erejével és lendületével országszerte életrekellett közbizalom a földművelésügyi miniszteri székbe, a legfontosabb magyar közéleti problémák megoldásának vezéri magasságába.

14 *Nyírvidek*, 1932. október 2., 223. sz.

Az ősi vármegye nagy fiának küzdelembe indulását büszke önérettel és odaadó szeretettel áthatott támogatás legmesszebbmenő elhatározásával figyeli és amikor dr. Kállay Miklós földművelésügyi miniszter az új kormány megalakítását s az ő eskütételét követő napokban első ízben érkezett haza, első ízben jött közénk, az egész vármegyében a spontaneitás közvetlenségével nyilvánult meg az a vágy, hogy lelkes fogadtatással köszöntse a magyar földnek, a magyar föld népének sorsdöntő kérdéseit intéző vezért, dr. Kállay Miklóst.

Fogadás a Máv. állomáson

Az új földművelésügyi miniszter szombaton este 7 órakor érkezett meg a fővárosból Nyíregyházára, ahol a Máv. állomáson megjelent a kemecei választókerület népes deputációja, Szabolcsvármegye központi és járási tisztikara, Nyíregyháza város hatalmas küldöttsége. A megjelentek, akiknek élén ott láttuk Erdőhegyi Lajos főispánt, Virányi Sándor alispánt, Bencs Kálmán dr. kir. kormányfőtanácsos polgármestert, kitörő lelkesedéssel ünnepelték a vonatból kiszálló dr. Kállay Miklós földművelésügyi minisztert, akit Virányi Sándor alispán Szabolcsvármegye közönsége és tisztikara, Bencs Kálmán kir. kormányfőtanácsos polgármester Nyíregyháza város népe és a városi tisztikar, Kriston Ferenc igazgató, a kemecei kerület hatalmas küldöttsége nevében üdvözölt a ragaszkodó szeretet, a hódoló tisztelet, a mély bizalom szavaival.

Kállay Miklós dr. földművelésügyi miniszter válaszában meleg szavakkal mondott köszönetet a fogadtatásért, hangsúlyozva, hogy Nyíregyházára, Szabolcs székvárosába érkezve, mindig azt érzi, hogy haza jött és célkitűzéseiben a magyar mezőgazdaság regenerálásának erős akarattal megkezdett munkájában elsősorban ennek a sorcsapások sorozatával évről-évre sújtott ország-résznek, a Tiszántúlnak siet segítségére.

Szűnni nem akaró viharos éljen és taps fogadta a földművelésügyi miniszter szavait, majd Kállay Miklós dr. a hatalmas tömeg tüntető ovációja közben autóra szállt és Kállósemjénbe utazott.

Kállósemjén lámpionos leventéi

Este 8 órakor a Kállayak ősi otthonában, Kállósemjénben megkezdődtek az előkészületek a hazaérkezett földművelésügyi miniszternek fogadására, amelyet a községgel karöltve a Nyíregyházi

Városi Dalárda rendezett Kállay Miklós dr. ünneplésére, akinek édesatyja, dr. Kállay András, Szabolcs nagy főispánja, kezdettől fogva lelkes patrónusa volt.

A semjéni községháza udvarán katonás sorokban tömörült a leventeifjúság lelkes sokasága Szcitovszky Miklós tanító főoktató és az oktatók vezetésével. – Huszka István Máv. elöljáró a semjéni frontharcosok katonás szakaszát hozta. A leventék fehérselyem lobogója alatt a keménykötésű díszszakasz sorakozott fel. Kürtjel riadt az est csendjébe, vezényszavak pattogtak, katonás fegyelem és készülődés mindenütt. Vitéz László Árpád tűzoltóparancsnok, Des Saules Ottó levente főoktató a lámpionos és fáklyás sorokat rendezték. Ott látjuk Bencs Kálmán kir. kormányfőtanácsos, polgármester, díszelnököt, Szohor Pál főjegyzőt, a Városi Dalegylet elnökét, Nánássy Andor dr-t, a kerület országgyűlési képviselőjét. A kállói kerület választópolgárai immár a második földművelésügyi minisztert adják az országnak, annak idején Mezőssy Béla dr., most Kállay Miklós dr. emelkedett ebből a kerületből a magyar gazdák sorsát intéző miniszterségig. – A semjéniek is felsorakoznak. Itt vannak Várkonyi Ferenc főjegyző, Fesztóry Sándor jegyző, Orosz János főbíró, Tóth Miklós dr., Szabó Gyula igazgató és még számosan a község vezető köreiből. Itt van Thuránszky Károly, a nagykállói dohánybeváltó hivatal főnöke is.

A Nyíregyházi Városi Dalegylet teljes számú énekkara két autóbusszon érkezik, élén Kubacska István tb. alelnökkel és Jakab József karnaggal.

Szerenád a semjéni Kállay-kastélyban

Az októberi est sötétjében kigyulladnak a fáklyák és a színes lámpionok. Az imbolygó, lobogó fénypontok hosszú sorban rendeződnek, megkezdődik a felvonulás a Kállay-kastély ősi parkjának lombsátoros, virágos utain. A két hosszú fénylő sor a Városi Dalárda szakaszát fogja közre. A lámpionok és a fáklyák tüze a kastély nemesvonalú homlokzata előtt, a park utain színes, fénylő vonalakban rendeződik, a terasz előtt a dalárda karéja tömörül. A lombokra misztikus fényt vetnek a lobogó szövétnekek, fönny a magasban ezüstös kék fényben szűrődik a hold fénye. A kastély előtt a leventék díszszakasza sorakozik fel, a zászló fehér selyme megvillan a fény játékában. Hatalmas éljen tör fel, a kürtös tisztelgő jele hangzik, a terrazon megjelenik Kállay Miklós dr. földművelésügyi miniszter karcsú alakja, mögötte a kegyelmes asszony, Kállay

Kállósemjén. Dr. Kállay Miklós kastélya

Miklósné és két Kállay-fiú, fekete szemük csillaga megvillan az ünnepi öröm tüzében. Mintha az ősi föld a kastélyt ölelőn körülfogó fák lombja, a teraszhoz simuló muskátlik dús szirmai szólalának a feltáruuló szív vallomásaival: felhangzik a dalárda szerenádja. Ősi magyar dalokból árad a magyarság lelke és a dallam, mint a szebb holnap eljövételében hívó nép szívének hódolat és szeretet virága hull az ünnepelt vezér útjára. Csendes, búsongó hallgatók, majd friss ütemű vidám dalok muzsikája száll a semjéni parkban és a festői szépségű jelenet megfogja a szíveket.

Szohor Pál üdvözli a földművelésügyi minisztert

Az első dalsorozat után Szohor Pál lendületes köszöntője tolmácsolja a Városi Dalárdának és Nyíregyháza város közönségének büszke örömét, határtalan szeretetét, amelynek tüze itt, a fáklyák és lampionák lángjában éppúgy felparázslík, mint a szívekben, amikor Kállay Miklós dr-t, a most legmagasabb pozícióba emelkedő egykori főispánt köszönti ragaszkodó szeretettel, határtalan örömmel és megbecsüléssel. A Városi Dalegyletet sok emlék fűzi a földművelésügyi miniszter családjához, hiszen édesatyja, Kállay András főispán szerető támogatással vitte előre a dalárda ügyét. Két hét óta a vármegye és Nyíregyháza város félve várta az ország jövőjére döntő országos események során a megoldást és kitörő

örömmel fogadta a vármegye és város minden fia azt a hírt, hogy a magyar föld problémáit irányító legfőbb pozícióba a nemzet érdekeinek bölcs meglátásával a közbizalom Kállay Miklós dr-t állította. Van-e szebb hivatás ebben az országban, mint a magyar föld kérdéseiben döntő, a magyar mezőgazdasági életet irányító első helynek, a földművelési miniszteri széknél betöltése, de van-e felelősséggel, megpróbáltatásokkal teljesebb hivatás, mint ebben a létalapjában agrár országban az ezer sebtől vérző mezőgazdaság bajainak orvoslását intéző legmagasabb pozíció. Nem csoda, ha a hír, hogy ebbe a pozícióra dr. Kállay Miklós emelkedett, osztatlan örömet és bizakodást keltett, mert véle olyan ember került a földművelésügyi miniszteri székbe, aki szívben, lélekben, érzésben, gondolkodásban egy ezzel az áldott, ezzel a vérrrel és verejtéssel megszentelt földdel, ezzel a sokat szenvedett néppel, akit ehhez a földhöz és néphez ezeréves múlt tradíciói fűznek, aki itt töltötte a föld népe között gyermekkorát, ifjúságát, aki férfi kora küzdelmeiben ennek a földnek ihlető erejéből, ennek a népnek szeretetéből nyer új ösztönzéseket és elpusztíthatatlan energiát, aki ismeri a magyar föld, a magyar nép minden bánatát, minden panaszát és ismeri a szebb jövőjéhez vezető utakat. Áldja meg a magyarok istene lankadatlan erővel élmunkás kedvvel továbbra is nagy feladatainak, küzdelmeinek útján és áldja meg forrón szeretett családját, fenkölt hitvesét és gyermekeit, hogy pihentető otthonából is lendületet adó boldogsággal lépjen a nemzetet megváltó vezéri munka körébe.

Semjén község szónoka

Szohor Pál főjegyző ihletett szavai nyomán újra felzúgott az éljen, majd Várkonyi Ferenc, Kállósemjén főjegyzője tolmácsolta községének, a semjéni népnek meghatódott örömét akkor, amikor nagynevű és forrón szeretett vezérük elsőízben tért közéjük. A semjéniek megfrissülő lélekkel, fellángoló bizakodással hallották Gömbös Gyula miniszterelnök rádió szózatából a szebb holnap kibontakozását biztosító nemzeti munkatervet, amelynek igen jelentős része a magyar földművelésügyi problémák megoldása. Ehhez a fáradságos munkához Isten áldását kéri Kállósemjén népe és felajánlja továbbra is hűségét, ragaszkodó szeretetét.

Kállay Miklós dr.: A magyar föld a magyar népé legyen

A főjegyző beszédét Gömbös miniszterelnök nevének elhangzásakor az új kormány iránt való bizalom jeleként tüntető éljen szakítja meg, majd a beszéd után újra lelkes éljennel ünneplik

a földművelésügyi minisztert. Kállay Miklós dr. az üdvözlésekre meghatódottan válaszol. Mondatai mind ércesebben zendülnek a park csendjében, amikor nagy feladatairól, a magyar nép őseréjébe vetett rendíthetetlen hitéről beszél. Köszöni nyíregyházi vendégeinek, a Városi Dalárdának, és a semjéni polgárságnak a megható külsőségek között elhangzó Isten hozott-at. Semmi sem eshet jobban az országos gondok között, mint mikor otthonába tér, és itt ezzel a szeretettel és melegséggel köszöntik azok, akik szívéhez közel állanak. Ez az otthon, ez a fogadtatás új erőt, bátorságot, lendületet ad. – Amikor itt a setét éjszakába villanó fényeket látja, az a gondolata, hogy így kell bevilágítania, beletekintenie a magyar nép gondjainak, ezernyi bajainak sokaságába és vallomást tesz arról, hogy minden erejét, egész tehetségét, tudását ezekben a bajokban, gondokban vergődő népnek javára, boldogságának, szebb jövőjének kivívására, a magyar földdel, a magyar néppel szemben tartozó kötelességek teljesítésére szenteli. Ebben az országban a magyar föld a magyar népé kell, hogy legyen. Ezért a világválság ezernyi, tőlünk függetlenül gátló nehézségei között is mindent megtesz, ami csak tőle függ.

Nehéz feladat – mondotta a földművelésügyi miniszter – a gazdák sorsán most, októberben segítem, amikor a termés betakarításán és értékesítésén túl vagyunk. A fő feladat most az, hogy az országot, a gazdaközöniséget átmentsük a jövő évre, amikor majd megtehetőek azok az intézkedések, amelyek több, jobb termelést, szebb jövőt, boldogabb megélhetést biztosítanak.

A földművelésügyi miniszter elmondotta, hogy sokat járt az országban, de nem talált egy vidéket sem olyan nehéz helyzetben, mint a csapások által sújtott Tiszántúlt és a bajokban vergődő országnak is meg kell tudnia, hogy itt még súlyosabbak a bajok és a földművelésügyi miniszternek elsősorban itt kell segítenie.

Kállay Miklós dr. még egyszer köszönetet mondott az ünnepi üdvözlésen résztvevő nyíregyháziaknak, a Városi Dalárdának, amely édesatyja emlékét idézi fel ezen a szép estén. Köszönetet mond mindenkinek, aki eljött és Isten áldását kéri mindenkire ebben az országban.

A földművelésügyi miniszter zúgó éljennel fogadott beszéde után a Városi Dalegylet kara gyönyörű egyveleget adott elő, majd Kállay Miklósné földművelésügyi miniszterné pirosuló ízes semjéni borral vendégelte meg a kitűnő dalárdistákat. Bencs Kálmán

dr. polgármester, Nánássy Andor dr. országgyűlési képviselő, Thuránszky Károly felügyelő, Szohor Pál főjegyző, Jakab József karnagy, Kubacska István alelnök, Váczy Sándor Kiosz-gazda és a dalárda nesztorai egy csésze feketén voltak a szíves vendéglátó földművelésügyi miniszternél, aki közvetlen hangon beszélgetett az ország sorsdöntő problémáiról, a gazda és vele együtt az egész magyar társadalom bajairól; az egész országban új erővel fellángoló hitről és bizakodásról, a kormány nemzeti munkaprogramjáról, a szebb jövő eljövételének mindinkább fokozódó reményéről.

Búcsúzásul a dalárda előadta a magyar géniusz históriát formáló erejéről szóló gyűjtő hatású hazafias versenydalt, majd elvonultak az üdvözlő dalosok. A magasba emelt fáklyák és lampionok fénye még egyszer búcsút intett, aztán eltűnt a fénylő csillagok tüze az éjszakában. De ég a szívekben fellángoló érzés, a ragaszkodó hűség, az áldó szeretet és bátorító bizalom a vezér iránt, akit Szabolcs vitézi földje küldött az országnak, hogy mit-hoszi hősként győzve csatázzon ezer vésszel szemben a magyar feltámadásért.¹⁵

Az 1934-es osztrák náci puccs során, amikor Dollfuss kancellárt meggyilkolták és Papen lett Németország bécsi követe, Gömbös Gyula Kállay Miklóst szemelte ki bécsi követnek, mert „a legutóbbi magyar-osztrák gazdasági, kereskedelmi és politikai tanácskozásokon rendkívüli képességet, nagyszerű diplomáciai érzéket tanúsított”¹⁶

„Heti krónika

Miniszterjárás volt e héten
A nyíri homokdombokon.
Eljött Kállay, hogy oszlasson
Redőt a gazdahomlokon.

A nép várta és megbecsülte,
Komoly szavára felfigyelt,
Reménység szállott a lelkébe,
Bizalma új életre kelt.

15 *Nyírvidek*, 1932. október 11. 230. sz.

16 *Nyírvidek Szabolcsi Hírlap*, 1934. július 28., 170. sz.

Egy ezredéve műveli már
E földet a magyar karja,
Hogy ez a föld magyar maradjon,
Miniszterünk ezt akarja.

Miniszter Úr! Így lesz Szabolcsban
Hitet tettek rá örökre,
Akiknek hulló verítéke
Harmatozott le a rögre.

De kérjük is bizalommal,
Hogyha van fölös kenyérünk,
A sok-sok lezárt sorompókat
Tegye szabaddá minékünk.

Sokat tűr e vármegye népe,
Mióta ez lett a határ.
De él a hite s új jövőre,
Biztos feltámadásra vár.

Zászlót bontott az összefogás
Hitet tevő kis csapata.
(Mikecz) Ödönünk állott ott az élen,
Harc nélkül eldőlt a csata.

Mert ez a mi népünk megragadja
A feléje nyújtott kezét,
Megérzi azt, hogy ki ellenség,
S ki az, ki őszintén szeret.

A magyar nép megünnepelte
Az első király ünnepét.
Akinek mindig kegyelettel
Említi áldott, nagy nevét.”¹⁷

Kállay Miklós hithű római katolikus magyar ember volt, 1943-tól máltai lovag, aki egész munkásságával harcolt a hitetlenség-gel szemben. Egyházközösségének minden rendezvényén, esemé-

17 *Nyitvidék Szabolcsi Hírlap*, 1934. augusztus 26., 193. sz.

nyén aktívan részt vett, tevélegesen gyakorolta a szegények, el-
esettek, betegek felé a felebaráti szeretetet. A Nyírvidék Szabolcsi
Hírlap bármelyik évfolyamának számaiban is lapozgatjuk 1944-ig,
az ő, vagy hitvese karitatív tevékenységéről bizton olvashatunk,
találhatunk hirdadásokat. Kezdetben főleg az ünnepek idején a
szegénygondozásukról, a háború kitörése után pedig a hadiár-
vák, hadiözvegyek felkarolásáról, támogatásáról. Az 1928-ban
megalakult Katolikus Népszövetség szabolcsi szervezetének ő volt
az első elnöke, mellette egyházi elnökök: Énekes János prépost,
kanonok, szabolcsi főesperes, pápai prelátnak és Ruttkay Gyula
görögkatolikus kanonok.

Már főispánsága idején éles tekintettel mérte föl a parasztság
állapotát, s tette szavá a halaszthatatlan tennivalókat. Az 1922-
ben megalakult Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara első elnöke volt,
1928-ban közfelkiáltással újabb 6 évre választották meg, 1932-
től tiszteletbeli elnökük volt. Munkája elismerésül az Országos
Mezőgazdasági Kamara 1927-ben felsőházi póttaggá választotta.
1932-ben életre keltette a Gyümölcsstermelők Országos Egyesületét.
Amikor 1932. október 1-én kinevezték a Gömbös-kormány föld-
művelésügyi miniszterének, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara
így köszönt el a Nyírvidék hasábjain elnökétől:

„Kállay Miklós a mienk volt,

Ma: az egész nemzeté, amelynek nagy emberekre és talpig férfiakra van szüksége.

Mi: akik vele dolgoztunk – tiszteljük, becsüljük, szeretjük – és levett kalappal köszöntjük őt.”

Földművelésügyi miniszterként is igyekezett megfelelni a gazdák elvárásainak. Saját maga, élete egyik legjelentősebb munkájának azt tekintette, amit a különböző hivatalaiban a magyar mezőgazdaságért tett, noha sok tervét, pl. egy erős polgári kisbirtokos osztály kialakítását célzó átfogó, és konstruktív földreformot nem tudta megvalósítani. Miniszterségének legnagyobb érdeme azon erdőtvény kidolgozása és elfogadása volt, amit a berlini nemzetközi erdőszeti kongresszus elismert, és minden államnak mintaként ajánlott.

Másik nagy érdeme, a magyar gazdaság szempontjából létfontosságú magyar-osztrák kereskedelmi szerződések megkötése 1932–1934 között, amit gazdaságpolitikai sikerként minősítettek. 1934 őszen a gazdák nagy örömeire megrendezte a Budapesti Országos

Mezőgazdasági Kiállítást. Kállay Miklós több nemzetközi mezőgazdasági, vagy az agrárérdekeket is képviselő szervezet, szövetség munkájában vett részt már a '20-as évektől, így pl. a Nemzetközi Mezőgazdasági Ipari Szövetségben, amelynek 1939–1946 között elnöke is volt. Ezirányú munkáját a francia kormány a Becsületrend parancsnoki (1931), majd főtiszti keresztjével (1939) ismerte el.

Örömmel vállalta gróf Klebelsberg Kunó felkérését még a 1920-as években, hogy kapcsolódjon be a Kulturális Egyesületek Országos Szövetségének munkájába. A meghívás nem volt véletlen. Kereskedelemügyi államtitkárként csatlakozott a Klebelsberg vezette Alföldi Bizottság munkájához is, 1932 októberétől elnöküknek választották meg. Mint az Alföldi Bizottság és a Kulturális Egyesületek Országos Szövetségének elnöke (tisztségeit miniszterelnöksége alatt is megtartotta), lelkes szószólójává vált a vidéki kultúrközpontok létrehozását célzó mozgalomnak. „Vidéken találjuk meg a nagy bőséggel feltörő ősforrásokat, melyeknek eleven folyói azonban, megfelelő környezet hiányában, a főváros gyűjtőmedencéjébe ömlenek. Fel kell emelni a vidék művelődési színvonalát, el kell látnunk a nemzeti kultúra minden tényezőjével!” (1942)

A sajtó időről-időre kiszivárogtatott hírei szerint is, Kállay Miklós és Gömbös Gyula közötti feszültségek egyre erősödtek, mígnem 1935. január 9-én lemondott miniszteri állásáról. A nyugalmazott miniszter ismét hazatért Kállósejénbe, birtokán gazdálkodott. A kormányzó 1936. július 21-én m. kir. titkos tanácsosi méltóságot adományozott számára, 1937. július 31-én pedig a Magyar Királyi Országos Öntözési Hivatal megszervezésére kapott megbízást, mint a hivatal első elnöke. Ugyanezen a napon a kormányzó a Felsőház tagjává nevezte ki élethossziglan. Felsőházi tagságáról 1942 őszén kellett lemondania, miután országgyűlési képviselő lett. Távol a napi belpolitikai harcoktól, minden erejével az új hivatalának, a hivatal előtt álló feladatok ellátásának élt. Ekkor született az állami költségvetéstől független, első tervezési koncepció Magyarországon, 12 évre biztosított pénzügyi alappal. Ennek keretében elkészült a tiszafüredi és a kőrösi öntözési rendszer, a békésszentandrás duzzasztómű. Befejeződtek a nagy tiszai öntözési rendszer csatornázási- és egyéb alapmunkálatai. Maradék szabadidejét Kállósejénben töltötte, ahol a képviselőtestület még 1933-ban az ősi Kállay település első díszpolgárává választotta:

„**Kállósemjén díszpolgárává választotta a földművelésügyi minisztert.** Kállósemjén község képviselőtestülete szeptember 11-én tartott díszközgyűlésén Kállay Miklós dr. földművelésügyi minisztert a község díszpolgárává választotta. A választásról szóló oklevelet október hó 15-én d. u. 3 órakor a község háza tanácstermében tartandó díszközgyűlésen fogják átadni a földművelésügyi miniszternek.”¹⁸

„**Kállay Miklóst** hallgatta tegnap Semjén népe. Aki látta, miként tapadt reá az ősi föld népének tekintete, aki látta, hogy a Kállay kastély tróféákkal ékes, patinás és minden vonalában, színében magyar termeiben milyen közvetlen gyermeki szeretettel és tisztelettel övezte a község népe Semjén büszkeségét, a Kállay-családot, megérezte, hogy a magyar úr és a magyar nép abban a demokráciában találkoznak, amely nem a doktrinér politika elgondolása, hanem a szívek demokráciája, azé a kölcsönös értékelésé, amely a nép munkás, résztvevő, örömet, bánatot megosztó testvérévé avatja az ezeréves név fényében álló urat és a faji öntudat, a nemes tiszteletadás arisztokratájává emeli a parasztot.

Valami ronthatatlan, roppant erő sugárzódott felénk a semjéni kúriában, a magyar nemzetiség vér és sorsközösségében kiválódó magyar testvériség teremtő és megváltó ereje.”¹⁹

Hosszas vonakodással vállalta, fogadta el a kormányzó kezéből 1942. március 9-én a miniszterelnöki tisztséget. „Nem akartam, nem kerestem ezt a helyet, behívót kaptam, a frontra kell állnom. Hűséget esküszöm.” – mondta bemutatkozó beszédében. Súlyos megbízatást kapott és vállalt: kivezeti Magyarországot a háborúból és átvezeti az angolszász oldalra, ahová tartozunk. Mindezt úgy, hogy elkerülje, vagy legalábbis késleltesse a német megszállást. A nemzetiszocializmus és bolsevizmus kettősen halálos szorításából próbálta kimenteni hazáját, s biztosítani függetlenségét. Ez volt a történelmi feladat, amire vállalkozott. Ma már tudjuk, hogy törekvései eleve kudarcra voltak ítélve. Szándékát, erőfeszítéseit mégis el kell ismernünk; megkísérelte a lehetetlent, nem rajta múlt, hogy az összeomlást nem kerülhettük el: „Borotvaélen balanszíroztam, de mindig a legjobb hiszemben és tiszta szándékkal. Nem volt kétkulcsos a politikám. Én mindig csak egyet néztem: nemzetem üdvét, és ezt az első perctől kezdve a nyugati demokráciák révén gondoltam elérhetőnek. Egy szörnyű helyzet-

18 *Nyírvidek*, 1933. október 6., 179. sz.

19 *Nyírvidek*, 1933. október 19., 190. sz.

ben lévő nemzet lehetőségeit teljesen tisztán látva gondolkodtam és cselekedtem. Hogy habozó voltam? Hát ezért voltam az. Miért nem ugrottam ki, miért voltak zsidó munkaszolgálatosok, stb. stb. Azért, hogy húzzam az időt, azért, hogy meg ne szálljanak a németek. Végül mégsem tudtam elkerülni a megszállást, de legalább megkíséreltem és próbáltam megtalálni a menekülés útját. Az események tanúsága szerint nem volt rá lehetőségem. De adhattam még két értékes esztendő egy nemzetnek, egy népnek, és menedéket a német megszállás előtt egymilliónyi emberi életnek. Ez az én kormányfői tevékenységem mérlege.” – írta.

A „*németek első számú ellensége*”, akinek leváltását többször követelték a kormányzótól, a megszállás után a rózsadombi török követségen, Sevket Fuat Kececi követnél kapott menedéket feleségével együtt, ahonnan 1944. november 19-én vitték el magyar és német rendőrök, fegyveres SS-ek. Belügyminisztérium, Margit-körúti fogház, Sopronkőhida, ahonnan 1945. április 15-én Mauthausenbe, majd Dachaubá hurcolták, innen 1945. április 24-én elszállították az ún. VIP-csoport tagjaként Dél-Tirolba. Az Amerikai Hadsereg szabadította fel őket 1945. május 4-én. Kállay Miklós nem térhetett haza, az országot megszálló szovjet Vörös Hadsereg azonnal letartóztatta volna.

Capri szigetén maradt, majd Castelgandolfóban, Firenzében s Rómában élt, megírta emlékiratait, amit angol nyelven sikerült kiadnia (Hungarian Premier. A Personal Account of a Nations Struggle in the Second World War. New York, Columbia University Press, 1954.) Olaszországban együtt élt Kristóf fiával, s annak családjával, akik 1946. május 1-jén érkeztek meg Rómába. Fiától tudta meg, hogy szeretett feleségét, Helént, 1945. február 7-én egy aknaszilánk megölte a török követségen, és hogy középső fia, Miklós, őmiatta tús, hadifogoly az oroszok kezében. S jöttek a riasztó hírek, aggasztó tartalmú levelek testvéreitől, otthoni szeretteitől is.

A Gondviselés ekkor egy új társat sodort mellé, csokaji Fényes Mártát (1. férj: Örley György), akit Rómában 1950-ben nőül vett. Második feleségét 1962-ben veszítette el.

Kállay Miklós élénk levelezést folytatott volt diplomata munkatársaival, és az emigráció más prominens képviselőjével. Varga Béla, a New York-i Magyar Nemzeti Bizottmány elnöke, és sokan mások biztatására úgy döntött, hogy áttelepül az USA-ba. 1953 karácsonyát már New York-ban ünnepelte, ahol nagy szeretettel, kü-

lön ünnepségen köszöntötte az amerikai magyar emigráció. Tagja lett a Magyar Nemzeti Bizottmánynak és Végrehajtó Bizottságának. Biztató, lelkesítő, bátorító beszédeket mondott, sorra látogatta az USA és Kanada magyar központjait, a Szabad Európa megbízásából több hónapos dél-amerikai előadói körutat tett. Mindenütt államfőnek kijáró tisztelettel fogadták az emigráció „*Grand Old Man*”-jét. Beszédeinek egy részét „*Néhány cikk és beszéd az utóbbi évekből.*” címmel kiadták (New York, 1963.). Az 1956-os forradalom híret reménykedő, kirobbanó örömmel fogadta, a forradalom leverése után azonban – a kormányzóhoz hasonlóan – a nyugati demokráciákban csalódva, visszavonult a közszerepléstől.

New York-i lakásán súlyos betegségben, kilenc nappal a 80. születésnapja előtt, 1967. január 14-én hunyt el. Holttestét New York-ban, a Madison Aveneu és a 81. utca sarkán lévő Campbell Funeral Home-ban ravatalozták fel, és nagy részvét mellett a New York-i Szent István magyar római katolikus templomból temették 1967. január 17-én. Kristóf és András fia búcsúzhatott el csak tőle, Miklós fia nem kapott útlevelet a temetésre. Ravatalánál a búcsúbeszédet Varga Béla pápai prelátnak, a Magyar Bizottmány elnöke, az Országgyűlés emigrációba kényszerített, korábbi elnöke mondta: „Kállay Miklós az egész életét hozta áldozatul, amikor 1942-ben, a reménytelen háború közepette, a kilátástalan jövő sötétségében is vállalta a legnagyobb életveszélyt, a miniszterelnökséget. Nekünk, nekem, példát mutató, segítő jóbarát volt, aki a legszebb testamentumot hagyta életével a magyar emigrációnak: Fogjatok össze, a hazaszeretet irányítsa lépéseiteket. Magyar ember a maga helyén kövessen el mindent népének szolgálatában.”

Földi maradványait fiai 1988-ban Rómába vitették, s mint máltai lovagot, a Magyar Máltai Lovagok sírboltjában helyezték el; majd a rendszerváltást követően hazahozatták. 1993. április 16-án a Budavári Koronázó (Mátyás) Főtemplomban felravatalozott koporsójánál hajtott fejet a gyászoló közönség, majd 1993. április 17-én nyílt meg előtte a kállósejvári családi kriptá ajtaja, s végakarata szerint szülei, testvérei és első felesége mellett helyezték örök nyugalomba. Nyughelye a Nemzeti Sírkert része, mint ahogy a kállósejvári Kállay-kúria, az épület és a kriptá között húzódó hársfasor, valamint a Mohos-tó pedig a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Értéktár része. Egykori lakhelye hosszú hanyatott sors után végre felújítva, állandó családtörténeti kiállítással várja az oda látogatókat.

1963. november 23-án kelt végakarataának utolsó bekezdése így hangzik: „Kristóf, Miklós, András, feleségek, unokák, vigyétek tovább a Semjén törzset becsületben, éljen bennetek örökké szégyen hazánk emléke és imádata! Ezt kérem tőletek, Kisapa.”

Nevét Kállósemjénben a helyi általános iskola viseli.

Kitüntetései

Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal (1926)
 Francia Becsületrend parancsnoki keresztje (1931)
 Osztrák Érdemrend I. osztályú nagykeresztje (1933)
 Lengyelország Újjászületése Rend nagykeresztje a csillaggal (1934)
 Magyar Érdemrend nagykeresztje a csillaggal (1934)
 Francia Becsületrend főtiszti keresztje a csillaggal (1939)
 Belga Lipót Rend nagykeresztje a csillaggal (1939)
 Spanyol III. Károly Rend nagykeresztje a csillaggal (1942)
 Kormányzói teljes elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérme (1942)
 Német Sasrend nagykeresztje a csillaggal (1942)
 Olasz Római Sasrend nagykeresztje a csillaggal (1943)
 Szuverén Máltai Lovagrend magisztrális nagykeresztje (1943)
 Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje a csillaggal (1944)
 Szuverén Máltai Lovagrend tiszteleti keresztje (1954)

D. Rácz Magdolna

Álmok álmodója **Életmű morzsák a Jósa András** **Múzeum Irodalmi Gyűjteményében** **Vietórisz József (1868–1954) portréja**

*„Hol buzdulva, hol csüggedetten
 írogattam, verselgettem,
 S mint valami édes álmot,
 Szépnek láttam a világot”¹*

Nyíregyházán talán nincs is olyan ember, aki Vietórisz József nevét ne ismerné. Ha irodalombarát, akkor Krúdy Gyula tollából olvashat róla élvezetes jellemrajzot, vagy lapozgathatja a Breviáriumot. Ha lelkes városvédő, akkor a Városvédő Füzetek 9. számából tájékozódhat. Ha bármi köze van az evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumhoz, az intézmény egykori diákját, tanárát, későbbi igazgatóját tisztelheti személyében. Az egyszerű városlakó pedig bizonyára hallott már a róla elnevezett utcáról, hiszen tősgyökeres nyíregyházi volt. Írói hagyatékának nagy része a Megyei Levéltárban és néhány darabja már a Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjteményében található (ezt a JAM Irodalmi Gyűjtemény megjegyzéssel és a leltári számmal jelölöm). Vietórisz József unokájának, Szlávik Ferencnek köszönhető, hogy a hagyaték egy picinyke része eljutott hozzánk. Az adományt Vietórisz József megjelent kötetének példányai gazdagítják. Ezt szeretném megköszönni írással. Munkám célja megrajzolni Vietórisz József portréját az ajándékba kapott dokumentumok és a Nyírvidék tudósításai alapján. Megidézni a hajdan élt nyíregyházi polgárt, ahogy ő láttatja saját életét, ahogyan kortársai látták, és ahogyan az utókor ápolja emlékezetét. Ezzel a munkával szeretnék előtte tisztelni, hiszen 2018-ban ünnepeljük születésének 150. évfordulóját

¹ Vietórisz József: Jubileum. JAM Irodalmi Gyűjtemény. (A továbbiakban: JAM IGY) Kézirat. Ltsz. 2017.1.17.2.

A gyermek 1868. április 27-én látta meg a nyírségi napvilágot, és a keresztelőjén, 29-én a József Károly nevet kapta.

„Nyírség, szép kertje szép hazámnak,
Te drága föld, kinccsel teli;
Nyírség, ahol keblükre zárnak
Gyermekkorom emlékei;”²

Édesanyja Csefo Julianna, édesapja Vietórisz Dániel csizmadimester, a csizmadia céh jegyzője volt. (A szülők később vegyesboltot nyitottak.)³

„A régi szép családi élet
Náluk bizony nem volt mese,
Hű munkatársa nő a férjnek,
Nem asszonya, de hitvese.”⁴

A kis József már elemi iskoláskorában kitűnt jó tanulmányi eredményével. Kiváló előmenetelét „vizsgajutalmi pénzzel” ismerték el, ami megnyitotta előtte a helyi evangélikus gimnázium kapuit.

„Gimnáziumba is beadják,
Nem láttak ily csodát elébb,
Sokan meg is szidják az apját,
Mit vár, hogy oly magasra lép?”⁵

„[...] végre megérkezett Vietórisz Jóska és büszkesége lett az algimnáziumnak. Nyíregyházi fiú, az édesanyját mindenki ismeri a városban, itt laknak az atyafiai szerte, mióta a várost százegynehány esztendő előtt megalapították. Ilyen diák még nem volt tán egész Magyarországon se. Mindenben első, mindenben kitűnő, szinte hibátlan diák.”⁶ Bizonyosság erre a helyi sajtó tudósítása is, mely szerint 1882-ben Zsiska–Graf ösztöndíjat (30 frt.) kapott és a Groska-féle rajzolási alapítványból is részesült.⁷

2 Vietórisz József: Senki Pál. A Magyar Tudományos Akadémia Nádasy Pályadíjával jutalmazott költői elbeszélés. Franklin Társulat, Budapest 1924.7. JAM IGY: 27.

3 Margócsy József: Vietórisz József 1868–1954. JAM IGY, Kézirat. Ltsz. 2017.1.11.2.

4 Vietórisz József: Senki Pál. 11.

5 Vietórisz József: Senki Pál. 13.

6 Krúdy Gyula: Magyar tájak. Magyar Helikon Kiadó, Budapest 1959. 54. JAM IGY. Ltsz. 2017.1.9.1–4. gépelt kézirat.

7 *Nyírvidek* III: 30. 1882. július 23. 2.

Jó előmenetelének köszönhetően a hatodik osztály elvégzése után a pesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban szerezte meg a jeles érettségit. Innen egyenes út vezetett a latin–görög szakra, ahol „dicséretes” eredménnyel kapta kézhez tanári oklevelét, majd egy hónapon belül doktori címet szerzett.⁸ A költészet iránti érdeklődése nagyon korán felébredt. Diákként versírással is próbálkozott. Ezt a szenvedélyét egy életen át megőrizte. Pesti egyetemi évei alatt már küldött haza verseket. Egyik legkorábbi – az egyetemi diákkör ünnepélyén szavalt – verse *Márczius 15-dikén* címmel jelent meg a *Nyírvidek* hasábjain.⁹ Az 1889/1890-es lapszámokból a versek mellett diákköri előadásainak összefoglalóját is megismerheti a nyíregyházi olvasóközönség. A *Nyírvidek* 1890. szeptember 28-i és október 5-i számában Czóbel Minka kezdeti költészetéről írt kritikai dolgozatot.¹⁰

Tanulmányai elvégzése után a 68. sz. gyalogezredhez vonult be. Egyéves kötelező katonai szolgálat után tért haza végleg szülővárosába.¹¹

„Nyitott előtte mind a pálya,
Csábítja minden munkatér,...
De bármilyen szép biztatást hall,
Nem mérhető a hivatással;
Csak egy a szép, csak egy a jó:
Tanár lesz, hozzá ez való!”¹²

Álma valóra vált, amikor 1891 júliusától „helyettes tanerői minőségben” alkalmazta egykori iskolája.¹³ „Tanárválasztás. A helybeli főgymnasium pártfogósága szombaton tartott ülésén dr. Vietórisz Józsefet, lapunk kedvelt munkatársát helyettes tanárral megválasztotta. Gratulálunk!”¹⁴ 1894-től 13 éven át óraadó tanárként dolgozik a polgári leányiskolában is.¹⁵ „Persze hogy alig várták a nyíregyháziak, hogy diákszallaguk a pesti egyete-

8 Vietórisz József (1868–1954. Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. Szerk. Margócsy József–Szlávik Ferenc. Nyíregyházi Városvédő Egyesület, Nyíregyháza 2004. 15. JAM IGY: 41.

9 *Nyírvidek* IX: 12. 1888. március 18. 2.

10 Margócsy József: Vietórisz József 1868–1954. JAM IGY. Kézirat. Ltsz. 2017.1.11.3.

11 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József Breviárium. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai IV. Füzetek. 6. Szerk. Margócsy József – Szlávik Ferenc. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár – Nyíregyházi Városvédő Egyesület, Nyíregyháza 2004.79. JAM IGY: 42.

12 Vietórisz József: Senki Pál. 13.

13 Margócsy József: Vietórisz József 1868–1954. JAM IGY, Kézirat. Ltsz. 2017.1.11.3.

14 *Nyírvidek* XII: 27. 1891. július 5. 5.

15 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József Breviárium. 79.

men megszerezze a tanári oklevelet (természetesen kitüntetéssel), most is tárt karokkal fogadják, amikor szülőföldjére visszatér. Kényeztetnék, ünnepelnék a szelíd, komoly fiatalembert, a lányos házak ablakain megmozdulnak a firhangok, ha az új tanár úr a „Lutheránus Róma” utcáin végigballag.”¹⁶

„Termetére nézve inkább amolyan mokányfajta volt, de lobogó sötét szemei, hullámozó hajfürtjei, sodrott bajusza, méltóságteljes táncmozdulatai, kitartó izmai mindig azon férfiideálok közé sorozták, amely ideálok kedvéért a nagymamák is szívesen felkeltek volna helyükről, hogy egy-kettőt forduljanak Vietórisz Jóskával.”¹⁷ Nem is halogatta sokáig a párválasztást. Egy évvel „rendes” tanárrá való kinevezése után, 1894. február 14-én házasságot kötött Somogyi Lenkével, akivel boldog házas éveik alatt 6 gyermeket neveltek fel, és tíz unokának örülhettek. Az esküvőről rövid hírt közölt a helyi sajtó: „Esküvő. Dr. Vietórisz József főgimnáziumunk egyik derék, fiatal tanára, e hó 14-én, azaz szerdán délután 5 órakor vezette oltárhoz Somogyi Lenke kisasszonyt, Somogyi Gyula kir. közjegyző kedves leányát. Az esküvőnél, mely az ág. evangélikusok templomában volt, a násznagyi tisztet Martinyi József és Májerszky Barna viselték.”¹⁸ Nem véletlen tarthatott számot ez a hír az olvasók figyelmére, hiszen a fiatal tanár rendszeresen publikál a helyi lapokban.

„És Pál az élet élvezője,
Hatgyermekes családapá,
Boldog, hogy ismét új mezőre
Szólítja lelke szózata.
Megáldva drága gyermekekkel,
(Épp annyi lánya, mint fia),
Egyébre nem jut: jó nevet kell
Örökbe rájuk hagynia!”¹⁹

Ezért mindent meg is tett. 1895. március 15-én a városi ünnepségen elszavalta *Kossuth emléke* című versét. Olyan sikert aratott, hogy estére Jóba Elek nyomdája emléklapként adta ki a verset. Jóba Elek a nyomtatás költségét nem kérte, hanem a 3 frt 20 krt a gimnázium ifjúsági könyvtárának adományozta. A vers

16 Krúdy Gyula: Magyar tájak. 54–55.

17 Krúdy Gyula: Magyar tájak. 57.

18 *Nyírvidek* XV: 7. 1894. február 18. 5.

19 Vietórisz József: Senki Pál. 51.

és a hír a március 17-i *Nyírvidek*ben is megjelent.²⁰ A tehetség ifjú tanár írásai eljutottak a fővárosi lapokba is. A *Vasárnapi Újság*, *A Hét*, az *Új Idők* és a *Budapesti Szemle* hasábjain láttak napvilágot versei.²¹ Nem váratott magára sokáig első kötete sem, mely 1896-ban jelent meg *Giuseppe költeményei* címmel.²²

„Magának irdogált korábban,
Most már a pódiumra lép:
Próféta lesz saját honában,
Míg meg nem érti őt a nép!”²³

Újabb munkája kiadására csak két évtized múltán, 1916-ban került sor *Levelek a harctérre* elnevezéssel.²⁴ A kötet az első világháború idején, a fronton harcoló Gyula nevű fiához írott leveleit és verseit szedi csokorba. 1923-ban jelent meg *Orgonazúgás* című kötete.²⁵ Ugyanennek az évnek a végén a Magyar Tudományos Akadémia pályázatot írt ki. „Kíváncsít elbeszélő költemény, amelynek tárgya lehet történeti, mondai, vagy a jelen életből vett. A jutalom csak akkor adatik ki, ha a megjutalmazandó művet a bíráló bizottság az irodalomra nézve nyereségnek mondja ki.”²⁶ Ekkor írta meg a *Senki Pál* című verses elbeszélő művét, amelyért az Akadémia Nadasdy-jutalommal tüntette ki. „Aztán a pennát is jól forgatja Vietórisz József!” – mondták a nyíregyháziak, akik a hazafias vagy kortesverseken kívül voltaképpen akkoriban még nemigen olvasnak el másféle verseket. [...] Ezt leginkább akkor mondogatták a régebbi nyíregyháziak, amikor Vietórisz József *Senki Pállal* akadémiai jutalmat nyert. – Nini, a mi fiunkat, a mi régi büszkeségünket észrevette az ország is! – mondogatják, amikor Vietórisz verses regénye könyv alakban is megjelenik, és Nyíregyházán álmétkodva olvassák a gyönyörű verseket, amelyek az Anyegin-formában megzendítik a régi nyíregyházi életet, hogy az olvasó sír vagy nevet, ha csak egy szippantással vett is valaha

20 *Nyírvidek* XVI: 11. 1895. március 17. 7.

21 Katona Béla: Vietórisz József. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiája I. Jósza András Múzeum kiadványai 38. Jósza András Múzeum, Nyíregyháza 1994. 53.

22 Vietórisz József: *Giuseppe költeményei*. Lampel Róbert, Nyíregyháza 1896. A kötetet nyíregyházán, Jóba Elek nyomdájában nyomtatták. JAM IGY: 24.

23 Vietórisz József: *Senki Pál*. 62.

24 Vietórisz József: *Levelek a harctérre*. Jóba Elek könyvnyomdája, Nyíregyháza 1916. JAM IGY: 25.

25 Vietórisz József: *Orgonazúgás*. Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör, Nyíregyháza 1923. JAM IGY: 26.

26 *Nyírvidek* XLV: 107. 1924. május 10. 3.

a nyírségi levegőből.”²⁷ A Senki Pál sikerét Nyíregyházán mindenki ünnepelte. A Bessenyei Kör ünnepi ülést, valamint 100 terítéses Bessenyei-vacsorát rendezett tiszteletére a Koronában, ahol az első köszöntést Kállay Miklós, a megye főispánja mondta, és a költőt azzal a Bessenyei serleggel köszöntötte, melynek bevéssett szövegét ki más írhatta volna, mint az ünnepelt:²⁸

„Ez a serleg Bessenyei serlege.
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”

A *Nyírvidek* mindenről folyamatosan és lelkesen tájékoztatta olvasóit. A siker országos visszhangja sem maradt el. Az *Akadémiai Értesítő*, *Budapesti Hírlap*, *8 Órai Újság*, *Új Nemzedék* rámutatnak a költemény tartalmi és technikai értékeire. A mű 1924-ben nyomtatásban is megjelent, *Senki Pál* a Magyar Tudományos Akadémia Nádasdy Pályadíjával jutalmazott költői elbeszélés címmel.²⁹

Vietórisz Józsefet egy évvel később újabb megtiszteltetés érte, a debreceni Tisza István Tudományos Társaság tagjai közé választották költői és műfordítói munkásságáért.³⁰ Latin–görög szakos tanárként szinte természetes, hogy szívesen fordította a híres ókori mesterek munkáit. Vergilius *Georgicáját*,³¹ *Eclogáit*³² ültette át magyar nyelvre. Ő készítette el elsőként az *Aeneis* teljes fordítását, mely az MTA kéziratárában található.³³ Szabó Lőrinc, kiváló költőnk és műfordítónk így írt róla: „Az öreg Vietórisz József nagyon erőteljes nyelven, ízesen, tehetségesen fordított klasszikusokat, talán csak a végső finomságok hiányoznak belőle, de azok se mindig; s mennyi megvan benne minden kiváló kvalitásból! Pártolni, emlegetni kellene!”³⁴

27 Krüdy Gyula: Magyar tájak 55–56.

28 *Nyírvidek* XLV: 142. 1924. június 24. 2.

29 Vietórisz József: Senki Pál. A Magyar Tudományos Akadémia Nádasdy Pályadíjával jutalmazott költői elbeszélés. Franklin Társulat, Budapest 1924. JAM IGY: 27.

30 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József (1868–1954. Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. 17.

31 Publius Vergilius Maro Georgicája. Görög és latin remekírók. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Vietórisz József. MTA, Budapest, 1936. JAM IGY: 37.

32 Oublius Vergilius Maro eclogái. Görög és latin remekírók. Fordította, bevezette és jegyzetekkel ellátta Vietórisz József. Franklin Társulat, Budapest, 1904.

33 Katona Béla: Vietórisz József. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiája I. Jósa András Múzeum kiadványai 38. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 1994. 53.

34 Szabó Lőrinc: Napló, levelek, cikkek. 1. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 369.

1928. szeptember elsején nyugállományba vonult azzal a tudattal, hogy mindent megtett, amit egy pedagógus megtehet a műveltségért.

„Művelt magyarság, lelkem álma,
Bár vakmerőbb a többenél:
Mindenki járjon iskolába,
S tanulni tudjon, amíg él!”³⁵

December 7-én hatalmas ünnepségen köszöntik, abból az alkalmából, hogy a kormányzó a „tankerületi főigazgató” cím adományozásával tüntette ki, a megye pedagógusai közül elsőként.³⁶

Nyugdíjas éveiben írással és műfordítással mulatta idejét. A klaszikusok mellett szívesen fordított németből, szlovákból, sőt finnből is. 1929-ben elkészült a teljes Phaedrus-fordítással. Még ebben az évben megbízást kapott, hogy a nyíregyházi evangélikus gyülekezetben használt „tót” nyelvű énekeskönyvet, a *Tranosciuszt* magyarra fordítsa.³⁷ Az énekeskönyv a szerzője után kapta a nevét. Tranovszky György lipótszentmiklósi lelkész 1636-ban adta ki a Cythara sanctorum című, régi és új egyházi énekeket tartalmazó gyűjteményét. Ezt az énekeskönyvet hozták magukkal kétszázötven évvel ezelőtt a Nyírségbe telepített tírjákók ősei, és kétszáz esztendőn át – az 1950-es évekig – használták. „Az 1890-es években megszüntették az iskolákban a szlovák nyelvű oktatást és a konfirmációt. Felnőtt egy új nemzedék, amely már nem használta a *Tranoscius*t, de ragaszkodott kedves énekeihez. 1913-ban bevezették a népies istentiszteleteket; a lelkész albában, a régi szertartás szerint, de magyarul szolgált. A kedves *Tranoscius*-énekeket fordította Vietórisz József magyarra; a fordítás Geduly Henrik püspök ajánlásával és Paulik János igazgató lelkész bevezetőjével jelent meg, illetve *Nyíregyházi toldalék* címen csatolták a Dunántúli énekeskönyvhöz a 600–659. számú énekeként. Vietórisz József folytatta munkáját, melynek eredményeként 1935-ben a Luther Szövetség kiadhatta³⁸ a – mindmáig az egyetlen magyar nyelvű – teljes *Tranoscius*-fordítást.”³⁹ A mű megjelenését követően a Bessenyei Kör irodalmi délutánján Vietórisz József be-

35 Vietórisz József: Senki Pál. 55.

36 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József Breviárium. 84.

37 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József (1868–1954. Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. 17.

38 Régi és új egyházi énekek [...]. Fordította Vietórisz József. Magyar Luther-Társaság, Budapest 1935. JAM IGY: 38.

39 Reményi Mihály: Dr. Vietórisz József, a *Tranoscius* fordítója. *Evangélikus Élet*, 2004. 49.

mutatta a *Tranoscius* magyar fordítását. „Az ülést Horthy István dr. elnök üdvözlő szavai nyitották meg. Vietórisz József dr. előtt már ott volt az arany kehellyel, aranyozott nyomással díszes bőrkötésű könyv, életének, alkotásainak remeke, a *Tranoscius* magyar változata. Előadásában ismertette a *Tranoscius* jelentőségét. A könyv, amelyet a háromszáz év előtt élt magyarországi tót költő szerzett, évszázadokon át bővült és üdítő filozófiai forrás, nélkülözhetetlen énekeskönyve volt a luteránusoknak.”⁴⁰

A néprajzkutatók figyelmét sem kerülte el a tirpák származású Vietórisz munkássága. „[...] az érzésben és nyelvben már teljesen magyarrá vált akadémiai koszorús költő – a régi tirpák ősök iránti, mélyen átértzett tisztelete és hálája jeléül művészien fordította le magyar nyelvre a szlovák evangélikusok több száz éves, igen kedvelt, *Tranosziusz* néven ismert énekeskönyvét.”⁴¹

Míg a mű fordításán munkálkodott, 1930-ban megjelent *Ars Poetica Mea* című kötete.⁴² A tanítás, írás, műfordítás mellett kezdettől fogva aktívan részt vett a város kulturális és közéletében is. 1896-ban megírta a nyíregyházi kaszinó történetét,⁴³ amelynek évtizedekig a titkára volt, s mivel ez a szervezet az 1832-ben megalakult Magyar Olvasó Társaság utódjának tekintette magát, írt annak szervezeti életéről is. Ismertette a megújuló tisztikarokat, melynek tagjai valamennyien a város lakói: polgárok, nemesek, honoráciorok voltak.⁴⁴ Alapító tagja és az irodalmi szakosztály vezetője, majd díszelnöke volt az 1898-ban alakult Bessenyei Társaságnak. 1934-től a *Kör folyóiratának*, a *Szabolcsi Szemlének* a szerkesztőbizottságában dolgozott 1944-ig.⁴⁵ A tiszaberceli Bessenyei-szülőház 1923-ban a Bessenyei Kör jóvoltából elkészült új márványtábláján az ő epigrammáját olvashatjuk.

40 *Nyírvidék Szabolcsi Hírlap* III: 99. 1935. május 1. 2.

41 Márkus Mihály: A tirpák etnikai csoport kialakulása. In: Nyíregyházi szlovák (tirpák) nyelvjárási és néprajzi emlékek. Jóna András Múzeum kiadványai 9. Jóna András Múzeum, Nyíregyháza 1977. 109–171.

42 Vietórisz József: *Ars poetica mea. Költészetem*. Franklin Társulat, Budapest 1930. JAM IGY: 28.

43 Vietórisz József: A nyíregyházi kaszinó története. Jóna Elek könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1896. JAM IGY: 36.

44 Margócsy József: Értelmiségi társulás a polgárosodó Nyíregyházán. 1831-ben szervekedik a Magyar Olvasó Társaság. [Intellektuellenvereinigung in Nyíregyháza. 1831 wird die Gesellschaft Ungarischer Leser gegründet.] NYJAM Évkönyve XLIII. 341–348. 346.

45 Margócsy József–Szlávik Ferenc: Vietórisz József (1868–1954. Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. 17.

„Új idők, új eszmék tüzes harsonása,
 Innen indultál az új honfoglalásra;
 Rozsdás kard helyébe fényes tollat vettél,
 Keletről nyugatra bölcsen vezéreltél.
 Műveltségünkhöz, mit száz vihar hányt-vetett,
 Te hordtad az első faragott köveket;
 Tied az úttörés minden árnya fénye:
 Szabolcs daliája, Bihar remetéje.”⁴⁶

Emellett számos ünnepség szónokája, saját verseinek szavalója volt. A hitéletet sem hanyagolta el, hiszen mélyen vallásos volt. Az evangélikus egyházban egyházfelügyelői tisztséget látott el. A hite soha nem rendült meg.

„Imára és dologra rendel
 Az Úr, kövessed egy fiát:
 Elszenedé, mint Isteneember,
 A legnagyobb tragédiát.
 Imába és dologba fogjon
 Ember, ha célt nem ér is el,
 Küszködjön és ne háborogjon,
 Mert él az Úr, s gondot visel.”⁴⁷

1937-ben irodalmi munkásságának legnagyobb elismerése gyanánt tagjává választotta a Kisfaludy Társaság. Székfoglaló beszédén Szávay Gyulára emlékezett, és részleteket olvasott fel Aeneis-fordításából.⁴⁸ Azután Vojnovich Géza Vietórisz József költői munkásságának rövid értékelése után átnyújtotta az ünnepeltnek a rendes tagságot bizonyító díszes oklevelet. Az ünnepség után a nyíregyházi öregdiákok társas vacsorát rendeztek tiszteletére. „[...] engedd hát meg, Józsi bátyám [...] hogy e babérkoszorú mellé mi, nyíregyházi diákok akácvirágból font szerény koszorút helyezünk homlokodra s fogadd el tőlünk olyan szívesen, amilyen hálával és szeretettel gondolunk reád.”⁴⁹

70. születésnapján a Korona éttermében társas vacsorán köszöntötték, amiről a Nyírvidék részletes tudósítást adott. „Jólesett végigte-

46 Vietórisz József: Bessenyei György című verse.

47 Vietórisz József: Senki Pál. 65.

48 Margócsy József-Szlávik Ferenc: Vietórisz József (1868–1954. Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. 18.

49 *Nyírvidék Szabolcsi Hírlap* V: 109. 1937. május 16. 9. JAM IGY, ltsz. 2017.1.70.1–4. gépirás.

kinteni a Korona éttermének minden helyét betöltő hatalmas baráti körön, amely a 70 éves Vietórisz József köszöntésére összegyűlt, mert úgy éreztük, hogy az igazi értéket megbecsüli a társadalom, s az értékes nevelő munkának sohasem marad el a jutalma a tanítványi hálaiban, a társadalom részéről tapasztalható megbecsülésben.”⁵⁰

1944 nyarán aranylakodalmáról olvashatunk tudósítást és köszöntőt. „Józsi bátyánk! Engedje meg nekünk, hogy mi is köszöntsük a legboldogabb házaspárt, az apát, az édesanyát, a nagyszülőket és még valakit; a polgárt, aki mintakép a polgári erényekben, a kötelességnek gyakorlásában, a nevelés munkájában, a derűs léletszemléletben, az Istenben való bizodalomban, az élet minden fordulatában minden nyíregyházi polgár számára.”⁵¹ Ez év nyarán a már említett Nyíregyházi Öregdiákok Egyesületének kiadásában megjelent harmadik verses kötete, a *Sóhajok hidján*.⁵² Ebből az alkalomból riport is készült a szerzővel. Arra a kérdésre, hogyan telnek napjai, így válaszolt: „Német dalokat fordítgatok, biblia-részleteket dolgozok fel, egyházi énekeket írok; közbe-közbe magamról és magamnak verselgetek.”⁵³ A *Bibliából* versbe szedte *A prédikátor Salamon könyvét*, amelyet 1946-ban kötetett be.⁵⁴ Az említett német műfordításainak kéziratát pedig 1947-ben állította össze *Német költők* címmel. Majd 1952-ben lefordította *Szirmay Antal Hungaria in parabolis* című, 1804-ben megjelent kötetét, *A régi Magyarország képe nemzeti hagyományaink tükrében* címmel.⁵⁵ Utolsó éveit is írással, fordítással töltötte. Dolgos, munkás életének 86. évében, szeretett hitvese után egy évvel, Nyíregyházán hajtotta fejét örök álmra a nyírségi álmok álmodója 1954. december 6-án.

„Eléd borulok, Istenem:
Könyörülj megtört lelkemen,
S ha már karodra tettem őt.
Terhem viselni adj erőt!

50 *Nyírvidek Szabolcsi Hírlap* VI: 100. 1938. május 5. 3.

51 *Nyírvidek Szabolcsi Hírlap* XII: 40. 1944. február 19. 2.

52 Vietórisz József: *Sóhajok hidján*. Költemények. Nyíregyházi Öregdiákok Egyesülete, Nyíregyháza, 1944. JAM IGY: 29.

53 *Nyírvidek Szabolcsi Hírlap* XII: 116. 1944. május 25. 4.

54 *A prédikátor Salamon könyve*. Versbe szedte Vietórisz József. Nyomtatásban nem jelent meg. Gépirat, JAM IGY: 30.

55 *Hungaria in parabolis*. *A régi Magyarország képe nemzeti hagyományaink tükrében*. Írta Szirmay Antal, fordította Vietórisz József. Nyomtatásban nem jelent meg. Gépirat, JAM IGY: 39.

Jó munka, hű emlékezet
 kísérje fáradt léptemet,
 Míg el nem jő az én napom,
 S drágámat ismét láthatom!”⁵⁶

Emlékét híven őrzi szülővárosa. Az Evangélikus Kossuth Gimnázium falán márványtáblát helyeztek el, utcát neveztek el róla. 2003-ban a város képviselőtestülete Vietórisz József-díjat alapított a város iskoláiban kimagasló tevékenységet végző pedagógusok jutalmazására.⁵⁷ Sírja az Északi temetőben látogatható. „Amit tanított, írt az nem csak tudomány volt, nem rideg erkölcsstan csupán, nem is csak művészien egybecsengő rímek könnyű, kellemes zengése, de az étellel lepecsételt élet. Alkotása nem pusztán éles elme, vagy mesterkéz alkotta hideg márványszobor, hanem mindig harmatos kertben összeszedett, illatos élővirág csokor. Szavában azért lehetett bízni és hinni, tanításában megvigasztalódni.”⁵⁸

Összegzés

2018-ban ünnepeltük Vietórisz József születésének 150. évfordulóját. Az evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium egykori diákját, tanárát, későbbi igazgatóját tisztelhetjük személyében. Ez a tanulmány főleg írói hagyatéka anyagának a felhasználásával készült. Végigkísérhetjük benne élettörténetét, pályájának alakulását egészen a kezdetektől. Képet kapunk tanári, költői, műfordítói és közéleti munkásságáról. Egy sikeres, dolgozó élet története bontakozott ki előttünk. Sokat tett Nyíregyházáért és a nyíregyházi ifjúságért. Írói hagyatékának nagy része a Megyei Levéltárat és néhány darabja már a Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjteményét gazdagítja.

56 Vietórisz József: Az én gyászom (ima). JAM Irodalmi Gyűjtemény. Kézirat. Ltsz. 2017.1.19.1.

57 Margócsy József-Szlávik Ferenc: Vietórisz József (1868–1954). Mesélő Nyíregyháza. Városvédő füzetek 9. 19.

58 A nyíregyházi evangélikus egyházközség búcsúztatója. JAM IGY, Kézirat. Ltsz. 2017.1.73.1–2.

Deák Richárd

Bessenyei György aktualitása a mindennapokban¹

Tisztelt Hallgatóság!

Kedves magyar irodalmat szerető és anyanyelvét becsülő, tisztelő Barátaim!

Nemrégiben jutott tudomásomra, hogy a magyar tanügy vezetői úgy határoztak, hogy a középiskolai irodalom tananyagából törlik a Bessenyei életművét ismertető anyagrészt. Ezt az intézkedést azzal indokolták, hogy Bessenyei művei már elavultak, célkitűzései már régen megvalósultak, és egyébként is alig van idő a nálánál lényegesen nagyobb jelentőségű szerzők munkásságának megismertetésére.

Tisztelt Hallgatóság! Előadásomban azt szeretném bizonyítani, hogy ez az intézkedés végtelenül elhibázott és ostoba! Arról szeretném Önöket meggyőzni, hogy Bessenyei György gondolatai, célkitűzései még mindig megvalósításra várnak, tehát nagyon is aktuális a Bessenyeivel való megismerkedés.

Hogy megértsük, mennyire időszerűek Bessenyei kezdeményezései, életének munkája, nagyító alá kell vennünk jelen korunk nyelvallapotát, értékrendjét, a mai magyarság viszonyulását saját nemzeti irodalmához, hagyományaihoz.

Ha a mai magyar nyelv állapotát szemügyre vesszük, azt tapasztaljuk, hogy mindennapi nyelvhasználatunk hemzseg az idegen szavaktól. A technika fejlődésével együtt jár az új szavak keletkezése, azonban azt már Bessenyei is elengedhetetlenül fontosnak tartotta, hogy anyanyelvünkön tudjuk elsajátítani az

¹ Deák Richárd pályaműve a 2017. évi Bessenyei pályázatra készült. Elhangzott a 2018. április 26-án a Megyeházán, a Bessenyei Társaság György-napi emlékülésén.

egyres tudományokat, hiszen: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.”

Tény, hogy legalább egy-két idegen nyelv alapos ismerete lét-szükséglet a mai világban, hiszen a felsőfokú tanulmányokat el sem lehet kezdeni nyelvvizsga bizonyítvány nélkül, és már alig van olyan munkahely, ahol még magyar nyelven történik az állásinterjú.

Az természetes, hogy az egyes tudományágakhoz új szakszavak is kapcsolódnak, de hogy a hétköznapi életben az emberek nem vásárolni, hanem shoppingolni járnak, az üzletek magyar nyelvű felirata is főleg angol nyelven jelenik meg, az nagyon elkeserítő.

Ezeken kívül számos nyelvi vétség fűltanúi lehetünk. Az állandó szókapcsolatok esetében gyakran magyartalanul, hibásan használják a todalékokat, nem egyeztetik az alanyt és az állítmányt. Beszélgetés, illetve elbeszélés során többes szám első személyből átváltak egyes szám második személybe, tegező formát használnak, pl. „Próbáltak minket felkészíteni az apaságra, de csak akkor tudod meg, milyen, amikor megszületik a gyerek.”

Sajnos a médiában is ezzel a pongyola nyelvhasználattal találkozunk, ami azért veszélyes, mert a gyakran látható-hallható előadásmód mindig példaértékű. Ráadásul, ha embertársainkat figyelmeztetjük a nyelvhelyességi hibákra, felháborodottan vágunk vissza, s hivatkoznak a médiában ismert szereplőkre.

Ezek mellett a hibák mellett egyre gyakrabban találkozhatunk a szavak rövidítésével, mind szóban, mind írásban. Ezt a jelenséget azzal magyarázzák, hogy a felgyorsult életritmus nem engedi meg, hogy a szavakat eredeti formájukban használjuk. Nincs rá időnk, hogy végigmondjuk őket. A piacon találkozhatunk olyan kiírásokkal egyes zöldségek és gyümölcsök mellett hogy: „ubi 200ft” „pari 250ft” Még szerencse, hogy az egyes zöldségeket és gyümölcsöket felismerjük, és be tudjuk azonosítani a rövidített megnevezéssel.

Sajnos, a mai fiatalok mindenhol ezzel a nyelvhasználattal találkozhatnak, és mivel egyáltalán nem vagy csak ritkán olvasnak szépirodalmat, igényesen megfogalmazott szövegeket, már nem csak a barátokkal való csevegés során rövidítenek, illetve használnak emotikonokat (relációs és egyéb jelek) a gondolatok közlésére. Egyre többször vehető észre az iskolai dolgozatokban is.

Ez azért is nagyon elszomorító, mert az iskolai oktatás során tanulják meg a diákok az egyes műfajok nyelvi, stilisztikai, szöveg szerkesztési előírásait, szabályait, melyeket egész életük során használni fognak. Nagyon nehéz a diákokkal elfogadtatni, hogy törekedniük kell a igényes, kulturált nyelvhasználatra. Legalább az iskolai dolgozatok, illetve az érettségi dolgozat megírásakor.

Anyanyelvünk megóvása azért is nagyon fontos, mert a határainkon túli magyarság számára az anyanyelvi oktatás egyre korlátozottabbá válik. Legutóbb Kárpátaljáról hallottuk, hogy már felső tagozattól lehetetlenné akarják tenni a magyar nyelvű oktatást, amely ellen a leghatározottabban tiltakozunk. Ennek kapcsán nagyon elgondolkodhatunk a következő kérdésen:

Mi az oka annak, hogy a határainkon túli magyarság sokkal jobban tiszteli és becsüli anyanyelvét és anyanyelvű irodalmát, kultúráját, mint a honi magyarság?

Ha megtapasztalhattuk, hogy az idegen nyelvű közegben az identitás megőrzésének, a túlélésnek egyetlen módja az anyanyelvhez és a nemzeti sajátosságokhoz való ragaszkodás az adott nyelvallapot tudatos átörökítése, akkor miért nem tanul ebből a jelen honi magyarsága? Miért nem értékeli saját anyanyelvét, anyanyelvű klasszikus irodalmát? Miért utasítja el legjelentősebb kincseit?

A fenti kérdések megválaszolásakor, illetve a felsorolt problémák megoldásának keresése során Bessenyei György alakja, célkitűzései, alkotásai nagyon fontos szerepet kaphatnak. Ugyanis ő volt a magyar kultúra egyik legjelentősebb képviselője, aki elsőként felismerte az anyanyelvünk megújításának jelentőségét. Ez az ügy egybeforrott a nemzet sorsával.

Bessenyei Mária Terézia testőre volt Bécsben. Itt döbbsent rá hazája elmaradottságára, de saját műveletlenségére is. Nyelveket tanult és megismerkedett a felvilágosodás eszméivel. Testőrtársaiból önművelő társaságot szervezett. Kulturális programját röpiratokban fogalmazta meg, amelyek prózában írt tanulmányok.

Kulturális programja:

- a távoli és legfőbb cél a „közboldogság”, a „közjó”, az „ország boldogsága”;
- a „közboldogság” legnagyobb akadálya a tudatlanság, a nép műveletlensége;

- ezt csak úgy lehet megszüntetni, ha minél szélesebb körben elterjesztjük a modern tudományokat
- ezt a tudományos terjesztést csakis egy-egy nép anyanyelvén lehet megoldani;
- a magyar nyelv egyelőre alkalmatlan a tudományok népszerűsítésére, mivel még nincs sem elég „ereje”, sem „elégsége” az új gondolatok és érzések kifejezésére;
- ezért a legsürgősebb feladat a nyelv művelése, „pallérozása”, tökéletesítése;
- a nyelvművelő munka leghatásosabb eszköze a szépirodalom, mindenekelőtt a fejlett nyelvekből való fordítás. Teremtsünk hát – ha kell – a semmiből szépirodalmat, próbáljuk ki sokféle műfajban a nyelvet, támogassuk a könyvkiadást, segítsük a magyar színházi élet kibontakozását, alapítsunk folyóiratokat! Hozzunk létre a nyelv ápolására, az irodalom támogatására egy tudós társaságot, akadémiát, készítsük el a magyar nyelv grammatikáját, állítsuk össze szótárát!

Ennek a programnak hatására a magyarság jövője gyökeresen megváltozott:

- Létrejött a Magyar Tudományos Akadémia;
- Hazánk több Nobel-díjas tudóst adott a világnak, akik szolgálták az emberiséget;
- 1811-ben tudatosan kirobbant nyelvújítási harc, amely Kazinczy nevéhez köthető;
- Magyarország függetlenné vált más országoktól;
- Hivatalos nyelv lett a magyar;
- Számptalan szebbnél szebb szépirodalmi mű keletkezett a felvilágosodás kezdetétől napjainkig!

Ebben az évben van a 200 éves Arany-évforduló. Arany János volt a magyar romantika egyik legjelentősebb képviselője, aki nagy hatással volt a későbbi kor irodalmára is. Véleményem szerint Bessenyei kezdeményezése nélkül Arany János számára sem adatott volna meg ilyen gazdag anyanyelv, melyen írhattott. Bessenyeinek köszönhetjük nyelvünk további fejlődését is! Bessenyei röpirataiban buzdította a magyarságot az alkotói és fordítói munkára és a művelődésre. Hatott az ifjúságra és a magyar nemesekre. Ő maga is írt szépirodalmi műveket a röpiratok mellett.

Fontosabb művei:

- Ágis tragédiája (1772 – innen számítjuk a magyar felvilágosodás kezdetét);
- Magyarság című röpirat (1778);
- Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék (1781);
- A filozófus;
- A holmi (1779)

„*Nyelvében él a nemzet!*” Amennyiben igaz ez az állítás, akkor a ma emberének különösen gondot kéne fordítania arra, hogy igényesen használja nyelvét, óvja az idegen hatásoktól. Meg kellene becsülnie nemzeti irodalmát, kultúráját, hiszen ez tartja egybe a nemzetet.

Sok szenvedés, harc és vér az, amit őseink feláldoztak annak érdekében, hogy ma Magyarországon magyarul beszélhetünk! Nem győzöm hangsúlyozni Bessenyei munkásságának jelentőségét! Hiszen ő volt az, aki az ifjú Kazinczyt bátorította fordító munkásságában, aminek mind a mai napig ható eredménye van.

„*A jóra való igyekezetemben megszűnni alacsonyság volna.*” Nekünk úgy kellene jóra törekednünk, hogy újra kezünkbe vesszük a magyar klasszikusok írásait, és minden ember számára személyes üggyé váljon a magyar nyelv megőrzésének, védelmének ügye.

Sok helyen őrzik Bessenyei emlékét! Nyíregyházán a Bessenyei Társaságot a névadó halála után alig 100 évvel alapították meg, és a mai napig is elismert nyelvészek, neves előadók vesznek részt rendezvényeiken. Ne felejtsük azt sem, hogy több iskola, tudományos intézmény, emléktábla és szobor viseli nevét.

Forrásaim:

- Mohácsy Károly: Színes irodalom 10 (tankönyv);
- Wikipédia;
- Bessenyei Almanach (2016);

És végül szeretném indítványozni, hogy alapítsuk meg a BTIT-t, azaz a Bessenyei Társaság Ifjúsági Tagozatát, ahol képzett és irodalomszerető szakemberek előadásait hallhatnánk, és mi fiatalok is megismertethetnénk másokat és egymást gondolatainkkal, alkotásainkkal. Nyomot hagynánk az utókor számára!

Remélem tetszett az előadásom, és kifejezik véleményüket, építő kritikájukat! Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Nagy Zsuka

1977-ben született Nyíregyházán, ott is él. A Nyíregyházi Főiskolán és a Miskolci Egyetemen szerzett magyar szakos diplomát. Tagja a József Attila Körnek, a Kölcsey Társaság elnökségének, a Szabolcsi Írók Társaságának, a SZIRT-nek alapító tagja és titkára. A Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle irodalmi szerkesztője. A Vörös Postakocsi Folyóirat munkatársa. Többszörös Kaleidoszkóp-díjas. 2018. év Ratkó József-díjasa.

Írásai többek között a Bárka, a Műút, Az Élet és Irodalom, A Vörös Postakocsi, az Eső, a Palócföld, a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle folyóiratokban jelennek meg rendszeresen. 2008-ban látott napvilágot első verseskötete *Mégismarionett* címmel a Parnasszus kiadó gondozásában; 2010-ben a Vörös Postakocsi díját kapta meg kiváló írásaiért. 2011-től egy ideig a dokk.hu szerkesztője. Idén *Küllők, sávok* címmel jelent meg új verseskötete az Orpheus kiadó gondozásában.

(Részlet a Tokaji Írótábor díjának átadásakor, 2017. augusztus 13-án elhangzott laudációból)

*Nagy Zsuka***benövés**

(tudod, kicsim,) megcsúnyulunk, mondja nagyí.
 ülünk a konyhában, és ő nézi a lábain a fekete-szürke
 körmeit.

karmok már ezek, nem tudok lehajolni, ha meg sikerül,
 nem bírok velük, tíz köröm kifog rajtam.

nézem nagyí lábujjait, kicsi ragadozók, nem pedikűrhez
 szoktak, az biztos, motyog is valamit zavarában,
 én meg melegíték vizet a lavórba,
 pakolok bele sót meg szódabikarbónát,
 leveszem a szandálját,
 és beleemelem a lábfejét a vízbe.

vékony, napette, földette, eres,
 kicsi lábak, csiszolatlan keményedések.

nagyí riadtan néz, nem utálkozom-e,
 én meg mint valami régész,
 figyelem, ahogy ázik a bőr, aztán nekilátok.
 óvatosan fogom, mint egy leletet,
 körömkefével sikálom, összegyűrődik a csonton a bőr,
 félek, kiszakad, finomabban próbálom,
 korhadt évtizedek sóhajtanak,
 csámpás, kilépdelt, trampli cipők.

szivaccsal törölgetem, nagyí sóhajt,
 jó van az már, mondja. körömollót, mondom én.

nagyí a kisszoba felé mutat.
 csak egy kopott nagyollót látok ott.
 az, az, mondja, én meg csodálkozom,
 hogy nincs egy rendes körömvágója.
 nézem azt a ronda, nagy, ütött-kopott papírvágót.
 ennyi baj legyen, nagyí édes-hüllő
 karmaihoz lehet, jobban illik ez az olló.

leülök a sámlira, kiveszem a lábat a vízből, és megtörölgetem.
az ölembe veszem, nézegetem, eszembe jut a szerelmem,
ő vágta le a körmeimet utoljára, nem akartam engedni neki,
nem gondoltam, hogy olyan intim és kiszolgáltatót dolog
a körömvágás, aztán mégis engedtem, csak szégyelltem
a lábujjaimat és elpirultam, ő pedig megcsókolta
a nagylábujjamat.

(kicsi koromban utáltam a körömvágást,
azt szerettem, ha apám vágta, ő finomabb volt,
mint az anyám,és ezen mindig meglepődtem,
mert anya ezerszer finomabb ember,
és ezt mégis az apám tudta jobban.)

szóval, nézem nagyí körmeit, hogy is fogjak hozzá,
és akkor az is eszembe jut, hogy még nem is vágtam
le senkinek a körmét. Nagyí lesz az első.
Istenem, hogy lehet, egy körömvágásban ennyi minden.
nézem nagyí körmeit, és nem tudom,
hogy lehet ilyen megejtően szép, ami nem az.

A szókimondó költő, író

Nagy Zsukát akkor ismertem meg, amikor elnyerte a harmadik helyet a Kisalföld és a Tarantus kiadó novellapályázatán. Pedig már ismerhettem volna a nevét, akkor már megjelent az első verseskötete, a *Mégismarionett*. Az a bizonyos novella szokatlanul bátor volt, őszinte és szókimondó, egy egyedülálló vidéki tanárnő női és tanári tapasztalatairól szólt. Azóta több remek novellát olvastam tőle, de főként verseket – az a fajta szerencsés költő, akiben az élmény azonnal verssé válik, mindenféle átalakítás és elvonatkoztatás nélkül, talán mert az életet is olyan intenzíven éli, és éles szemmel figyeli meg, hogy szinte állandóan a versíráshoz szükséges, koncentrált és felfokozott állapotban van.

Többnyire szabadverset ír, amelyben a versformát az indulat, az erős érzelmek dinamikája határozza meg, bár vannak félszabad, itt-ott szeszélyesen rímelő versei is. Akárcsak a novellák, a versek is feltűnnek bátorságukkal és szókimondásukkal, még ebben a

mai, tabukat nemigen ismerő környezetben is, de főként azzal tűnnek ki a kortárs verstermés átlagából, hogy szólnak valamiről, méghozzá fontos dolgokról: szerelemről, családról, betegségről, a vidék életéről, öregségről és halálról. Indulatosak és gyöngédek, a köznapi beszéd gyakran durva — bár lépten-nyomon hallható – fordulatai keverednek erőteljesen költői képekkel.

A második kötet címe, *Küllők és sávok*, arra utal, hogy a költő szeret biciklizni, és kerékpárról látja a világot – vagyis lendületes mozgásban, mégis sokkal közelebből, mintha, mondjuk, autóból vagy éppen repülőről nézné (vagy valamiféle elefántcsonttoronyból...). Az első kötet szerelmes verseiben erősen naturalisztikus elemek keverednek mélységesen romantikusokkal és gyöngéden líraiakkal, míg a másodikban realista nagyregénybe illő részletgazdagság, megfigyelések sokaságát találjuk, miközben a szenvedélyes lendület mit se csökken. Én különösen azokat a verseit szeretem, amelyekben szeretett nagyanyját – nagyanyáit? – gyászolja meg az utánuk maradt tárgyak érzékletes és szívszorító leírásával.

Az idei könyvhéten megjelenő *Pigment* című kötetének *Branül* című ciklusa egy sérült lelkű személlyel való kapcsolat (a személy neve nem derül ki a versből, mint ahogy a beszélőé sem) megrendítő története, engem Ted Hughes *Születésnapi levelekjére* emlékeztet. A versek anyaga – nehéz emberi sorsok — akár novelláké is lehetne, a szokatlan és merész képzettársítások viszont igazi költői gondolkodásra vallanak, és nagy műveltséganyagot (néha-néha nem könnyen követhető utalásokat) sodornak magukkal. A novellák viszont mégis igazi prózaíróra vallanak, erős cselekményük – sőt olykor csattanójuk is – van, ugyanakkor ugyanaz a lendület és erőteljes érzelmek jellemzik őket, mint a verseket. De korántsem valamiféle szentimentális világfájdalom, hanem részvét és harag – igen, harag a szenvedés, a betegség és a halál, elsősorban a halál láttán. Nagy Zsuka, akár a gyerekek vagy az érzékeny kamaszok, nem tud beletnyugodni, hogy a világ olyan, amilyen, nem tompult el a tapasztalatok hatására, ugyanazzal a fájdalommal vegyes felháborodással tekint az emberi nyomorúság és szenvedés minden megjelenési formájára, mintha először találkozna vele – vagyis a két, nemsokára három – már megjelent kötet és különféle díjak dacára nagyon is fiatal tehetség (és szerintem ebben az értelemben az is marad).

Rakovszky Zsuzsa

Megjelent: *Litera*, 2018. május 27.

Vaskóné Süle Ilona

Wass Albert élete¹

Wass Albert íróra, költőre emlékezünk születésének 110., halálának 20. évfordulóján. Az író 90 évig élt, ebből 53 évet emigrációban töltött. Úgy vélem, az *Üzenet haza* című vers segít megérteni az emigráns sors gyötrődését,

Üzenet haza

Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok járása változó.
És törvényei vannak a szeleknek,
esőnek, hónap, fellegeknek
és nincsen ború, örökkévaló.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a földnek: csak teremjen,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött örködik a Rend
s nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

1 Az irodalmi idézetek előadásban közreműködött Feketéné Klárka és Csabai C. László, valamint Sinkovits Imre hangfelvételtől

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada.
Mert erősebb a baltánál a fa
s a vérvő csonkból virradó tavaszra
új erdő sarjad győzedelmesen.
S még mindig lesznek fák, mikor a rozsdá
a gyilkos vasat rég felfalta már
s a sújtó kéz is szent jóvátétellel
hasznos anyaggá vált a föld alatt...
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek őrváltásain
jönnek majd újra boldog építők
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi, hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, templomot.

Jön ezer új Kőműves Kelemen,
ki nem hamuval és nem embervérrel
köti meg a békesség falát,
de szenteltvízzel és búzakenyérrel
és épít régi kőből új hazát.
Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
a fundamentom Istentől való
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

És üzenem a volt barátaimnak,
kik megtagadják ma a nevemet:
ha fordul egyet újra a kerék,
én akkor is a barátjok leszek
és nem lesz bosszú, gyűlölet, harag.
Kezet nyújtunk egymásnak és megyünk
és leszünk Egy Cél és Egy Akarat:
a víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem mindenkinek,
testvérnek, rokonnak, idegennek,

gonosznak, jónak, hűségesnek és alávalónak,
 annak, akit a fájás űz és annak,
 kinek kezéhez vércseppek tapadnak:
 vigyázatok és imádkozzatok!
 Valahol fönt a magos ég alatt
 mozdulnak már lassan a csillagok
 s a víz szalad és csak a kő marad,
 a kő marad.

Maradnak az igazak és a jók.
 A tiszták és békességesek.
 Erdők, hegyek, tanok és emberek.
 Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!

Likasszák már az égben fönt a rostát
 s a csillagok tengelyét olajozzák
 szorgalmas angyalok.
 És léssen csillagfordulás megint
 és miként hirdeti a Biblia:
 megméretik az embernek fia
 s ki mint vetett, azonképpen arat.
 Mert elfut a víz és csak a kő marad,
 de a kő marad.

Gróf szentegyházi és czegei Wass Albert
 1908. január 8-án született Válaszúton,
 (Erdély, Magyarország) és 1998. február
 17-én halt meg Astorban, (Florida).
 A Wass család egyike Erdély legrégebb
 nemesi családjának, eredetük az Árpád-
 korig vezethető vissza. Grófi címüket
 1744-ben, Mária Teréziától kapták.
 Édesapja: gróf szentegyházi és czegei
 Wass Endre huszárszázados, édesanya-
 ja: báró losonczi Bánffy Ilona. Nagypapja:
 gróf szentegyházi és czegei Wass Béla

Szolnok-Doboka vármegye főispánja, a Széki Református
 Egyházmegye főgondnoka, országgyűlési képviselő, az Erdélyi
 Bank alelnöke. (Emléktábla őrzi nevét a kolozsvári Farkas utcai
 református templomban. Ugyanitt található a család ősi címere
 is.) Nagyanyja: báró losonczi Bánffy Ráchel volt.

Szülei korán elváltak, és a gyermek apai nagypapjával élt a vasas-szentgothárdi birtokon. Már kora gyermekkora óta buzgó vadász volt, amit hosszú élete végéig szenvedéllyel művelt. Imádta a természetet, ragaszkodott szülőföldje hegyeihez, erdőihez, tavaihoz, a havasokhoz. Azok lakóit élénk figyelemmel kísérte egész életén át. Művei szülőföldjéhez, az itt lakó népekhez kötik, mégis egyetemes értékűek.

Tizenegy éves, amikor Erdély Románia része lesz – a trianoni békediktátum alapján – a család birtokai nagy részét – az erdőterületek kivételével – elveszíti. Kolozsvárt Cluzs-nak mondják. Itt érettségizik a Farkas utcai Református Kollégiumban, majd a Debreceni Gazdasági Akadémián szerez erdész diplomát. Felsőfokú tanulmányait Stuttgartban, illetve a párizsi Sorbonne-on folytatja. Itt további diplomákat szerez erdőmérnöki és vadgazdasági fakultáson. 1932-ben édesapja betegsége miatt hazatér, de azonnal behívják egy évre sorkatonai szolgálatra. Első házasságát 1935-ben köti, amikor elveszi báró Siemens Évát, legkedvesebb nagynénje második leányát. Ez a házasság érdekházasság – így tudták a családi birtokot a csődbe jutástól megmenteni. Első gyermekük, Vid 1936-ban született, akit még öt fiú követ. Hogy milyen szépen alakul a házasságuk, erről vall *Mert nagyon szeretlek* című verse

Mert nagyon szeretlek

Könnycsepp a szempilládon este:
 én vagyok.
 Én vagyok az a kíváncsi csillag,
 mely rád kacsingat
 és rád ragyog.
 A csók, a csókod, az is én vagyok.
 Végigálmodom az álmodat,
 ölelésedben én epedek el,
 csak én tudom minden kis titkodat.

A kulcs vagyok,
 mely szíved rejtett zárjait kinyitja,
 s a nyíl vagyok, amely sívítva
 holtta sebzi vágyad madarát.

A dal vagyok, mely belőled zokog
 holt mámorok tört ívén át az éjbe:
 s én vagyok az a sápadtság, amit

éjfél után, ha bálból jössz haza,
rád lehel a sarki lámpa fénye.

Wass Albert korán elkezdte írói karrierjét. Első könyve, egy verseskötet, 19 éves korában jelent meg. Diákkorában Németországban, Franciaországban alkalmi munkatársként írogatott a „Debreceni Újság”, a „Budapesti Hírlap” és az „Ellenzék” című folyóiratoknak. Számos novella hagyta el tollát, dicsérve a természet kiapadhatatlan szépségét, vadászszenvedélyét. Első sikerműve a „Farkasverem” 1934-ben keletkezett, amellyel elnyerte a Baumgarten-díjat. Megbecsülést szerzett számára, amikor a Kisfaludy Társaság tagja lett, amely a Királyi Magyar Akadémia irodalmi szakágazata volt. Megválasztották az Erdélyi Helikon tagjává, az erdélyi írók megtisztelő társaságába. Haláláig ő volt az utolsó tagja. Nagyapja halála (1936) után annak örökébe lépett; Wass Albert lett az Erdélyi Református Egyház világi főgondnoka. A vallás élete végéig fontos volt számára, később, a menekülés és emigráció éveiben laikus lelkészként szolgált Németországban és azon a hajón is, amely Amerikába vitte a menekülteket.

Miatyánk

Ki vagy a mennyekben. Emberfölötti roppant magasságban. Szenteltesék meg a Te neved ebben az elvadult világban! Jöjjön el a Te országod újra magyarok földjén, s legyen meg a Te akaratom, mint a mennyekben – úgy odahaza is. A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk, Uram, de ne feledkezz meg éhező véreinkről sem Erdély meggyötört földjén.

Bocsásd meg a mi vétkeinket, megszenvedtünk értök. De míg népünket kinozzák odahaza, ne kívánd, Uram, hogy megbocsássunk a kínzóinknak! Idegen ország jólétében ne vígy bennünket a kísértésbe, se minket se a gyermekeinket, se az unokáinkat, hogy magyar voltunkról megfélemlítve hűtlenek legyünk a szenvedőkhöz.

De szabadíts meg, Uram, a gonosztól! Hogy Tied lehessen újra magyarok földjén az ország, a hatalom meg a dicsőség, örökkön örökké. De ha lehet, még holnap, mert gyöngül már bennünk a honvágyba belefáradt élet, s ha nem igyekszel, Uram, maholnap idegen földbe temetik csontjainkat, s bús lelkünknek nehezére lesz majd meglelnie a szörnyű távolságon át a régi otthon helyét, ahova emlékeink sokasága már régen hazavár.

Ámen.

A II. bécsi döntés értelmében (1940. aug. 30.) Erdély északi része visszakerült Magyarországhoz. Mivel a Wass család birtoka erre a területre esett, ez jó hír volt, azonban ez indított el egy olyan eseményt, amelynek életre kiható következménye lett. (Erről később...)

1940 őszén második gyermeke, Csaba 3 éves korában agyhártyagyulladásban meghalt. Mindkét szülő nagyon megszenvedte a gyermekük elvesztését. 1941 januárjában a magyar hatóságok vadvédelmi ellenőrnek nevezik ki a magyar Erdély területén. Miközben ezt az állást betöltötte, felkérték: legyen az *Ellenzék* nevű kolozsvári újság irodalmi szerkesztője. Még édesapjának is segített a birtok igazgatásában.

Íróként termékeny időszak volt ez számára. Rövid idő alatt hat regényének kiadását intézte. 1942–43-ban két összefüggő történelmi regényt adott ki: *Mire a fák megnőnek* és *A kastély árnyékában* címűt. Ezek nagy elismerést hoztak számára. A művet Kleisberg irodalmi díjjal tüntették ki, Zrínyi díjjal jutalmazták, és a szerző díszdoktori címet kapott a Kolozsvári Egyetemtől.

1942-ben behívták katonai átképzésre, 3 hónap után tartalékos tiszti kinevezést kapott a királyi magyar lovasságban, egyelőre azonban folytathatta polgári foglalkozását. 1943 márciusában a lap főszerkesztőjét behívták katonai szolgálatra, és őt bízták meg a helyettesítéssel. Alig három hét után két német a Gestapótól behatolt a szerkesztőségbe, és felmutattak egy parancsot, hogy ellenőrizniük kell a lapot. Wass Albert – saját feljegyzései szerint – kísértált az irodából és felment a hegyi menedékébe. Két hét múlva Veres Lajos tábornok – a család jó barátja – édesapja útján üzent: a németek keresik! Hogy a kellemetlenséget elkerülje, a tábornok – az Erdélyben állomásozó magyar hadsereg parancsnoka – egyenruhát adott neki és kiküldte az ukrán frontra a 9. magyar királyi lovassággal, hadnagyként.

Karácsonykor tért haza – alakulata pokoli harcot vívott az orosz tankok ellen. Ezen időszak alatt kétszer kapta meg a vas kereszt kitüntetését.

Új székely ballada

Valahol egy messzi hegyen
öregasszony megyen, megyen,
vállán batyu, kezében bot,
hajlott a dereka, hajlott,
a dereka fáradt, hajlott.

De valahol egy messzi hegyen
egy öregasszony mégis megyen,
nem hiszen a fellegeknek,
nem hiszen az üzenetnek,
nem hiszen az üzenetnek.

Valahol egy messzi hegyen
Édesanyám megyen, megyen,
megyen a fia elébe,
könnye hull az út kövére,
könnye hull az út kövére.

Fölmegyén a határhegyre,
feltekint a fellegekre,
megettük az Istent látja
s belekezd egy imádságba,
egy bánatos imádságba.

Édesanyám, jaj megálljon!
Felleg rí a láthatáron,
benne zokog egy üzenet,
hogy én haza nem mehetek,
hogy elibém ne is menjen,
hogy engemet ne is várjon,
itt halok meg idegenben,
sötét orosz pusztaságon...!

És csak áll fönt, áll a hegyen,
felleg jó és felleg megyen,
imádságát mondja, mondja,
benne sajog féltő gondja...
S meglátja az egész világ:
azt az imát addig mondja,
addig mondja, míg a fiát
mégis hazaimádkozza!

1944-től Veres Lajos tábornok szárnysegédje, aki ekkor a magyar antináci földalatti mozgalom vezetője volt. Titkos egyezségben állt a tábornok a magyar kormány és az atlanti szövetségesek között, s ezekben a tárgyalásokban az író is részt vett. Cél: a szovjet erők kiszorítása a Kárpát-medencéből, ezért cserébe ellene fordul a már visszavonulóban lévő németeknek. Veres tábornokot a Gestapo le tartóztatta, vele együtt a szárnysegédjét is, de alacsony rangja miatt Wass Albertet elengedték. Ezt követően ugyanazt a pozíciót töltötte be Veres tábornok utódainál – szárnysegédként – míg a maradék német csapatok visszavonultak Erdélyből Magyarországra.

Ezekben a háborús években három fia született: Harmadikként Huba 1941. augusztus, Miklós 1943. január és Géza 1944. április.

A Nemzeti Színházban 1944-ben mutatták volna be egy drámáját, „Tavaszi szél” címmel, de erre az ostrom miatt már nem kerülhetett sor. A II. világháború utolsó szakaszát katonatisztként élte át, de nem várta be Észak-Erdély újbóli román elfog-

lálását, 1945 húsvétján Sopronnál családjával együtt átlépte a nyugati határt, az emigrációt választotta. Németországba vonattal, óriási kerülőutakon, golyózaporban érkeztek meg. Egy Plarnhof nevű kis faluban találtak egy családot, amely munka ellenében befogadta őket. Itt csatlakozott hozzájuk Moldován Ágnes erdélyi hajadon, és élete végéig a családdal maradt. A gyermeknevelés és háztartás gondjaiban nagy segítség volt. Wass Albert a földeken dolgozott, veteményest alakított ki, később dohányültetvényvel is foglalkozott. Mindkettő termése kincset ért, még piacra is tudtak vinni belőle. Ha kellett, Wass Albert vállalt favágást is. Itt írta meg 1946-ban a *Dalol a honvágy* című versét, amelyet többek között a Kormorán együttes zenésített meg. Idézet a versből:

Istenem, add, hogy még
egyszer haza menjek!
Régi hegyeim
új bort szüreteljek!”

Jutott ideje a gyermekekkel való foglalkozásra is. Itt írta meg *Adjátok vissza hegyeimet* című regényét, amelyet lefordítottak német, angol, spanyol és holland nyelvre is.

A Kolozsvári Népbíróság 1946. március 13-án – távollétében – halálra ítélte Wass Albertet apjával együtt „háborús bűnökért és gyilkosságért”. Az író és családja szerint hamisan vádolták azzal, hogy 1940-ben Észak-Erdélyben, Omboztelkén, majd később Vasasszentgothárdon is felbujtottak egy román pópa és családja, néhány román és zsidó személy kivégzésére. (Időközben az is kiderült, 65 jelentős földbirtokos állampolgárt fogtak perbe és ítélték távollétükben halálra, egyetlen nap alatt.) Itt kell megjegyezni, hogy a háborút követő zűrzavarban felállított román rögtönítélő bíróság hozta a halálos ítéletet, nem pedig nemzetközi bíróság ítélte el, nagy valószínűséggel vagyónára, birtokaira pályázva. A román hatóságok többször is kérték kiadatását. Végül 1979-ben, az USA igazságügy-minisztériuma többszöri átvizsgálás után elutasította az ügyet. Ugyanez történt a Wiesenthal Alapítvány feljelentésével is – a kivégzettek között állítólag két zsidó személy volt. Kivizsgálás után a vádak az USA ejtette. (Az ügy lezárásában Wass Albert segítségére Huba fia volt.)

...Térjünk vissza Németországba. Négy évig éltek a Plarnhof nevű faluban, utána átköltöztek Éva hamburgi házába. A gyermekek jövője érdekében azonban az USA-ba való kivándorlás mellett döntöttek. Csaknem egy évig éltek menekülttáborban, egy szobába zsúfolódva. Időközben megszületett 6. gyermekük, Endre vagy Andreas, 1950-ben. A kivándorlás az előkészületek, a hivatalos ügyintézés miatt nagyon elhúzódott. Kiderült: Éva tuberkulózisa miatt nem utazhat. Végül 1951. szeptember 21-én Wass Albert és négy fia: 14, 9, 7 és 6 évesek Ágnessel együtt elhagyták Németországot. Éva a csecsemővel otthon maradt, úgy tervezték, ha felgyógyul, utánuk megy.

Búcsú Európától

Őszi eső áztatja a csöndet,
a tábor alszik. Csak az utcalámpa
virraszt a ködben s én. Szorongató
vak némaság borul lelkem tavára.
Ma éjjel búcsúzni kell utoljára.
Fiaim, holnap indul a hajó.

A drótsodronyos, ócska vándorágyban
alusztok már. Álmodjatok csak,
fiaim, holnap indul a hajó.
Fiaim, holnap messzire megyünk,
és elmarad az öreg Európa,
mint nyűtt ruha, divatjamúlt, fakó.

Örvendjete, hogy partok integetnek
felétek: vidám, gondtalan haza,
aranyalma vár, lengő hintaló.
Fiaim, holnap indul a hajó.

Apátoknak majd megbocsássátok,
ha bús szemében megrezdül egy könnycsepp,
mikor kihull száján a búcsúszó,
s a régi partok lassan tovatűnnek
– fiaim, holnap indul a hajó.

Jaj, annyit kellene még mondani,
de fáj a nyelv és néma már a száj,
az ájult szív verése elhaló,
s a fáradt vágyak csapzott szárnya fáj
– fiaim, holnap indul a hajó.

Álmodjatok csak, majd virrasztok én.
Kárpátok orma, álmodó Maros-völgy
és drága Erdély, árva szép hazám!
Emlékezésem visszanez, hanyatló
napom ráveti búcsúsugarát
– s holnap reggel indul a hajó.

(Nem állt a parton senki....)
Nem állt a parton senki,
kendő se lengett.
Hajónk fölött az estben
síró sirály kerengett.

Egy messzi erdő kék-fekete foltja
emléket intett még, aztán följött a hold,
és elmaradt a part és vele minden-minden,
ami volt

Megérkezésükkor a család találkozott befogadó védnökével és családjával: McClain úrral, leányával, Elisabethtel és unokájával, Joe-val. Ők Ohio államból jöttek, és oda vitték el a Wass családot. Egy nagy vidéki házban, a farmon helyezték el őket, míg az anya is csatlakozik hozzájuk. Elisabeth főzött és szárnyai alá vette a fiúkat. Édesapjuk a tejgazdaságot vezette. Érkezésük után röviddel felajánlották Wass Albertnek, hogy írjon rövid rádiós szövegek könyveket a mezőgazdaságról, az USA életéről, s ezeket a Szabad Európa Rádió is fogja sugározni. (Minden szöveggönyvért 50 dollárt kapott.)

Időközben Éva egészségi állapota nem javult. Albert és Elisabeth megszerették egymást, a férj 1952 januárjában megindította a válópert, és az év májusában megesküdték. Florida államba, Astorba költöztek, amely végleges otthonuk lett. Második feleségével, annak haláláig (1987. márc. 29.) békességben éltek, ami kettejük kapcsolatát illeti.

1954-ben Éva, az első feleség Endre fiúkkal eljött az Egyesült Államokba, miután kigyógyult a tbc-ből. Reménykedett a házasság érvénytelenítésében. Annyit ért el, hogy bíróság útján rendezték a végkielégítést, s visszatért Hamburgba. Ezt követően a fiúk hosszú időn keresztül nem találkoztak.

A család anyagi helyzete szűkös volt, próbálkoztak jobb lehetőség megteremtésében. Eladták a tejgazdaságot. Éttermet nyitottak, a fiúk segítettek az üzemeltetésében. Néhány év után már csak hét végén üzemelt az étterem.

1956-ban mind Wass Albert, mind a felesége tanári állást kaptak, bár más-más helységben. A fiúk internátusban tanultak. 1957 januárjában Wass Albertet a Floridai Egyetemen alkalmazták nyelvi laboratórium vezetésére, és a végzős hallgatók részére német és francia nyelv tanítására. Még ez évben gyermekeivel együtt megkapta az amerikai állampolgárságot. Bezárták az éttermet, nagyobb házat tudtak venni.

1957. október 23-tól november 5-ig az apa és fiai fekete gyász-karszalaggal jelentek meg, hogy a vasfüggöny mögötti országok helyzetére figyelmeztessenek. A fiúk szépen haladtak tanulmányaikkal, az angol nyelvet jól elsajátították, de az anyanyelvet szinte elfelejtették. Ez mélyen bántotta apjukat. Míg a Floridai Egyetemen dolgozott (12 évig), Géza és Miklós itt diplomát szerzett. Huba az amerikai hadseregben szépen ívelő karrier előtt állt. Vid Virginia államba telepedett le, ruhatisztító üzem tulajdonosa lett.

Nyugdíjaztatása után Wass Albert Elisabethtel együtt visszatért az Astor-parkba, és teljes életét az általa alapított Magyar Szépmíves Céh, a Dunai Kutatási és Információs Központ, valamint Dunai Könyvkiadó missziójának szentelte. Néhány könyvét kiadta magyarul és körutak-szerte ezeket népszerűsítette az USA-ban és Kanadában. A szintén általa alapított Erdélyi Világszövetség élen járt az erdélyi menekült-csoportok informálásában, és amikor tehetette, a hírhedt Ceausescu rendszerének a romániai kisebbségekkel szembeni brutális bánásmódja feltárásában.

62 éves korától a 87 éves koráig eltelt 25 év rendkívül termékeny volt. Ekkor írta meg kétkötetes művét, amelyben saját családja ezer évét szövi Erdély történelmébe – *Kard és kasza* címet viseli. Ez a mű jelent meg elsőként az Amerikai Magyar Szépmíves

Céh nyomtatásában 1974-ben. (Magam ezt tartom legjelentősebb regényének... az író is!!!)

Eközben Endre Hamburgban nő fel. Az 50-es évek végén Albert édesapja menyéhez, Évához költözött. Endrét fiatal és serdülő korában Évával együtt elvitte Erdélybe és Magyarországra. Ez nagy hatással volt Endrere, mert Erdélyben találkozott későbbi feleségével, Ágnessel, aki hozzájuk hasonló erdélyi családból származott.

Endre tudatosan átélte, milyen a vasfüggöny mögött élni. Utazása, és néhány ember anyagi támogatása nagy hatással voltak rá, és azoknak, aki részesültek a támogatásból, áldást jelentett életükre.

Az Erdélyi Világszövetségnek két társelnöke volt Wass Albert és Zolcsák István személyében. Munkásságuk felbecsülhetetlen volt Erdély ügyének a világ előtti megismertetésében és képviselésében.

1975-ben három könyvet adtak ki angol nyelven Erdély igazságának ismertetése és védelme érdekében. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy az amerikaiak megvonták Romániától a legnagyobb kedvezmény elvét.

Nem volt biztonságban Wass Albert élete. Időről-időre megjelentek az USA-ban a szeku pribékjei, olyannyira, hogy még az INTERPOL is felfigyelt rájuk. Figyelmeztették is az írot. Ennek köszönhető, hogy 1985-ben sikerült az amerikai titkosszolgáltatnak elhárítani egy bizonyítottan előkészített bombamerényletet Wass Albert szállodai szobájában. A merénylőket elfogták, de mert beépültek a diplomáciai szolgálatba, csak kiutasítást alkalmazhattak velük szemben. 1986-ban közúti balesetet kíséreltek meg, amelyben az író könnyebb sérülést szenvedett. A rendszám nélküli autót, amivel el akarták gázolni, 2 nap múlva már román diplomáciai rendszámmal találták meg egy javítóműhelyben.

1989-ben visszavonult az emigráns politikai élettől, és könyvei, lapjai saját kiadását is beszüntette. Már két éve elveszítette második feleségét, és 1990-ben újra házasodott. Igazán a családja, gyermekei, unokái, dédunokái jelentik az életében az örömet.

Élete vége felé különösen sokat foglalkoztatja az írot a kisebbségi életmód. Nagy hibának tartotta, hogy a magyarságért nem

tudtak megélni, csak meghalni. Felismeri, hogy nem visszahúzódni, hanem beleépülni kellett volna a román társadalomba. Keserű tapasztalatként élte meg, hogy a magyarok között nincs kellő összetartás.

1991-ben első felesége, Éva is meghal, és ez eddig nem tapasztalt közelségbe hozta a fiúkat egymáshoz és édesapjukhoz. Az író átadta fiainak könyvei kiadási jogát. A magyar és román rendszerváltás lehetővé tette czegei Wass Albert műveinek megjelenését és az olvasókkal való megismertetését. Ebben fiai nagy szerepet vállaltak. Az író célja: könyvei bevételéből megvalósítani nagy álmát; Erdély és a Duna-medence népe részesüljön politikai és kulturális szabadságban.

1993-ban adják ki a rendszerváltozást követően első regényét Magyarországon, *Kard és kasza* címűt. Ezt barátai elmondása szerint meghatottan veszi kézbe. Még ugyanezen év augusztus 20-án Antall József miniszterelnök előterjesztésére Göncz Árpád köztársasági elnök odaítélte a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje kitüntetést, amelyet 1994-ben a floridai magyar konzul és Csoóri Sándor adtak át floridai otthonában.

Fiai 1996-ban 60 fős internátust létesítettek Szászrégen térségében a magyar diákok számára. Szintén Szászrégenben megépült az első árvaház a magyar gyermekeknek; a másodikat a Holt-Maroson tervezik.

Wass Albert harmadik házassága körül megoszlanak a vélemények, egyesek szerint szépen éltek, mások szerint sok veszekedés között folyt életük.

1996-ban az író újabb autóbaleset éri, amelynek során koponyasérülést szenved és emlékezetvesztés nehezíti mindennapjait. 1998. február 17-én önkezeléssel, saját fegyverével vetett véget életének. Végzetes tettét rossz idegállapotával magyarázták, amelyhez nagyban hozzájárulhatott, hogy a hivatalos hatalom elzárkózott hazautazásának engedélyezése elől. A hányattatott sorsú író ezt a végzetes lelki fájdalmat már nem volt képes feldolgozni. Hamvait három részre osztották, az egyiket Floridában, Astorban, a temetőben, a másikat Marosvécsén, a kastély kertjében helyezték el. (Itt alapították az Erdélyi Szépművéses Céhet 1924-ben.) A harmadik részt a székelyek szent hegyéről, Istenszékéről szórták szét az író utolsó kívánsága szerint.

Jó reformátusként maga összegezte Istenhez szóló egyik utolsó sóhajával élete értelmét, tapasztalatait egy kéziratban fennmaradt költeményében. Nem életgyónás, de szembenézés az élet lezárásával és számvetés a *Voltam* című vers megrázó üzenete. Mintha testamentumként az Erdély megoldatlan sorsáért megszakadt szív szólna hozzánk.

Évekig tartotta magát az a tévhit, hogy Wass Albert magyar állampolgárságát a magyar állam többszöri kérvényezés ellenére is elutasította, azzal a hivatkozással, hogy a trianoni békeegyezmény szerint automatikusan román állampolgár lett. Két magyar képviselő azzal a kéréssel fordult 2007-ben Sólyom László államfőhöz, hogy adjon posztumusz állampolgárságot Wass Albertnek. Azt a választ kapták, hogy Wass Albert még életében – 1997-ben már megkapta a magyar állampolgárságot és magyar állampolgárként halt meg.

A regények, novellák és elbeszélések műfajában 49 kötet, versek, mondák, mesék tárgykörben sorozatokkal együtt 27 kötet maradt utána. A hálás olvasók csak most, halála után ismerhetik meg igazán élvezetes, közérthető, szép magyar nyelven írt műveit. Népszerűsége hihetetlen magasságokba szökött... A már említett, 1993-ban odaitélt kitüntetésén túl még életében megkapta a Balassi Bálint-émlékkardot, amelyet fia vehetett át Budapesten.

Magyarországon 2004-ben szoborállítási hullám indult el, amely országos méreteket öltött. Kiváló emléket állított Debrecen városa, ahol tanulmányait folytatta. A Medgyessy sétányon egészalakos bronz szobrát és az Üzenet haza című versének sorait kőbe vésve csodálhatjuk meg művészi kivitelben.

Sajnos, a főváros politikai okokból elzárkózott az emigráns író ilyen irányú népszerűsítésétől.

Köszönöm a figyelmet, és kívánom, legyen minél több örömük Vass Albert műveinek olvasásában.

Szabó Géza

Magyarország helye Európában a reformáció korában'

1517. október 31-én, az akkori hitviták megszokott módszerével egy wittenbergi szerzetes kifüggesztette 95 pontból álló vitairatát a vártemplom kapujára. Vitára számított, amit eltökélten készült is felvállalni. Hosszú évek kitartó munkája állt mögötte, kivételes teológiai tudása, magas fokú Biblia-ismerete magabiztos vitakészsége alkalmassá is tették a várható disputára. Luther maga sem gondolta, környezete sem sejtette, hogy az a nap korszakos jelentőségűvé lép majd elő, gondolatai futótűzként terjednek el Európa szerte, akciójából átfogó mozgalom bontakozik ki.

Az alábbiakban három kérdésre szeretnék vázlatos válaszokat adni:

- Milyen általános állapotban van a korban Európa?
- Miben áll Luther szikra-csiholásának történelmi jelentősége?
- Milyen Magyarország helye az akkori, válságokkal teli, és útkereső Európában?

A Bessenyei Társaságban nyilván apellálhatunk a reformációval kapcsolatos alapos eseménytörténeti ismeretekre, így elsősorban a történelmi összefüggések ismertetésével és értelmezésével kívánjuk érzékeltetni a reformációnak a vallási kérdéseken is messze túlmutató jelentőségét.

A 15. század végén, a 16. század elején az európai életforma gyökeres átalakulása, még ha nem is minden esetben volt egy emberöltőn belül követhető, de az élet minden területén jelentkezett, mind az anyagi, mind a szellemi kultúra területén. Az átalakulás Európa egész kultúráját érintette, a termeléstől a gondolkodáson, a mentali-

¹ A dolgozat a Bessenyei Társaságban 2018. október 25-én megtartott előadás rövidített, szerkesztett változata.

táson keresztül egészen a hitvilágig. A korszak a keresztény európai kultúra alapkérdéseinek újragondolását is gyötrelmesen felvetette.

A korszak a nagy földrajzi felfedezések kora is. A tér kitágult, az idő lerövidült, és a szédítő fejlődés mögött ott van még a középkor komor képe. Járványokkal és háborúk sorával. Európa társadalmi méretű szorongással, felfokozódott büntudattal, kételkedésekkel van tele, mintha az addigi világ betelt volna, mintha a fejlődés folytathatatlan lenne, amit csak a világvége követhet. Az átalakulás, az átmenet hangulatát nagy sikerek, nagy optimizmusok, nagy bizonytalanságok és átmeneti társadalmi képletek, és reményekre jogosító kiütkeresések is jellemzik. A tradíció uralma meggyengül, a helyi társadalmakat a nemzeti piacok és a világpiacon kialakulása bontja meg. Megindul az eredeti tőkefelhalmozódás, az árforradalom és a gyarmatosítás. A korábban egységesnek látszó Európa jól vagy kevésbé jól láthatóan három történelmi régióra oszlik. A nyugat-európaire, a kelet-európaire és a közép-európaire. Ez a felosztás azért is érdekes, mert kis leegyszerűsítéssel azt is mondhatnánk, ez a három modell máig létezik. Kétségtelen, hogy a történész vitákban a legkevésbé egyértelmű a közép-európai vagy kelet-közép-európai régió megítélése, amely a magyarság történelmi lehetőségeinek megítélésében mutatkozó véleménykülönbségeket is megelőlegezi.

Az utóbbi időben sokan hajlanak arra, hogy a korszak nagy szellemi mozgalmának, a humanizmusnak korszakos gondolatai, a reneszánsz imponáló művészeti teljesítményei, amelyek mind az egyházi, mind a világi kultúrában jelentkeztek, szintén a válság termékei, a válság művészete. Az antikvitáshoz való visszatérés is csak egyik mozzanata e szellemi mozgalmaknak, hiszen a kiütkeresésekben a kor embere saját korának problémáira keresi a megoldást. És drámai erővel teszi fel a kérdést, mi az ember, mi az ember helye a társadalomban, mi az üdvösség, milyen az ember és Isten viszonya.

A korszak a hit megújításának százada is. A reformáció nem előzmények nélkül jelentkezett, hiszen az egyház megújulását célozta az ún. zsinati mozgalom is, de a megújulást sok jóhiszemű püspök is szorgalmazta az évszázadok során, illetve az egyházzal szemben megfogalmazott kritikák több eretnek mozgalomban is megfogalmazódtak.

Luther fellépése mindezeknél nagyságrendekkel nagyobb visszhangot váltott ki. Rendíthetetlen hite, elmélyült teológiai tanulmá-

nyai, kivételes Biblia-ismerete, római tanulmányútjának tapasztalatai, a búcsúcédulák árusításánál kiderült visszaélések tekinthetők a legfontosabb „mérőköveknek” azon a gyötrelmes úton, amely a wittenbergi 95 tételben megfogalmazott és 1517. október 31-én a vártemplom kapujára kifüggesztett gondolataihoz elvezetett.

Luther szenvedélyesen kereste a bűnbocsánat, az üdvösség lényegét, az igazi keresztyéni élet hitbeli és erkölcsi normáit. Érvelt, küzdött a búcsúcédulák, a cölibátus és a gyónás ellen. Kritikája egyaránt érintette a tan, az egyházszervezet és a liturgia reformját. Mély Isten-hittel átítatott gondolatainak alapja a Biblia volt (sola scriptura), a krisztusi tanításhoz való visszatérést hirdette, amikor kimondta a reformáció meghatározó jelszavát: az ember egyedül hit által üdvözülhet (sola fide).

Az egyházi szervezet gyökeres átalakítását jelentette a pápa egyházfőségének, a papok közvetítő szerepének tagadása. A szertartást egyszerűbbé és a nép nyelvén szólóvá kívánta tenni.

Luther tanai rövid időn belül szokatlanul nagy hatással voltak a kor teológusaira, lelkészeire, következményei túlnőttek Luther szándékain. A reformátorok többsége közvetve, vagy közvetlenül az ő tanításait gondolta tovább. Nagy viták, kíméletlen kritikák kora is ez – a hitviták kora. Új egyházak jöttek létre, a nyugati keresztyénség sokszínűsége visszafordíthatatlanná vált.

Szellemes jó kétszáz év múlva Montesquieu összevetése, aki A törvények szelleméről című hatalmas munkájának 24. „könyvében” azt elemzi, milyen viszonyban állnak a törvények az egyes államokban meghonosodott vallással, gyakorlásának módját tekintve. Szerinte a mérsékelt vallás inkább a keresztyén vallásnak, a zsarnoki uralom a mohamedán vallásnak felel meg. Majd: a katolicizmus a monarchiával, a protestantizmus inkább a köztársasággal fér össze.

Természetesen a 16. században a leginvenciózusabb reformátoroknak a teológiai fejtegetéseikből következően volt véleményük a gazdaság, a társadalom és a politikai rendszer legfontosabb kérdéseiről is. Luthernél sokszor visszatér a munka, a hivatás kultusza, Kálvin részletesen foglalkozik a vállalkozás, a hitel és a kamat elméleti kérdéseivel. Luther is és Kálvin is hasznosnak tartja a kamatszedést, de mindketten fontosnak tartják, hogy a kamat mértéke közmegegyezésen alapuljon, legyen tisztességes,

mert így a hitelnyújtás a kölcsönös előnyök, a keletkezett haszon tisztességesebb elosztásának elvén nyugszik.

A reformátorok tanításainak összessége széleskörű fogadókészséggel találkozott, minden társadalmi réteg számára volt követendő mondanivalója. Több 20. századi gondolkodó jut el oda, hogy a modern világ kérdései elemi szinten, de már koncentráltan, a 16. században jelentkeztek először. Max Weber, a neves vallásszociológus: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme c. ismert munkájában arra a felismerésre jut, hogy a modern kapitalizmus kialakulásában a reformációnak döntő szerepe volt. Szerinte a reformáció létrehozott egy világi aszkézist, amiből kialakult a kapitalizmus szelleme, s a kapitalizmus szelleme kitermelte a kapitalizmust. Ezért van az, hogy a kapitalizmus történelmileg először a protestáns országokban alakult ki.

Érveinek sorából egy példa: „...tény, hogy a protestánsok akár uralkodó, akár alávetett rétegeként szerepeltek, akár többségben, akár kisebbségben voltak, mindig mutattak valamilyen hajlamot a gazdasági racionalizmusra, amit a katolikusoknál ilyen mértékben sem az egyik, sem a másik helyzetben sohasem figyelhettünk meg.” Ezt a jelenséget Max Weber nem külső helyzetnek, hanem tartós belső sajátosságként tartja.

Még olyan gondolkodó is akad, mint Immanuel Wallerstein amerikai szociológus, aki szokatlan módon, korunkból vezeti visszafelé az anyagi és szellemi kultúra alapvető kérdéseinek vizsgálatát, főleg konfliktushelyzeteit, egészen a 16. századig.

A reformáció által gerjesztett változások Rómát is sokrétű válaszcímre készítették, amelynek széles spektruma a protestáns prédikátorok gályarabságba küldésétől a katolikus egyház belső, főleg egyházpolitikai reformjait terjedt.

És külön emeljük még ki a nemzeti nyelvű szertartást, a bibliafordítást és az erkölcsi megújulás igényét a reformáció történelmi jelentőségéből. A 11. század után az újabb egyházszakadás fokozatosan, de történelmi léptékekkel mérve gyorsan ment végbe. Az események visszafordíthatatlanná váltak. Luther lázadása nem keresztényellenes, nem kívülről jövő kritika, szándéka szerint azért szakított a hagyományokkal, hogy az egyház visszatérjen az eredeti, a krisztusi tanításhoz. Azt akarta, hogy a bibliai értékrendszer ne váljon avulttá.

A 16–17. század Magyarország történetében is lényeges változásokat, átalakulásokat hozott, s mindezek szorosan össze-

függtek a kor európai átalakulásaival. A korszak nagy civilizációk találkozásának az időszaka is. A neoliberais történelem-magyarázatok ezeknek a civilizációknak a találkozását rejtett vagy nyílt formában úgy közelítik meg, hogy azok egészséges, kölcsönös megtermékenyítést jelentettek az érintett civilizációk számára. De a lényeges mozzanat az volt, hogy ezek a találkozások egyáltalán nem békés körülmények között jöttek létre, többnyire a fegyvereké volt a döntő szó, ahol a katonailag erősebb civilizáció könnyörtelenül leigázta a gyengét.

Arnold J. Toynbee, a 20. század egyik leghatásosabb történetfilozófusa a civilizációk történetének lényegét abban látja, hogy az egymás mellett élő civilizációk kihívással élnek a másik civilizáció felé, és az ezekre a kihívásokra adott válaszaik döntik el a további sorsukat. A híres „challenge-response” (kihívás-válasz) elmélet lényege: ha a kihívásokra egy nagy kultúra hatékony választ tud adni, megerősödik, ellenkező esetben előbb válságba kerül, majd esetleg elpusztul. Hatalmas palettán, a valaha létezett nagy világbirodalmak történetén vezet végig elméletét, időben és térben alaposan kidolgozott részletességgel. Olyan fogalmakkal, összefüggésekkel bűvészkedik, mint a biológiai hatékonyság, a teremtő kisebbség, a technikai fejlődés robbanásszerű felgyorsulásának negatív hatása az ember jövőtervezésének önállóságára (lásd: elidegenedés!), a vallások, ideológiák, a politikai rendszerek, a tudomány és a művészetek tartalmának együttes hatása a kihívásokra adott válaszokban.

Az imponáló hipotézis természetesen a nyugat-európai civilizációra fókuszál a legélesebben, de ennek a legárnyaltabban kidolgozott időszakában a 16–18. században, a magyarság történelmi szerepét is kitüntetett figyelemben részesíti.

A civilizációknak a magyarságot közvetlenül érintő találkozása pont a reformáció megindulásának korában, az oszmán török terjeszkedéssel jelentkezett. Egy átalakulás közben lévő európai, keresztény civilizáció kellett, hogy megválaszoljon egy ázsiai típusú, katonai szervezettségű birodalom hódítási igényével szemben. Sok tévhit él még ma is Európában a török birodalom jellegével, lényegével kapcsolatban. A török kihívásra adott európai (nyugat-európai) választ Toynbee a Habsburgok dunai birodalmának megalakulásában, illetve a haditechnika terén a végyvárrendszer kiépítésében látja. Úgy érzi, Nyugat-Európa tisztában volt azzal, hogy a török hódítás a

földrajzi távolsággal összefüggésben és a haditechnika akkori fejlettségi szintjén milyen „ráfordítással” állítható meg az osztrák örökös tartományok előtt. Mert a Habsburg Birodalom bevallott és be nem vallott célja az volt, hogy a török expanziót Bécsnél kell megállítani. Ehhez kalkulálták a törökellenes harcok állami finanszírozását is. És ebben a konstrukcióban Magyarországnak, a magyarságnak szánt szerep az ütközőállam szerep volt.

Toynbee szerint az európai keresztény civilizációt folyamatosan érő intenzív oszmán-török kihívás a 16. században ért el kritikus ponthoz. Ebben a helyzetben a magyarságnak szánt pufferstadt-státuszt, az ütközőállam-szerepet a magyarság másfél évszázadon keresztül hősiiesen betöltve valójában megmentette az európai kultúrát a végveszélytől. Úgy látja: Magyarországot kulturálisan is, katonailag is serkentette az a hatalmas erőfeszítés, melyet az oszmán nyomás szinte segítség nélküli feltartóztatása jelentett. A gondolati konstrukció több eleme is ismerős számunkra néhány magyar gondolkodótól, sőt a korabeli magyar közgondolkodásban is megjelent. Valóságosan is viseltük a kereszténységnek paizsát, vagy ahogy népdalunk mondja, népünknek „két pogány közt, egy hazáért omlik ki vére”.

Megroppant a dinamikus demográfiai trend, amelyből csupán egyetlen döbbenetes adat: amíg a 16. század elején a magyarság lélekszáma azonos az angol népességével, a 18. század elejére az angolok lélekszáma megduplázódik, a magyarságé pedig egyáltalán nem növekszik.

De részben a fentiekkel magyarázható a magyarországi reformáció sajátos jellege is. Itt a hit megújítása a tan, az egyház-szervezet és a szertartás reformálásán túl a magyarság megmaradásának ígérését is nyújtotta. Itt a tiszta evangéliumhoz való visszatérés együtt járt a török veszedelem lutheri értelmezésének elfogadásával is. Ti. hogy Isten a törököt bűneink büntetéseként küldte ránk, és bűneinktől megszabadulva a töröktől is megmenekülünk.

Természetes tehát, ha ezektől az évszázadoktól a magyar kultúra, a népköltészet, az európai színvonalú irodalmunk meghatározó szála, Balassitól Illyés Gyuláig a magyarság sorskérdéseinek története is. A latin-nyelvűségből magyar-nyelvűséggé válás időszakában a zsoltárirók, a világi lírai költészet kiválóságai túlnyomórészt a magyarság sorskérdéseivel foglalkoztak, s vált az irodalom a nemzet lelkiismeretének fő hordozójává.

A korszak a modern nemzettudat kialakulásának is a kora. Korábban az európai népek fiktív ősnépektől származtatták magukat, és nem volt egységes nemzettudatuk. A 16. századi magyar sorstragédiák már a modern nemzettudat kialakulásának kezdeti időszakában is sokféle frusztrációt alakítottak ki, túlértékeltté tették az állameszme fontosságát, a függetlenség kérdését, ami szerencsésebb nemzeteknél elkerülhető volt. A reformáció egyébként nemcsak elősegítette a magyar nemzettudat kialakulását, ébrentartását, hanem azáltal, hogy a nemzeti sorskérdéseket is megfogalmazta, sajátos helyet foglal el az európai reformáció történetében.

A magyar nemzeti kultúrában a nemzettudat fokozatos felértékelődését tovább mélyítették függetlenségi harcaink is, amelyekben pl. a Habsburg-ellenesség protestáns túlsúlya időnként a sérelmi politika túlhangsúlyozását is jelentette, időnként vallási kérdésekkel is együtt jelentkezett, mintegy a Habsburgok politikai katolicizmusára adott válaszként. A katolikus Habsburg hatalom ellen a magyarság, főleg a nemesség, többnyire nemcsak abszolútizmus-ellenességgel, hanem protestáns hitének védelméért is lázadt fel.

Egy forrongó Európában nem volt könnyű egy válságban lévő, megroppant országnak a perspektíváit meglátni, hiszen Mohácsnál megszűnt a félévezredes magyar államiség, két, majd nem sokkal később három részre szakadt az ország. A magyarság két világbirodalom peremére került, és nem lehetett választani egyik vagy másik között. A három részre szakadt ország szinte három európai régióhoz való szoros vagy laza tartozásunkat jelentette. Ez az egyik alapja az évszázadokon keresztül tartó magyar fejlődésbeli különbözőségnek.

Az ország egyesítése pedig megoldhatatlan problémának tűnt. Nyilván nem szükséges hangsúlyozni, hogy ilyen körülmények között a magyar reformátorok lelki-közösség szervező teljesítménye mit jelentett. A reformátorok, akik személyesen kint jártak Genfben Kálvinnál „vitték a reménytelenséget, és hozták a reménységet. Megindították a reformációt, ami még a fegyvernél is biztonságosabb megtartó erő lett jó pár évtizedre” (Szabó Pál: Szülőföldem, Biharország).

A magyar reformáció szellemiségét jól érzékelteti Illyés Gyula: „Volt egy korszak Magyarországon, midőn a szellem egy fedél alatt

lakott a néppel, vele szaladt, izmosodott – a paticsból vert tempomok kora volt ez, az üldözött prédikátoroké. Ha van külön érték a magyar reformációban, innen futja. Sztárai hegyek tetejéről prédikált, miután gyönyörű énekhangjával kicsalta vermeikből a jobbágyokat... Aztán együtt evett és hált a parasztokkal, a földön, szűrbe burkolózva.”

És vajon igaz-e, hogy ha ma a nemzettudatunk önismeret-hiányos, ez a jellegzetessége valahol a 16. században jelentkezett először? Egy biztos, hogy minden korszakot a saját koordináta-rendszerében kell megítélni, és nem szabad visszavetíteni a ma ideológiáit és a politikai aktualitásokat. A 16–17. századi magyarság története a kudarcok, a nemzeti tragédiák ellenére, illetve azokban megedződve, éppen hogy optimizmust sugall, hiszen a nemzet élni akarását, nemzetfenntartó erejét, hitét, a jövőbe vetett bizodalmát is demonstrálja. És erre ma is példaként tekinthetünk. és ma is illik büszkének lennünk azokra a protestáns elődeinkre, akik a nemzet megmaradása, felemelkedése és a hit védelme érdekében igaz harcukat megharcolták, hitüket megtartották.

A 16–17. századi Európa mai aktualitásait sem kell nagyítóval keresnünk, hiszen kevés korszak tanulságai lehetnek aktuálisabbak a 21. századi Európa és a mai magyarság számára. Tisztában kell lenni azzal, hogy a különböző korok közötti kulturális azonosságok, sőt még a hasonlóságok keresése is milyen nehéz szakmai feladat. Valójában az egyes kultúrák, még ha egyes elemeikben mutatnak is hasonlóságot, teljességükben különbözőnek egymástól. És ugyanígy csaknem összevethetetlenek egyazon kultúra különböző történeti időszakai is.

De talán a 16–17. század vázlatos ismertetéséből így is kiderül, miért érzünk sok hasonlóságot ennek a kornak és az utóbbi évtizedeknek a kultúra-átalakító légköre között. Gyors és ijesztő átrendeződések, befolyásolhatatlan, megzabolázhatatlan folyamatok. A globalizálódó világban a kultúra is időnként észrevétlenül, de alapvetően gyorsan globalizálódik. Szélmalomharcot ellene valószínűleg nem észszerű indítani, de néhány kulturális, történelmi tapasztalat talán megfontolható.

Turkológus kollégáink egyöntetűen úgy látják, az oszmán-török hódítás idején a hódítók összehasonlíthatatlanul jobban ismerték Európát (katonai, diplomáciai, kulturális vonatkozásban),

mint a fölényes Európa az iszlám kultúrát. Európa nem érzékelte megfelelően a két ideológia közti különbséget az ember értékéről vallottak vonatkozásában sem. Azt, hogy a kereszténységben az ember Isten-képmás-hordozó és a terjedő szekularizáció is még tovább cizellálta az ember értékének növekedését, míg a hódítóknál az emberi élet nem olyan értékes. De nem ismertük kellően a török állam ázsiai-katonai struktúráját sem, míg a Portának használható ismeretei voltak az európai politikai berendezkedésről, sőt a kialakuló nemzetállamok közti érdekellentétekről. Ki is használta a politikai és vallási megosztottságunkat.

Itt nem részletezhető okok miatt mindkét korban felértékelődnek a nemzetállami érdekek – és ebben a versenyben azok az államok, népek jutottak és jutnak előbbre, amelyek egységesek, de legalább kifelé annak látszanak.

Talán lehet a történelemből tanulni....

Alaposan áttanulmányozva a reformáció 100 évvel ezelőtti, tehát a 400 éves jubileumát, megállapíthatjuk, hogy az ünnepek, a megemlékezések jól érezhetően a 20. század elejének nagy kérdéseiről is szóltak. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy milyen kihívások érik napjaink európai (nyugat-európai) kultúráját, milyennek látjuk a kereszténység, egyházaink, a magyarság jövőjét, nem érdektelenek a 16. századi tanulságok. A keresztény egyházak az utóbbi évtizedekben sok erőfeszítést tettek azért, hogy egymással is, de a nagy világvallásokkal is rendezzék viszonyaikat. Laikusként is érezzük azokat az átléphetetlen hitelvi gátakat, amelyek a katolicizmus és az egyébként sokféle protestáns egyházak között feszülnek. De azokra a kihívásokra, amelyekre a mai Európának adekvát választ kell adni, csak egy kereszténységében megerősödött Európa képes megválaszolni. Együtt, katolikusok és protestánsok és Európa keresztény gyökereit, keresztény értékeit elismerő, tiszteletben tartó nem keresztények.

A Luther-évforduló megemlékezéseinek visszatérő gondolata volt, hogy az az év a reformáció 500 éves jubileumi megünneplésének előkészítése is legyen. A tavalyi ünnepi évnek nem kis kihívást jelentett, amely kihívásnak a hagyományos és a modern lehetőségeket, formákat is felhasználva színvonalasan meg is felelt, hogy a félévezrednyi különüt ellenére a keresztény összefogás felé is fel-felmutatta az utat, de legalábbis a reményt.

Az elnémitott légió

Dr. Szilassy Géza könyvének bemutatója

Előszó

*„Azoknak, akik nem emlékeznek a történelemre
az a sorsuk, hogy megismételjék azt.”*

Lawrence Lessig

Évekkel ezelőtt kerültek a kezembe három jó barát, három ifjú levante 1944–45 évi naplói, illetve ezen időszakot átölelő emlékezéseik. A dokumentumok dr. Gyurkovics Tiborné jóvoltából kerültek hozzám, aki férjének elhunytja után juttatta el azokat. A sokadik iratrendezés után – a mindig kezembe került iratok – újból és újból visszakerültek a fiókomba, azonban sosem hagytak nyugodni. Agyamban motoszkált a felszólító gondolat: – El kell olvasnod a naplókat!

Elsőként dr. Gyurkovics Tibor-nak a szovjet-orsz fogság idején írt visszaemlékezései kerültek a kezembe, majd vele együtt dr. Hartos János részletes naplóját olvastam el. A 17 éves levante fiúkat a hihetetlen élni akarás, a beléjük nevelt erős küzdőképesség, és olykor a sors kegyelme segítette át a mai fiatalok számára szinte teljesen elképzelhetetlen és vállalhatatlan nehézségeken. A három bajtárs közül ő még ezen írás megjelenésének évében is jó egészségnek örvendő dr. Valent Mihály élő szóban mondhatta el a visszaemlékezéseit, és jegyezhetette le emlékeit ezen időszakról.

Mi lehetett a sorsa ezeknek a fiataloknak, miért kellett titkolniuk, hogy a két világháború közötti, ún. Horthy-korszakban szerveződött Levente intézmény tagjai voltak? Mi végre volt, hogy generációk nőttek fel oly módon, hogy semmiféle ismerettel nem rendelkeztek ezen elfeledett légió történetéről? Vagy ha igen, a történetek hazugságok és tudatos torzítások voltak. Miért volt teljes az elhallgattatás, miért félhetett oly nagyon a kommunista hatalom a volt leventéktől?

Mi célból hozták létre a Levente szervezetet, hogyan alakultak a mindennapjaik? A háborús előkészület éveiben, majd a II. világháború sodrában hogyan alakult egy fiatal nemzedék sorsa? Vajon elintézhetjük-e annyival, hogy rossz helyen voltak, rossz időben?

A következő fejezetekben egy elfeledett légió életének apró mozaikjai tárulnak elénk. S az, hogy mennyire másképp látták a különböző politikai rezsimek a Levente intézmény működését, célját?! Ezt mi sem példázza jobban, mint a különböző időszakokban megjelent lexikonok szócikkeinek tartalma.

Tolnai Új Világlexikon (1926–1930) – Levente-egyesületek: Az 1921. LIII. t-c. kimondja, hogy iskolai tanulmányainak befejezése után minden 12–21 éves ifjú köteles a **L.** kebelében tartandó rendszeres testnevelésben, fegyelmezésben részt venni. Önkéntes jelentkezés alapján a **L.**-nek huszonegy évesnél idősebb férfiak is lehetnek tagjai. A **L.** kebelében tömörülő ifjúság testnevelését, fegyelmezését és oktatását külön tanfolyamokon kiképzett és vizsgázott leventeoktatók végzi. Ezek az oktatók tudásukat az időközönként rendezett tanfolyamokon, különösen a modern testnevelési irányzatokra vonatkozóan kiegészítik. A **L.**-ben különösen a nagy anyagi áldozatokat és költséges felszerelést nem kívánó tömeg-sportokat, mint pl. a szabadgyakorlatok, atlétika, úszás, céllövészet stb. űzik. Téli időben ismeretterjesztő előadások, oktató filmek és analfabéta-tanfolyamok teszik teljessé a **L.**

programját. A **L.** országos szervezési munkálatait a vallás- és közoktatásügyi minisztérium intézi az Országos Testnevelés Tanács útján. A **L.** helyi ügyeit az O. T. T. által kijelölt városokban és községekben működő testnevelési bizottságok végzik. Ahol külön bizottság erre a célra nem alakult, ott a községi képviselőtestület illetékes. A leventetörvény kötelezi a városok és községek hatóságait, valamint az 1000-nél több munkást foglalkoztató üzemeket, hogy saját leventéik testnevelési szükségleteinek kielégítésére alkalmas felszerelésről és területről gondoskodni tartoznak. A **L.** tagjai végzett munkájukról és annak eredményéről minden évben megtartott járási, megyei és országos versenyeken tesznek tanúságot. Ezek a leventeversenyek újabban mindinkább fokozódó nagy népszerűség mellett zajlanak le, és a legkiválóbb sportteljesítményeket értékes tiszteletdíjakkal jutalmazza.

Új Magyar lexikon (1959–62) Akadémiai kiadó – Leventeservezet: Az ifjúság fasiszta-militarista nevelésére szolgáló ellenforradalmi szervezet Mo.-on. Az ellenforradalmi rendszer 1921-ben alakította meg. A levente köteles (13–21) fiatalok katonai kiképzésével a trianoni békeszerződésben eltörölt általános katonai szolgálatot kívánták pótolni, és egyben az ifjúságot vakfegyelemre és népellenes, fajvédő, sovinszta szellemben nevelni. A [levente mozgalom] kezdettől fogva nagy ellenszenvvel találkozott, különösen a munkás- és szegényparaszt ifjak körében.

A leventekiképzésről való elmaradást büntetéssel sújtották. Ugyanakkor igyekeztek népszerűvé tenni. Játszó testgyakorlótereket, leventeotthonokat bocsátottak a leventék rendelkezésére; versenyeket, ünnepélyeket szerveztek. A fasiszálódás előrehaladásával, majd a II. világháború idején (amikor a felső korhatár 18 év volt) fokozódott ellene a dolgozó tömegek és gyermekeik ellen-szenve. Mint szervezet 1944-ben széthullott, de a fasiszta nyilas hadvezetőség a leventéket bevonulásra kötelezte. A parancsot csak kevesen teljesítették, a nyilasok azonban a fiatalok ezreit szedték össze, akiket 1944 végén és 1945 elején a Dunántúlon, Ausztriában és Németo.-ban folyó hadműveletek során harcba vetettek.

Britannica Hungarica lexikon (1988) – Levente: Katonai előképzés célját szolgáló ifjúsági szervezet tagja Magyarországon 1921 és 1945 között. A leventeegyesületek életre hívásával a kormányzat egyrészt munkalehetőséget kívánt adni a trianoni bé-

keszerződés korlátozásai miatt a hadseregből elbocsátott tiszteknek, másrészt erősíteni akarta a hadsereget, hogy adandó alkalommal képes legyen az elcsatolt területek visszaszerzésére, továbbá hazafias, nemzeti eszmékkel akarta nevelni az ifjúságot. A trianoni békeszerződés rendelkezései miatt a kormánynak lepleznie kellett valódi célját, így a leventeegyesületek kezdetben a testnevelés fejlesztésének programját hirdették meg. Az 1921-es LIII tc. valamennyi 12–21 éves ifjút testnevelésre kötelezett. A náci Németország megerősödése következtében Magyarország 1938-ban visszaszerezhetette egyenjogúságát a fegyverkezés terén. Az új véderőtörvény (1939. II. tc.) a testnevelés kötelezettségét leventekötelezettséggé alakította át. A leventék közvetlen szerepet kaptak a légoltalomban és a haditermelés fokozásában. A nemzetiségi ifjakat és a lányokat is bevonták a mozgalomba, továbbá erősítették az antiszemita propagandát. Az 1944. októberi nyilas hatalomátvétel után a leventékre is vonatkozott a totális mozgósítás, a kiürítési és felkoncolási parancs. Több tízezeren kerültek a frontra, és elesetek vagy hadifogságba kerültek. A Hunyadi SS-hadosztállyal különösen sok magyar levente vált a háború áldozatává. Közvetlenül a II. világháború után hozott 529/1945. ME. sz. rendelet, amely betiltotta a fasiszta politikai és katonai szervezeteket, intézkedett a leventeszervezetek feloszlataásáról is: az országos leventeparancsnokokat a népbíróság halálra ítélte.

A történet messziről is indulhatna, de valahol el kell kezdeni.

A XX. század Magyarországnak egy szabadon kiválasztott év-tizedében vasárnapi ebédet követő beszélgetés zajlik apa és fia között, házuk polgáriasan berendezett szalonjában. A fiú sehogy sem akarja békén hagyni apját, és folyamatosan kérdésekkel bombázza, meséljen és meséljen a háborús élményeiről. Majd a következő kérdést teszi fel:

– Na, rendben van, ha a történelmet mindig a győztesek írják, akkor kik mondják el, hogy mi történt valójában, kik írják le az igazságot?

Az apa cigarettafüstje hosszasan száll a levegőben, mielőtt válaszolna:

– A vesztesek, kisfiam.

2018. január

Keserű emlékezés

Büntetlenül, szinte ifjú gyermekként
Nem akartunk, de löktek a vagonba.
Elhurcoltak minket hadisarcként,
Ijedt társaimmal vittek Szibériába.

Hosszú heteken át a csillagos gőzös
Nyargalt, hogy elérje pokoli célját.
Távol-Keletre, hol nem voltunk ismerős,
Talán e táj őrzi Gyóni Géza sírját.

Nem harcba vittek a pufajkás lelkek,
A kényszermunka-bányákban szigorú,
Rideg napok jöttek, felejthetetlenek:
Embertelen hajsza, fogolysors iszonyú.

Munkaverseny nap-nap után a szénaknáokban,
Reménytelen reggelek, sorsunk nem javult.
Gyermeklelkünk a bizonytalanságban,
Szénportól arcunk is, lelkünk is eltorzult.

A fiatal életünk éveit idegenért áldoztuk,
Kéretlen sors által megkínzottak, gyengék.
Akik nem bírták, örökre eltávoztak,
Elrabolt jövőjüket a fagyos földbe vitték.

Répalevesen tengődve, de munkaversenyben
Vájtuk az omló szénfalat, nappal és éjjel,
Csupaszc testtel nekigyürkőzve, lent a mélyben,
Csontsoványan, életünk maradék erejével.

Ki szökni próbált, Szibéria jeges szele verte,
Ismeretlen tájak, véget nem érő hómezők.
A fagyhalál dermesztő ölelése fenyegette
A meggyötört szökevényt, a menekülőt.

Íróink, költőink bemutatkozása

Bodnár István

Gyermekkorom karácsonya

Mint a legtöbb ember az ötvenes években, mezítlábas kisvárosomban télen mi is egy szobába húzódtunk vissza, amit egy aprócska vaskályhával próbáltunk kifűteni. Ez a kiskályha – minden jóakarat ellenére – nehezen tudott feladatának megfelelni, hiszen felülete kicsi volt, és a meleget sem tudta tartani. Ráadásul szénből sem volt elegendő, be kellett osztani. Olyannyira szénhiány volt, hogy a téli szünetet nagy örömünkre többször is meghosszabbították. Előfordult, hogy a vakáció december 20-tól február 4-ig tartott (igaz, a tavaszi szünetnek akkoriban híret sem hallottuk). A jó hírt mindig a rádió hozta.

Télen a kosztolás is nehezebb volt. Nem volt könnyű anyáméknak négy, örökké éhes száját etetni. Húst csak mutatóba láttunk, legfeljebb vasárnap. Anyám még 1961. március 3-án is ezt írta naplójába: „Mostanában nehéz húst kapni, már karácsony óta nincs sertéshús. Ma későn mentem, nem is kaptam...”. Szegény anyámnak gyakran lehettek hasonló gondjai.

Szerencsés kor mégis a gyermekkor! A szülők szeretetéből áradó fény és meleg, a világ rejtelmeire való rácsodálkozás kitölti a gyermek életét. A szegénység is inkább csak élmény marad. Emlékezetesek maradtak a hajdani karácsonyok. A legnagyobb izgalommal várt idő természetesen a szenteste maradt, amikor jött a Jézuska. Az ebéd aznap, hívő lelkekhez illően böjtös maradt. Többnyire káposztaleves és mákos bobajka várt minket az

asztalon. Ez a menü mindmáig elkísér, az unokákat ma is ezzel kínáljuk. A másnapi pompás ebéd viszont kárpótolt mindenért. Természetesen anyám sültött beigli is. A karácsonyfának akadt ugyan némi szépséghibája. Szaloncukorhoz nemigen jutottunk hozzá. Anyámon nem fogott ki a dolog, maga készítette kockacukorból a szaloncukrot is. Ebéd után aztán mi, gyerekek átmentünk nagymamához. Sötétség beállta előtt sietős léptekkel irány haza, ahol a Jézuska már feldíszítette a fenyőfát, és az ajándékot is elhozta. Elénekelünk több karácsonyi dalt, eljött hozzánk az angyal a mennyből is, majd csöndesebb lett az éj. Aztán felbonthattuk a karácsonyi csomagunkat, amelyben kedves meglepetések sorakoztak. Egyszer csalódás is ért, a Jézuska nekem Benedek Elek Rózsaszínű mesekönyvét hozta. Szép, szép, csak a bajom az volt, hogy ezt a könyvet néhány nappal korábban a Lóránt bátyám szekrényében is felfedeztem... De örülnék neki, ha manapság valahol rábukkannék...

A könyvek egyébként mindig jó ajándéknak számítottak. Rengeteget olvastunk. Gondoljuk meg, televízió nem volt, csak valamikor az ötvenes évek vége felé láttam valahol először. Maradt tehát az olvasás, hisz régi könyvek minden jobb házban akadtak. Kárpótolt számunkra mindent. Az elmaradt utazás helyett Verne Gyula léghajója röptetett minket, és Nemo kapitány mutatta meg a tenger kincseit. A Jókai regények a múlt század fényes történelmi napjaiba kalauzoltak, és felvázolták a jövő század lehetőségét is. Tamási Áron pedig az erdélyi rengetegbe vezetett. Krúdytól megtanultuk a velős csontok és a jó húslevesek ígérését. Karácsonykor a tévét némileg pótolta a betlehemesek szentesti látogatása is, akik „Szabad az Istent dicsérni?” kiáltással kopogtattak az ajtón, pásztornak öltözve betlehemet is hoztak, és előadták megható műsorukat...

Karácsony első és másodnapján aztán irány a templom, ahol a tízórás szentmisén a feldíszített istenházában sokadmagunkkal együtt énekelhettük a karácsonyi dalokat...

•

Hol vagytok, merre vagytok

Hol vagytok, merre vagytok,
mi van veletek?
Hullámként röpködtök

a csillagok felett?
Apám, édesanyám
vajon léteztek-e még?

S lehet, hogy egyszer
találkozunk még,
vagy eltüntet minket
a világmindenség?
Látjátok, cseperednek,
az apró csemeték?
A négy testvér közül,
a Földön
már csak én vagyok.
A nővérem, a két bátyám
régén itt hagyott,

s reménykedem,
odaát
talán találkoztatok.
Életük, küzdelmük,
nem volt hiábavaló,
láthatjuk ma is
munkájuk gyümölcsét
tanító nővérem szeretetét...
Apám, édesanyám,
találkozunk-e még?
Oly sok mindent
végre megbeszélhetnénk....

Czimbula Ibolya

Isten madarai

(Szimbolikus vers)

Hosszú a tél éhesen
és fázva: gondolnunk kell
minden „Isten madarára”!
A pacsirták is éhesek
naponta – sőt, egyre
inkább fáznak:
halványodik bennük
emléke a nyárnak.

A lelkük még telve
trillázatlan dallal,
gémberedve szállnak
hideg áramlattal.
Némelynek még gyenge,
fáradó a szárnya,
suhan, majd aláhull
kis pacsirta párja –
utolsó dal nélkül
a fagyos határra.

Menekülnek zordon,
kihűlő világból,

magvat s fényt remélve
lelkek jóvoltából.
Szélviharban, fagyos
csendben, gondoskodni
kéne menten:
Az adventnek öröm árja
zuhanjon rá a világra! –

Hol az erkölcs mindennapos,
nem csak ünnepi szólamos,
kifényezett – romantikus.
Minden fagyban szenvedőket
csengettyűvel ébresszettek,
meleg helyre is hívjátok,
éhségét csillapítsátok –
lelküket is tápláljátok!

Tennünk kell ezt oly sok napon,
nem csak egyszer, karácsonyon!

Nyíregyháza, 2015. nov. 23.

Czimbula Ibolya

Szegényen is gazdagon

Adventi szelek fújnak. Már nem csak hallgat, szendereg is a temető ölében a nemrég még elköltözött családtagjainkra emlékező átnemesült gondolat. Engem is a szeretet készletet újra töprengésre: mit kellene vennem karácsonyi ajándékként az enyéimnek, meglepve vele egy kicsikét magamat is? Mert bár nem kizárólagosan ugyan, de az ajándékozás lett napjaink egyik legalapvetőbb szeretetnyelve.

A megszokás idővel természetessé válik. Magától értetődően fűrkésem tehát a könyvesboltok kínálatát, hogy az időnek melyik szeletéből és melyik szerzőtől válasszak olvasmányos történeteket az ünnepi fa alá, ami az ünnep elmúltával ránk következő hétköznapokon is erősíthet majd lélemben. Tavaly sikerült családtagjaimnak némi „extra ragyogást” előidézni első önálló kötetem megjelenésével, mely főként a testvéreimet rikatta meg. Semmi baj, úgy vélem, a lelket átmosó könnyekre és az azt felrázó nevetésekre szüksége van mindenkinek ünnep idején.

Mélán sétálgatok, figyelem a járókelőket. Ideszámítva középiskolás éveimet is, közel félévszázada ez a város – Nyíregyháza – a szűkebb pátriám. Természetesen öröm számomra, hogy vannak civil közösségeim, ahol kivételes alkalmakkor érezhető, hogy legalább gondolatban megfogjuk egymás kezét.

Úgy tűnik, talán idő hiányában mégis sok sérülést szenvednek el egymástól az emberek. Mintha az elidegenedés bekerült volna a levegőbe – vagy talán az iskolázottsággal lettünk sokkal érzékenyebbek? Mindenki siet saját megálmodott élettére megvalósításáért, egyesek két telefonnal a fülükön száguldoznak. Jobbra majd balra is beszélve intézkednek, utasítanak, kapcsolatokat építenek, olykor átnéznek ismerősökön, mint a tenyerüket tartó kéregetőkön is. Míg mások esetleg régi módon, kalapot emelve biccentenek ismerősük felé, az ifjabbak tenyerüket magasan a levegőben összeütve üdvözlik egymást, és fejkendős idős asszonyok megrakott szatyrokkal igyekeznek a közeli autóbuszmegálló felé.

A fejkendőkkel a gondolat a messzeségbe, gyerekkorom és szülőhelyem emlékéhez zarándokol bennem, ahol félévszázad múltán alig akadhatna már ismerős, ahol szinte mindenki idegen. Amit e borongásomból a gondolat előhívott, az egy jó pár évvel ezelőtti karácsonyon a gyerekeimtől kapott Sütő András könyv irodalmi élménye, az Egy csupor zsír című novella és a hozzá fűződő saját emlékképem. Igazán lelket érintőt mindig a szegénységből lehet meríteni – gondolom meggyőződéssel. Az erdélyi íróért is, mint kagyló a gyöngyöt, lelkem mélyébe zártam.

A zsírról, az étkezés egyik fontos alkotóeleméről, annak egykori szükös voltáról, így az értékéről is gyerekkoromból szökkennek elő emlékeim. Szinte visszanéz rám a pillanat, amint egyszer meghökentem annak látványától, hogy tetten értem Édesapámat, amint ebéd után – titkon – püpozott evőkanálnyi kásás disznózsírt nyalogatott, guggolva a zsírosbödön mellett. Úgy nyalogatta, mint ahogy tettük ezt mi gyerekek, ha nyáridőben egy nagygyömbös fagylaltot vehettünk az utcai fagylaltárustól. A zsírral édesanyám mindig előrelátó módon gazdálkodott, amit kiváló trükkökkel próbált megoldani, jóllehet édesapám szervezete és kalóriaigénye – mint azt saját szememmel érzékelttem – jobban megkövetelte volna annak bőségesebb fogyasztását.

Különösen felnagyította bennem mégis édesanyámnak az értékes, gazdálkodó tulajdonságát az utcánkban lakó Rozi néni szokása. Rozi néni, aki szegről-végről még rokonnak is minősült, elég gyakran sírta el magát édesanyámnak, amikor beletörődő ráérősséggel, dologidőben nagy hirtelen beheppt hozzánk.

– Gizikém-lelkem! Annyi zsírom sincs, hogy a szemem sarkába betegyem, pedig főznöm kéne az én drága Péteremnek, aki tudod milyen szorgos-dolgos, jó ember; azután meg Jani fiam is hozza nekem az unokákat.

– Ebben a hónapban ez már legalább az ötödik alkalom Rozi néni, hogy így panaszkodik – mondta némi szemrehányással a hangjában az édesanyám.

– Áldja meg a Jóisten minden lépésedet, de most az egyszer segíts mán rajtam, oszt mondjad bátran, hogy mivel tartozom! A jövő hónapban, bizonyisten, duplán megadom!

– Dupla köszönet lesz, Rozi néni! – hangzott a válasz, majd édesanyám hólyagpapírba tette neki a főzéshez elégséges zsírt.

Szabadkozva figyelmeztette egyidejűleg, hogy a jövő hónapban azért jobban kellene takarékoskodni. Meg is ígérte mindannyiszor.

Kérdő tekintetemre édesanyám oktatóan meg is jegyezte őri nagymamámtól idézett szavaival:

– Látod, ilyen nemszeretem háziasszony is van, akinek „egyszer hopp, máskor meg kopp!”

E különös beszédét nem értettem meg azonnal, de cselekedetei alapján ráéreztem az előrelátás fontosságára. Mert Rozi néni szokás szerint jött a jövő hónapban is, olykor ünnepek előtt is és még hosszú éveken át...

Ha élnének, elmondhatnák, rendezte-e a Jóisten ezt a jócselekedetet...

Sötétedik. Az ajándékozást illetően is körvonalazódtak a gondolataim. Vehetnék egy kulturális eseményre belépőjegyet vagy könyvet, ami maradandó, tapintható, szagolható, esetleg elajándékozható, kellemes élményt nyújtó információhordozó.

Ám kezelhetem akár csomagolóeszközként is a legközelebbi szeretteimnek, amennyiben egy borítékban, képes üdvözlőn személyre szabott idézetek mellett az ajándéokra szánt pénzösszeget is belehelyezem a könyvbe. Még dupla örömet és meglepetést is szerezhethetnek így, mert ajándékot is kapnak, másrészt pedig ráadásként megkapják a vásárlás örömét. Talán kedvezőbben és praktikusabban bonyolíthatnák le majd maguknak a beszerzéseket, magamat pedig megkímélhetem az esetleges nemtetszésből adódó kellemetlenségtől. Tudom persze, hogy az ajándékozási szokásokon nehéz változtatni, de nekem ez az immár kötelező össznépi játék nehezemre esik.

Hirtelen – talán a csillagfény égők tündöklésétől – a fejemben versképződmény lobban. Lámpa alá állva lejegyzem a reménykeltő gondolatokat.

Mert több százezer védtelen énekesmadár-költő országa letünk, s a mi küldetésünk élhetőbbé tenni a mindennapjainkat. Akkor is, ha mint Édesanyám, szegényen leszünk gazdagabbak.

Csermely Tibor

Egy múlt századi gimnazista olvasónaplójából¹

Kockásfedelű, sima lapú füzet került a kezembe „múltam rendezgetése” közben. Az a füzet – ismertem fel rögtön – amelybe olvasmányélményeimet kezdtem bejegyezni a múlt század ötvenes éveiben, még az érettségit megelőző időben. Amint belelapoztam, pillanatok alatt emlékezetembe villant, hogy a kezdeti rövid bejegyzéseket követően a sűrűsödő emlékrögzítések olvasónaplóvá szélesedtek. A csaknem 70 évvel ezelőtti írásokban az olvasmányok tartalmi rögzítése mellett a témával kapcsolatos gondolataimat, érzéseimet, véleményemet, esetenként eszmei szintű értékeléseimet is rögzítettem az ifjúkor minden szépség és igazság iránti vágyával, lelkesedésével, túlzásaival a megfogalmazások pontatlanságaival együtt. Sokszor igencsak rövid villanásokkal bukkannak fel regények, költői alkotások, lelki olvasmányok emlékei, máskor és nemritkán, túlfűtött bonyolult esszészzerű naiv „bölcsekedésbe” bocsátkozom.

Az 55 évet átívelő tanári pályámról visszatekintve – ma már tudom – ezek az ifjúkori jegyzetek is részei voltak formálódó hivatásomnak.

Nyíró József: Kopjafák

Az egész mű tele érzelmekkel, velőig ható örök igazságok kiáltoznak felénk. Az 1900-as évek elején, amikor Erdély népére az elnyomás borzalmas járma nehezedik, a szegénység és a nyomor általánossá válik az erdélyi magyarok soraiban. Az író e szavakkal kezdi a művét: „Régi idők öreg kopjafái alatt alussza álmát az én népem, mohos temetőkből, vadvirágos padmalyos sírokban szép madárszó mellett. Itt járok közöttük, beszélgetek velük, költögetem őket, mert nem igaz, hogy négy hitvány deszkával vége van mindennek. A sorsok nem múlnak el. Minden holttest letett halotti ruha, amelybe gyermek öltözik. A temető soha ki nem alvó élet álarca csak”. Borzalmas nyomor mindenfelé!

Az öregapa kész elmenni a kénes barlangba, hogy kevesebben legyenek, így talán könnyebb lesz az élete a családnak. A vén kántor, érezve közelgő halálát, elbujdosik, hogy a temetésre való

¹ Megjelent részletekben a *Jel* folyóirat 2018. 4. számában

költség megmaradjon gyermekeinek. Megrázó élmény a jámbor, naiv székely gyónása a halott felesége helyett, akinek már nem volt erre lehetősége az Isten ítélőszéke elé kerülve. A történetek mind azt érzékeltetik az olvasóval, ami a másik világ kárpótlása lesz a földi zarándoklat után. Az író olvasmányos, érzelmes stílusával tökéletesíti a mondanivalót.

Tamási Áron: Szűzmáriás királyfi

A Nyíró József által írt székely történetek után találtam rá Tamási Áron írására, amelyben ő is a székely nép szenvedését és istenkereső vágyát mutatja fel. A regény főszereplője a fiatal székely fiú, Csórja Boldizsár. Az első részben, az *Aprószentek könyvében* a sok fájdalommal, igazságtalansággal és megalázottsággal teletűzdelt diákéletét ismerjük meg. Bódi minden megnyilvánulásában a komoly, fenséges nyugalmat és a mindenségben talált szépségeket akarja egészen a magáévá tenni, örök meditáció által akarja megismerni Istent. Igen – mert Isten nemcsak a templomok misztikus félhomályában, hanem az erdélyi vidékek havas legelőin, vagy a szántóvető ember verőfényes napsütésében is éppen úgy megtalálható, és érezteti létezését, segítő és oltalmazó kezét.

Az író szembeállítja a faluval a várost. A városban – mint írja – „az emberek egymásra mit sem vetve rohannak dolguk után, botjukat szorongatva halálfélelmükben” – míg a falun a karácsonyesti szent együttlétben, vagy a közös istenszolgálatban öszszecseng a nyomorgó székely ember fenséges dallama, és képes a rongyos miseruhás pap hadaró szavai mögött felismerni a fehér kenyérkében a „Székelyföld szentséges Istenét!”

A kötet második felében, a *Szűzmária könyvében* Bódi Mária tiszteletének megnyilvánulásait láthatjuk. Itt tapasztalja meg az olvasó a naiv Istenben való megnyugvást, s megismeri azt, aki egészen bele tudja élni magát a Szent Szűz fenséges misztériumába. Örök alázattal tud leborulni a Szűz Mária-oltár elé, hogy majd később szent tébolyban mezítláb fesse meg a székelyeket feltámasztó Szűzanyát.

Tudnivaló, hogy halottakat életre kelteni csak Isten tudhat, de ebben az elragadtatott szent naivságban láthatjuk a Szűzmáriás királyfi örök bizalmát, amely szerint Mária megmenti a népet. Megmenti, mert az olyan sokat szenvedett nép nem veszhet el, annak van égi patrónája – különösen, ha sok olyan istenkereső Szűzmáriás királyfi

fogja felemelni szavát és örök bizalmát a Magyarok Nagyasszonya felé. És akkor nyugodtak lehetünk, a magyar nép nem vész el, hanem megtisztulva ismét bizalommal kiált az égbe: „Boldogasszony anyánk” – és ez az ének nem halkul el, hanem – betöltve a magyar élet fenséges hivatását – eljut Isten színe elé.

Márai Sándor: A gyertyák csonkig égnek

A mély érzelmekkel, emberi csalódásokkal, komoly filozófiával telített regény két, egykori jó barát élettörténetébe enged bepillantást egy éjszakai beszélgetés keretében. A valamikori ifjú barátok tragikus szerelmi története csak lassan bontakozik ki az olvasó előtt. A barátság és a szerelem kettős érzelmi köteléke a két barátból ellenséget, sőt majdnem gyilkost csinál. Borzalmas a vádbeszéd *Henrik* részéről, akinek szavai mélyén az életben a végtelenségig elfáradt öregember gondolkodásmódja tárul elénk. Elmondja, hogy „azon a vadászaton” érezte, hogy a barátja a háta mögött felemelte a fegyverét, de ő megadással fogadta sorsát. Az őzbek azonban elugrott, mielőtt *Konrád* lóhetett volna, megszűnt az ürügy, így borzalmas érzések között eresztette lábhoz a fegyverét

Henrik a negyven év után visszatért barátjától sok mindent kérdez, és őt sok mindenre emlékezteti. Hármójuk élete különböző utakon futott. *Krisztina* hízogató, férjét megcsaló asszony, akinek nyolc év alatt semmi mondanivalója sem volt az érette epekedő egyik férfihoz sem. *Konrád* gyáva „más” ember, aki elmenekült a várható fejlemények elől, büntudatos lélekkel. Henrik elszántan otthon marad – s mint katona –, a hivatás és a parancs embere. Elbeszélésében együtt van jelen a bánatos fájdalom, a ki nem mondott gyűlölet és a néma szánakozás.

A beszélgetés végén, amikor úgy érzik, hogy elmondtak, elintéztek egymással mindent, a derengő hajnalban, a csonkig égő gyertyák az ő életük szinonimájává válnak. A lelkesült lángoló barátságból alig pislákoló köteleességteljesítés lett. Búcsúzásul a megfáradt tábornok és a dajka kapcsolatát mutatja be az író. „A dajka a keresztjelét rajzolja az aggastyán homlokára. Megcsókolják egymást. Ez a csók fonák, rövid és különös, ha látja valaki, bizonyosan elmosolyodik. De mert minden emberi csók, ez is felelet a maga torz és gyöngéd módján egy kérdésre, melyeket szavakkal nem lehet kimondani.”

Pagonyi Szabó János

Szóra szóval

Néma nemzet, néma halál...
Néma csöndben néha föláll.
Néha föláll, szól is halkán,
Néha ordít, hogyha baj van!

Szótlanul áll, szótlanul él...
Ki megérti, az sem beszél.
Mert ha szólna, mert ha kérne,
Szóra szóval megbeszélne!

Ha a gyermek néma marad,
Az anyjától is elszakad!
Néha segít, néha nem tud...
Jelét adja, ha van kiút!

Tamaskodást félre téve,
Krisztus Urunkat szeretve:
Megtartani fogadalmunk...
Egy emberként összefognunk.

Ha kiállunk, ha meg / győzünk,
Közös tervet jól kifőzünk:
Hétfelől süthet ránk Napunk.
Egy nemzetet álmodhatunk.

Hétágból Kond karikást font!
Hét-vezérből mind a hét szólt.
Egységes nemzetre gondolt...
Hét karjából hét pecsét folyt.

Szerződésünk meg nem áll itt!
Messzi előre világít.
Jövőt jósol... sorsot fakaszt...
S élénk teríti a Tavaszt!

2013. 05. 10.

Vengrinyák János:

A kötelem

Lazán, pár rőf kötélen lengve,
életem hárfáján
egy szál húron pengve.

Szél fű el a talpam alatt,
mint vén poétát –
senki nem sirat...

Miért és kinek fájna távozásom?
Annyit papoltam,
s nincs egy jó barátom...

Megadom magam, kalapom leveszem,
kezem hátrakötve,
s nyakamban a kötelem.

Megkapom a jussom, akár Villon – szegény...
egy öreg nyárfaágról
elvisz a szekér...

Kührner Éva

Beszámoló a Bessenyei Társaság 2018. évi tevékenységéről

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság taglétszáma 2018-ben 80 főre (74 tagdíj fizető + 6 alapító) emelkedett. Nagy örömünkre szolgált, hogy tagjaink sorában köszönhetjük a Bessenyei család tagjait is. Szomorúan emlékezünk dr. Dohanics Sándorra, alapító tagunkra, aki 2018-ban örökre eltávozott közülünk.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2018-ban is a szokott munkarendje szerint tartotta összejöveteleit, minden hónap utolsó csütörtökjén. Programjainkat egyre többen látogatják. Ez évben az átlagos résztvevő szám 40 fő volt rendezvényenként, úgy, hogy ez évben nem volt kiemelt magas látogatottságú nyilvános nagyrendezvényünk és programjaink többször ütköztek a Megyei Könyvtár más rendezvényeivel.

Az év tíz programjának fele irodalmi tematikájú volt. Megemlékeztünk Arany Jánosról, Wass Albertről és Vietórisz Józsefről, évzáró rendezvényünkön bemutatkoztak Társaságunk írói, költői (Bodnár István, Czimbula Ibolya, Csermely Tibor, Pagonyi Szabó József és Vengrinyák József). Az év során több rendezvényünk előadásainak helytörténeti vonatkozása volt; megemlékeztünk a reformáció 500 évfordulójáról, Kállay Miklós miniszterelnök újratemetésének 25. évfordulójáról, a leventemozgalomról és a máriapócsi bazilita rend hanyattatásairól.

Előadóink között tagjainkon kívül volt történész, pedagógus, irodalomtörténész, orvos. A megszokott csütörtöki alkalmakon kívül voltak rendhagyó időpontban és helyszínen tartott programok is tagjaink számára.

- Januárban ünnepélyes keretek között írtuk alá a Jósa András Múzeum és a Társaság közötti együttműködési megállapodást.
- A Magyar Kultúra Napja alkalmából részt vettünk a Kölcsey-szobor hagyományos, a Megyeháza előtti koszorúzásán.
- A Bessenyei hagyományok ápolását minden évben szobrának megkoszorúzása és a György-napi rendezvény jelenti. A Megyeháza Bessenyei termében megrendezett ülésen dr. Dámné dr. Rácz Magdolna választa fel a társaság kiemelkedő alakjának, a 150 éve született Vietórisz Józsefnek a portróját. Bemutattuk a 2017. évi Bessenyei-pályázatra készült pályaműveket is.
- Április 14-én együttműködési megállapodást kötöttünk Kállósemjén önkormányzatával és Társaságunk képviseltette magát és koszorúzott a Kállay-emlékünnepegen.
- Júniusban tagságunk néhány tagjával kirándulást tettünk a kállósemjéni Kállay kúriába, ahol Komiszár Dénes elnökségi tagunk tartalmas vezetéssel mutatta be a múzeumot.
- 2018. október 18-án ismét Kállósemjénbe látogatott el néhány tagunk, ahol a Horthy-rendszert bemutató konferencián vettünk részt.

- December 1-én a Jósa András Múzeum emléknapján oklevelet vehettünk át dr. Rémiás Tibortól, a múzeum igazgatójától eredményes közös munkálkodásunkért.

Gazdálkodás: A Társaság pénzügyeit továbbra is Treczkóné Brilla Mónika könyvelő bonyolítja jelképes – évi 12 000 Ft – díjazásért. Határidőre elkészítette a Társaság 2018. évi pénzügyi beszámolóját.

Működésünket a tagdíjak és esetleges adományok, pályázatok fedezik. A tagdíjakból befolyt bevétel 2018-ban: 124 400 Ft volt.

2018-ban sikeresen pályáztunk a Nemesi és Polgári Füzetek 2. kötetének kiadására. A kötet szerkesztése folyamatban van. Várható megjelenése 2019. január.

Kiadásaink között legnagyobb tétel a Bessenyei Almanach 2017 kiadása. Ezek mellett a kisebb irodaszer beszerzéseket, a postai költséget és az évi 3-4 koszorúzás virágköltségeit is csak nehezen tudjuk a tagdíj bevételeinkből fedezni.

Kifizetéseink 2018. évben: Almanach költsége: 110 000 Ft., koszorúk éves költsége: 15 000 Ft, postaköltség: 10 000 Ft, év végi ünnepség, ajándékok: 10 000 Ft, *összesen: 145 000 Ft.*

Mint látható, a tagdíjakból befolyó összeg nem fedezte még a legszükségesebb kiadásainkat sem. Bizonyos tételek kifizetését (ajándékok és csomagolóanyagai, koszorú, virág, postázás, tördelés) tagjaink természetbeni felajánlásai útján takarítottuk meg. Azt azonban senkitől nem várhatjuk el, hogy rendszeresen a tagdíj befizetésén túli terheket vállaljon magára.

Javaslom ezért, tagjaink higgadt megfontolás utáni szavazását egy esetleges tagdíjmelésről. Javaslat az új tagdíjakra: aktív tagok 2500 Ft, nyugdíjasok 1500 Ft.¹

A tagdíjmelés mellett más források után is kell néznünk: pl. egyéni támogatások, az Almanach 300 Ft-os önköltségi áron történő „árusítása”, postázást igénylőknél a postaköltség átvállalása.

Köszönetünket fejezzük ki azon tagjainknak, akik természetbeni hozzájárulásokkal segítették működésünket.

1 Megjegyzés: a tagok megszavazták a tagdíjmelést.

A Bessenyei Társaság 2019. évi munkaterve

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2019-ben is a szokott munkarendje szerint – minden hónap utolsó csütörtökjén – tartja összejöveteleit. Programjainkkal, kiadványainkkal hozzájárulunk térségünk szellemi arculatának formálásához, Bessenyei szellemi örökségének továbbadásához. Fontosnak tartjuk a tudományos ismeretek terjesztését, az elsősorban a városunkhoz és megyénkhez kötődő alkotók bemutatását.

2019. első félév tervezett programjai

Január 31. A színek és a színnevek világa

Február 28. A négy Gyula története

Március 28. Tóth László előadóestje

Április 24. György napi ünnepség a Megyeházán

Május 30. Emlékezés a Hangsúly című hangos folyóíratra

Június 13. Virtuális vagy valóságos kirándulás megyénkben

2019 januárjában szeretnénk megjelentetni a Nemesi és Polgári Füzetek című sorozat 2. kötetét a 2017-es Bessenyei emléküléshez kapcsolódó kutatások anyagával.

2019. év első negyedévében megjelentetjük a Bessenyei Almanach 2018 című kiadványunkat.

Szeretnénk kialakítani a társaság 21. századi igényes arculatát, szeretnénk megreformálni a kommunikációját. Ennek érdekében létre kívánunk hozni egy saját honlapot, amely nem csak a tagok és nem tagok informálását szolgálná, hanem kiadványaink digitalizált változatával információs adatbázisként is szolgálna a Bessenyeiekről, a társaságban folyó tudományos, helyismereti tevékenységről. Ennek jelenleg csupán anyagi akadályai vannak.

Feladatunknak tekintjük a taglétszámunk szinten tartását, emelését. Ezt a célt színvonalas programokkal és a megújított kommunikációval, marketing tevékenységgel kívánjuk elérni.

Mindezek megvalósításához új anyagi forrásokat is keresünk.

HÍRCSOKOR

Pro Seniore

A Nyugdíjasok Országos Szövetsége Pro Seniore kitüntető díjat adományozott Erdélyi Tamás nyugdíjas részére a NYOSZ 30 éves jubileumi ünnepsége alkalmából. Az ünnepi köszöntőben tevékenységét a következők szerint mutatták be, értékelték:

„Erdélyi Tamás, aki a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Nyugdíjas Szövetség újságja, a *Nyugdíjasélet* korábbi szerkesztője, 2013 óta a NYOSZ irodalmi pályázatának és antológiáinak gondozója, zsűritagja. Emellett a Nyíregyházi Dialóg Nyugdíjas Egyesület aktív tagja, a NYOSZ műveltségi vetélkedőinek oszlopos közreműködője, győztes csapat tagja, és a fotóművészet időskori művelőinek legfőbb támogatója.

A nyugdíjas mozgalom eseményeinek – legyen az saját városa, megyéje – hű interpretálója, emellett az országos történések kommunikációjának segítő közreműködője. Munkáját az igényesség, pontosság, lelkiismeretesség és hozzáértés jellemzi, kultúra-közvetítő misszióját minden cselekedetében nyomon követhetjük. Generációs közösségeink köszönettel tartoznak munkájáért.”

Tagtársunk kitüntetéséhez szeretettel gratulálunk!

Bővült Nyíregyháza Települési Értéktára

Az elmúlt évben a már meglévő 28 mellé 11 új nemzeti érték került a Nyíregyházi Települési Értéktárba. Köztük olyan kulturális értékek, mint Kósa Ferenc filmrendező munkássága, Hammel József és Elek Emil fotóművészek Nyíregyházát ábrázoló fotógyűjteményei és munkásságuk, a Jóba család munkássága és a

Jóba-nyomda produktumai, a Magyar Kodály Társaság Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tagcsoportjának tevékenysége.

Számunkra legnagyobb öröm azonban, hogy a Bessenyei szobor mellett, 2018-tól immár a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság kultúraközvetítő tevékenységét is értékei sorába emelte városunk, Nyíregyháza Települési Értéktár Bizottsága.

Az erről szóló oklevelet 2018. május 18-án, a városnapon adta át dr. Kovács Ferenc polgármester a Társaság elnökének.

Városunk értékeit az érdeklődők megtekinthetik az alábbi honlapon: <https://www.nyiregyhaza.hu/ertektar>

•

A Bessenyei Társaság tagjai Kállósemjénben

Társaságunk tagjai 2018-ban három alkalommal is jártak Kállósemjénben. 2018. április 14-én Kállósemjén Nagyközség Önkormányzata és a Kállay család meghívásának tettünk eleget, amikor megemlékeztünk dr. Kállay Miklós, a Magyar Királyság miniszterelnöke újratemetésének 25. évfordulójáról.

Köztudott, hogy a Kállay család kötődik a Bessenyei Társasághoz, hiszen Kállay András főispán ott volt a Bessenyei Kör alapítói között, egyik fia, Kállay Miklós egykori miniszterelnök egyik

legjobb barátja pedig Bessenyei Zénó volt. Társaságunk elnökségi tagjai, Belinszky Etelka és dr. Kührner Éva koszorút helyeztek el egykori miniszterelnökünk emléke előtt tisztelegve.

Kirándulás

2018. június 9-én délelőtt kirándulást szerveztünk a Kállay-emlékek nyomában címmel a kállósejéni Kállay-kúriába. Tagjaink személyautókkal és a menetrend szerinti busszal jutottak ki a helyszínre, ahol vezetőségi tagunk, Komizsár Dénes rendkívül információgazdag és élvezetes tárlatvezetést tartott a kicsi, de érdeklődő csoport számára. Rácsodálkozhattunk a gyönyörűen megújult, korhűen helyreállított épületre és az abban látható gazdag kiállításra. Majd elfogyaszthattunk egy kávét a kúria hangulatosan berendezett presszójában, ahol aláírtuk Kállósején nagyközség és a Bessenyei Társaság között megkötött együttműködési megállapodást is. Végül sétáltunk egyet a szép, rendezett parkban.

Konferencia

Október 13-án, egy szép napsütéses szombat délelőtt kitűnő előadások hangzottak el a Horthy-rendszer jelentősebb eseményeiről és a korszak jeles személyiségeinek életéről és munkásságáról. Az eseményen a Kállay és Horthy család képviselőiben jelen voltak Kállay Helén és Horthy Éva. A hallgatóság soraiban pedig ott ültek társaságunk tagjai közül néhányan.

Dr. Illésfalvi Péter hadtörténész az 1938-as felvidéki bevonulásról beszélt.

Holmár Zoltán történész a pengő–fillér pénzrendszer bankjegyeit és pénzerméit mutatta be fotókkal gazdagon illusztrálva.

Bessenyei Balázs, Társaságunk tagja, a Bessenyei család feje a korszak szürke eminenciása, Bessenyei Zénó, a Horthy-korszak országgyűlési alelnöke és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke munkásságát ismertette meg a jelenlévőkkel.

Komizsár Dénes, a Bessenyei Társaság vezetőségi tagja, a Kállósejéni Kállay-kúria Kft. történésze a Kállay és Horthy család közös családfáját vázolta fel.

Az előadásokat követően megkoszorúztuk egykori miniszterelnökünk sírját.

Irodalmi és történelmi korról ismerkedtek a tiszaberceli nyugdíjasok

Bessenyei György születésének 271. évfordulójára ütemezett kirándulásunk május 29-én teljesült. Ötven fővel indultunk útra a Bihari-síkság régiójába.

Első állomásunk Bakonszeg volt, Bessenyei békességes faluja, ahol életének két évtizedét élte. 1785-ben elcserélte birtokát, és leköltözött a bihari Feketetőtiba. Nem sokkal később Pusztakovácsiban (ami ma Bakonszeg) telepedett le. „Adósa vagyok még ennek a világnak” – jelenti be, és újra ontja a műveket.

Felújítás alatt áll a zsúpfedeles Bessenyei ház, de áll a Bessenyei szobor, az „Obelisz” a Berettyó partján, és megelégedve tapasztaltuk a hagyományápolást itt is az önkormányzat és a civil szervezetek részéről. A Bercelről vitt fáska és a szülőház kertjéből vitt föld – amit a polgármesternek átadtunk –, reméljük, a két település kapcsolattartásának is egyik szimbóluma lesz.

Kis műsor közepette koszorúztuk meg a nagy író mellszobrát, és kerestük meg a „legenda szerinti almafát”, ahová temették. Szeretetteljes fogadtatásban, vendéglátásban volt részünk, amit a nagy fős csoport, valamint a berceli idősek otthonának dolgozói, és a református tiszteletesünk nevében is köszönök. A község ápolt parkjában a Nadányi-Miskolci Udvarház ámulatba ejtett bennünket. Óriási közgyűjteménye, annak gondozása, a kertben létesített „Kostemető” egyedi, országos hely. Emikének, a nyugdíjasok vezetőjének elismerésünk a sok munkáért, ötleteket teremtő tevékenységéért.

Dél volt, mire Kokadra és Álmosdra értünk. A kokadi étteremben a remek ebéd elfogyasztása után Álmosdra igyekeztünk. Meglepetés és jóleső érzés volt, hogy ebédünket a tiszaberceli református egyház presbiteriuma fizette sikeres pályázatukból, amit köszönünk.

Álmosd nevezetessége a Kölcsey Ferenc Emlékház. Nagy költőnk 1812–15 között itt élt és alkotott, gyermekkorából is hat évet itt töltött. Koszorúnk őrzi majd kegyeletünket és Kölcsey iránti tiszteletünket a ház falán. „Bocskai falujának” is nevezik, hiszen 1604. október 15-én Álmosd határában arattak győzelmet Bocskai István hajdúi Basta császári tábornok serege fölött, ahol emlékmű áll a csata helyén. Álmosdon született Péchy Mihály építész, a debreceni református nagytemplom tervezője.

A nap betetőzéseként Romániában, Székelyhídon jártunk. A református templom parkjában áll a székelyhídi vár makettje, a következő szöveggel: 1638–1655 A székelyhídi vár nem azért építettett, hogy legyőzzék. Ezt a várat elpusztítani lehetett, de legyőzni nem. SOHA! Sajnos, a templomba nem tudtunk bemenni, református énekekkel búcsúztunk a helytől. Ízelítőt kaptunk a háttárakelés megpróbáltatásaiból, ami sokunk számára feledhetetlen élmény maradt. A nyírábrányi átkelőből hamar Debrecenbe értünk, majd este 9 órára Tiszabercelre. A jókedv, a derű, az éneklés végigkísérte utunkat.

Zsíros Antalné

Bessenyei György

Felhívás szerzőinkhez!

Kiadványunk szerkesztésének megkönnyítése érdekében kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat lehetőleg elektronikus formában, az alábbi szempontok figyelembevételével készítsék el.

A kéziratokat Times New Roman 12-es betűvel, 1,5-es sortávolsággal kérjük. Az ábrákat, fotókat – címmel ellátva –, külön fájlban (is) kérjük beküldeni. A hivatkozásokat, kiegészítő információkat lábjegyzetben kérjük feltüntetni. A kéziratokat lehetőleg elektronikus formában a bessenyei.tars@gmail.com címre kérjük.

TARTALOM

Beköszöntő (CSERMELY TIBOR)	5
Ki volt dr. Dohanics Sándor főorvos (EXTERDÉNÉ ZSURKAI ILONA)	7

ELŐADÁSOK, RENDEZVÉNYEK

ÁCS LÁSZLÓNÉ: Találkozásaink Arany Jánossal	11
FÖLDVÁRI KATALIN: Baziliták a diktatúrában. Túlélési stratégiák 1950–1989 között	23
KOMISZÁR DÉNES: Egy miniszterelnök kálváriája. 25 éve temették újra Kállay Miklóst	41
D. RÁCZ MAGDOLNA: Álmodó. Életmód morzsák a Jósa András Múzeum Irodalmi Gyűjteményében. Vietorisz József (1868–1954) portréja	69
DEÁK RICHÁRD: Bessenyei György aktualitása a mindennapokban	80
NAGY ZSUKA bemutatása és benövés című verse	85
RAKOVSZKY ZSUZSA: Nagy Zsukáról	87
VASKÓNÉ SÜLE ILONA: Wass Albert élete	89
SZABÓ GÉZA: Magyarország helye Európában a reformáció korában	103
Az elnémitott légió. SZILASSY GÉZA könyvének bemutatója	112
BODNÁR ISTVÁN: Gyermekkorom karácsonya	117
CZIMBULA IBOLYA: Isten madarai (vers), Szegényen is gazdagon	119
CSERMELY TIBOR: Egy múlt századi gimnazista olvasónaplójából	123
PAGONYI SZABÓ JÓZSEF: Szóra szóval	126
VENGRINYÁK JÁNOS: A kötelem (vers)	127

BESZÁMOLÓ

A Bessenyei Társaság 2018. évi tevékenységéről, és a Társaság 2019. első féléves tervezett programja (KÜRHNER ÉVA)	128
--	-----

HÍRCSOKOR

Erdélyi Tamás Pro Seniore-kitüntetése	133
Bővült Nyíregyháza Települési Értéktára	133
A Bessenyei Társaság tagjai Kállósemjénben	134
Irodalmi és történelmi korról ismerkedtek a tiszaberceli nyugdíjasok (ZSÍROS ANTALNÉ)	136

A BESSENYEI TÁRSASÁG 2018. ÉVI ESEMÉNYEI KÉPEKEN	141
---	-----

A BESSENYEI TÁRSASÁG 2018. évi eseményei képeken

Jósa András Múzeum

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA

MEGHÍVÓ

A Jósa András Múzeum tisztelettel meghívja Önt és családját a magyar kultúra napja tiszteletére rendezett ünnepélyre és kiállításra, 2018. január 22-én (hétfő) 11 órától a múzeum nagyszalonjába.

A kiállításon megtekinthető a Beszenyey család pápája, Beszenyey Anna levelei valamint a Beszenyey Társaság értékes dokumentumai.

PROGRAM: ELŐADÁSOK:

Köszöntőt mondja:
Dr. Rémiás Tibor
megyei hatókörű városi múzeumigazgató

A Jósa András Múzeum és a Beszenyey György Irodalmi és Művelődési Társaság együttműködési megállapodásának ünnepélyes aláírása

Aláírók:
Dr. Kührner Éva
a Beszenyey György Irodalmi és Művelődési Társaság elnöke
Dr. Rémiás Tibor
megyei hatókörű városi múzeumigazgató

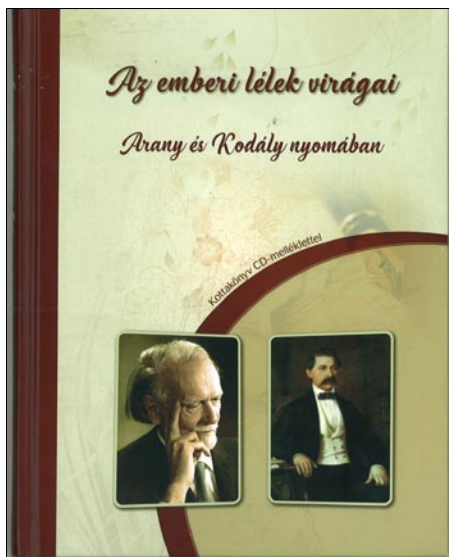
Dr. Dániné dr. Rácz Magdolna
irodalomtörténész:
„Mária Terézia testőre voltam.”
- érdekességek Beszenyey György életének főbb állomásairól

Dr. Kührner Éva
a Beszenyey György Irodalmi és Művelődési Társaság elnöke
Társaság a kultúra szolgálatában
- A Beszenyey Társaság kulturálkoztervű tevékenységéről

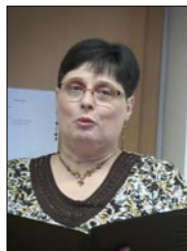
A rendezvény zárásaként elhangzik Nadányi Zoltán: A testőr című verse elolvasása.
Dr. Dániné dr. Rácz Magdolna
irodalomtörténész

Minden érdeklődő szeretettel várunk!

JÓSA ANDRÁS MÚZEUM | Alkotó és rendező: Rémiás Tibor

JANUÁR. Illusztráció Ács Lászlóné Arany János-előadásához (11. o.)

JANUÁRBAN ünnepélyes keretek között írtuk alá a Jósa András Múzeum és a Társaság közötti együttműködési megállapodást (125. o.)

**FEBRUÁR: Földvári Katalin előadása:
Baziliták a diktatúrában (23. o.)**

**MÁRCIUS: Komiszár Dénes előadása
Kállay Miklósról (41. o.)**

**ÁPRILIS: György-napi ünnepség a Megyeháza Besseneyi Nagytermében.
A testőr-író emléktáblájának megkoszorúzása,
Tóth László verset mond (69. o.)**

MESÉLŐ NYÍREGYHÁZA

VÁROSVÉDŐ FÜZETEK 9.

VIETÓRISZ JÓZSEF
(1868-1954)

D. Rácz Magdolna előadása: Álmodó álmodója. Vietórisz Józsefről (69. o.)

ÁPRILIS: Koszorúzás Bessenyei György szobránál (69. o.)

Értéktár
 NYÍREGYHÁZA

emléklap

amely tanúsítja, hogy a

BESSENYEI GYÖRGY
IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG
KULTURÁKÖZVETÍTŐ TEVÉKENYSÉGE

mint nemzeti értékünk felvételre került a

NYÍREGYHÁZI TELEPÜLÉSI ÉRTÉKTÁRBA

GRATULÁLUNK!

Nyíregyháza, 2018. május 18.

Dr. Kovács Ferenc
 Nyíregyháza MJV
 polgármestere

Tóssay Anita
 Nyíregyházi Települési Értéktár Bizottság
 elnöke

MÁJUS: A Társaság felvétele a Nyíregyházi Települési Értéktárba
 (133. o., SZON-felvételek)

MÁJUS: Nagy Zsuka költő bemutatása (85. o.)

**MÁJUS: A tiszaberceli nyugdíjasok Biharban.
Bakonszeg (Bessenyei-ház, emlékmű) (136. o.)**

A Bessenyei Társaság látogatásai Kállósemjénben, a Kállay-kúriában

A Kállay kastély ÁPRILIS 14-ÉN, az újratemetés 25. évfordulóján (134. o.)

JÚNIUS 9.: Kirándulás és Komiszár Dénes tárlatvezetése (135. o.)

A népek hődség korának pusztítása után itt építtette fel Kállay György a kúriát.

A kállósemjéni Kállay-kúria története

A kúria neves olasz építészek, Salvatore és Giuseppe Aprilis tervei alapján 1767-re épült fel barokk stílusban. Ez a kámasztói alá az a törzsi is, amely szerint Kállay György a vármegyeyeli tiszmágyaszer nádorlevélyt kapott állásáról. Az építész személyére (Salvatore Aprilis vagy inkább öccse, Giuseppe Aprilis) nincs írásos forrásunk, ahogy az épületet végezték különböző itáliai-közvetítők sem, egészen 1964-ig. A Kállay-kúriát megépíttetésétől 1948-ig csak a familia barokkította és látták.

A kúria 1922-1944 közötti helyi életrendje, a kúria környezetéről egykori lakóknak, az Kállay Krisztiának a visszaemlékezéséből tudunk.
 Kallai Mihály sem maradt fern az emlékeztető. 1922 után, GYÖGY tervezére történő követelmény miatt a kúria tulajdonosa, azaz az 1920-as években átalakították végzet az ősei számára a volt palotában, bár nem a korábbi építészeti stílusban, hanem új technikával egy modern stílusban. A felújítás, a kúria építéséről az emlékeztető, amiből egy apró rész a kúria utóéve.

A régi épületet a német megszállás után nagy részben elpusztították, sok-sok vállalkozás, a városról az előzetes háborús katasztrófák, barokk, az egy zárt postaközpont, törték, álltak a katasztrófák.
 A régi kámasztói emlékek elhagyottak a fogadalmakban. Innen a pipákra és a kúria építésére. A helyi hírességek között volt Mihály a Kállay Mihály vezetett az új kúria építésére. A helyi hírességek között volt Mihály a Kállay Mihály vezetett az új kúria építésére. A helyi hírességek között volt Mihály a Kállay Mihály vezetett az új kúria építésére.

**OKTÓBER 13.: Konferencia Kállósemjénben, a Kállay-kúriában,
Komizsár Dénes és Bessenyei Balázs (135. o.)**

**SZEPTEMBER: Vaskóné Süle Ilona előadása Wass Albert életéről és műveiről,
a Wass-kúria Cegén és a csepeli Wass Albert-szobor (89. o.)**

SZEPTEMBER: Nagy Zsuka kitüntetése Ratkó-díjjal (87. o.)

OKTÓBER: Szabó Géza előadása: Magyarország helye Európában a reformáció korában (103. o.)

Hagyományos évzáró, karácsonyi találkozó a teológiai főiskolán (117., 128. o.)

„Köszönetünket fejezzük ki azon tagjainknak, akik természetbeni hozzájárulásukkal segítették működésünket!”

Mottó:

*„Ez a serleg Bessenyei serlege
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele,
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”*

